

SUURET ORJATAISTELUT

PIIRTEITÄ VANHAN-AJAN
TYÖVÄENLIIKKEESTÄ

KIRJOITTANUT
LEO LAUKKI

FITCHBURG, MASS., 1912
SUOM. SOS. KUST.-YHTIÖN KUSTANNUKSELLA

RAIVAAN KIRJAINEN, FITCHBURG, MASS. 1912

I OSA

YLEISEN YHTEISKUNTAKEHITYKSEN
ALKUVAIHEITA

JOHDANTO

Mitä me historiassa tiedämme ja mitä me emme tiedä

Tavallisesti, kun ajatellaan, puhutaan ja kirjoitetaan siitä suuresta "vallankumouksesta", joka tulee kulettamaan, oikeammin sanoen, joka kulettaa ihmiskunnan kapitalismista sosialismiin, yksipuolisesti tyydyttään ajattelemaan ja kuvailemaan ainoastaan sitä muutosta, joko väkivaltaista kumousta, taikka rauhallista kehitystä — yhdentekevä, joka tapahtuu yhteiskuntamme talous- ja hallintojärjestelmässä. Ja tosiasia onkin, että se sosialismi, johon nykyajan järjestynyt työväestö tietoisesti pyrkii, edellyttää ennen kaikkea, että se, nim. työväestö anastaa yhteiskunnan vallan käsiinsä ja muuttaa hallintojärjestelmän tosi kansanvaltaiseksi, sekä mikäli se pääsee yhteiskunnan taloudellista elämää järjestämään, se muuttaa sen sosialistiseksi.

Mutta sosialistisen yhteiskunnan syntyminen edellyttää vielä muutakin. Ei riitä yksin se, että tämä uusi maailmanvallottaja — työväestö toimeenpanee kumouksen ainoastaan yhteiskuntamme hallinnossa ja sen taloudellisessa järjestelmässä, vaan sen välttämättömänä historiallisena tehtävänä, tärkeänä tehtävänä, on myös toimeenpanna kumous koko henkisen, tietopuolisen elämän alalla. Jos se, työväestö tässä ankarassa jättiläistaistelussaan,

johon se kapitalismia vastaan on ryhtynyt, mielihii voittaa ja voittaa, on sen ennenkaikkea kukistettava — ja se kukistaa kapitalistisen sivistyksen maailmankatsomukseineen, ihanteineen, aatteineen ja sen on luotava sen tilalle, sen raunioille uusi, sanokaamme sosialistinen sivistys, sekä pakotettava ihmiskunta hyväksymään sen ja itselleen omaksumaan. Tässä taistelussa, se on, yhteiskunnallisen pääkysymyksen ratkaisussa on vain kaksi mahdollisuutta tarjolla: joko täytyy maailman alistua omaksumaan meidän — järjestyneen työväestön järjestäytymis- ja toimintatapamme, meidän hallinto- ja talousjärjestelmämme, meidän aatteemme, ihanteemme, maailmankatsomuksemme, sanalla sanoen meidän sivistyksemme — työläissivistyksen, taikka päinvastoin on sen voitettava, niin — perinpohjin kukistettava ja tuhottava meidät.

Ja jos me taistelussa voitamme, mitä se silloin meille työläisille merkitsee, sen me itse paraiten tiedämme, mitä se koko ihmiskunnalle, sivistyksen kehittymiselle ynnä muulle edistymiselle merkitsee, sen voivat kaikki — ainakin aavistaa tarkatessaan, mitä seurauksia on työväenliikkeen kehittämisestä näille asioille ollut. Ja toiselta puolen, jos kapitalismi voittaa, kykenee meidät tuhoamaan, mitä se merkitsee meille, koko ihmiskunnalle ja kaikelle sen kehitykselle yleensä, sen osottavat selvimmän kaikki ne lukemattomat epäkohdat, joiden keskellä tämän kapitalistisen järjestelmän vallitessa elämme ja jotka se on synnyttänyt.

Meiltä työläisiltä vaatii siis meidän oma asiamme, sen menestyminen; meiltä vaatii koko ihmiskunnan tulevaisuus, sen sivistyksen edelleen kehittyminen — tietoja, henkistä voimaa. Mutta mistä niitä saada, mistä ammentaa tietoja?

Osan niistä täytyy meidän itse elämältä sen ankarassa koulussa valloittaa. Jos vaan kulemme avoimin silmin ja kuulevin korvin, opettavat meille kyllä tuhannet tapahtumat, tuhannet seikat, laitokset, koneet, luonto — koko elämämme — luonnon ja yhteiskuntaelämän syviä totuuksia, niiden lakeja, uusia toiminta-tapoja, uusia aatteita.

Toisen osan tiedoistamme täytyy meidän osata seuloa esille porvarillisen maailman sivistyksestä, erilleen sen valheista ja roskasta, kuin jyvät ruumenista. Heidän — porvarien historioista, heidän filosofioistaan, valtiollisista, taloudellisista ja yleistieteellisistä teoksistaan on meidän tietojamme ammennettava, mutta valiten, tarkasti valiten. —

Ja mitä me emme niistä löydä, minkä aikain hyökyaallot, vuosisatain myrskyt ovat murskanneet ja maahan haudanneet, muinaisten työpajain ja savimajain, temppelien ja palatsien raunioihin, hautaholveihin ja hiekkakumpuihin kätkeneeet, ne meidän on sieltä kaivettava, saatettava päivän valoon puhumaan totuuden kieltä niistä asioista, jotka kaikkein aikain taantumuksen mustat peikot ovat meiltä salanneet, taikka jotka he ovat kataloiksi valheiksi väärentäneet.

Vaikka meidän, luodaksemme oma sivistyksemme, olisi itse "korkeilta jumalilta tietomme temmattavat", se älköön meitä pyrkimyksessämme säikyttäkö.

Ja mitä olemme me jo tässä suhteessa tehneet? Vähän, tavattoman vähän. Tuskin nimeksikään olemme tälle tärkeälle asialle, ainakaan vielä, muilta kiireiltämme huomiotamme lainanneet. Siksi tiedämmekin tavattoman vähän siitä, mitä meidän tulisi tietää ja sen sijaan ovat päämme ja mielemme täynnänsä kaikenlaista sellaista, joukossa paljon roskaakin, joka pitää näköpiirimme ah-

taana, toimintamme useissa suhteissa ontuvana ja maailmankatsomuksemme, kaiken toimintamme oppaan, "sairaana".

Varsinkin on historia aine, jonka alalla meille syötetään jos jonkinlaista pötyä ja jonka alalla meidän on kaikkein vaikeinta saada niitä tietoja ja totuuksia, jotka meille tärkeitä olisivat. Ne ovat meiltä, osaksi tahallisesti kätkeytyt, osaksi ovat historioitsijat "aikansa lapsina" ne meiltä omaa tietämättömyyttään salanneet.

Varsinainen sosialistinen historian kirjoittaminen on vielä kapaloissaan. Se ei vielä paljonkaan ihmiskunnan historiaa kokonaisuudessaan valaise. Voimmepa sanca, että sosialistista ihmiskunnan "yleistä historiaa" ei vielä ole; toivokaamme, että sellainen pian syntyy.

Jokainen, joka on edes ylimalkaan porvarillisiin historioteoksiin tutustunut, on myös huomannut, että suurin osa niistä tyytyy luettelemaan kaikki maailmassa eläneet mainittavimmat "suurmiehet" ja "suurnaiset", jostakin Aleksanteri "Suuresta", ja tämän hevosesta alkaen, aina jonkun irstailevan hallitsijattaren Madame Pompadourin tai Maria Teresian rakastajiin asti, mainiten luonnollisestikin kaikki heidän "suurtekonsa". Toinen paljon pienempi osa niistä *edes* koettaa kuvata, valaista ja "selittää" historiallisten tapausten kehitystä ja yleistä luonnetta, mutta pannen tietystikin sen tai tämän "Jumalan sormen", "Kaitselmuksen", "Johtavan ihanteen" tai "aatteen" niiden aiheuttajaksi ja edelleen kehittäjiksi. Pinnalla liikkuvat ne kakki järjestään. Lue mitä tahansa niistä, sama asia, et pääse selville yhteiskunnan todellisesta kehityksestä, et edes kaikista sen tärkeimmistä tapahtumistakaan; kansan liikkeistä, yhteiskuntalaitoksista y. m. puhumattakaan.

Tiedämmekö jotain esimerkiksi muinaisen Egyptin yhteiskuntarakenteesta, taloudellisesta elämästä ja luokkataistelusta? Emme juuri kerrassaan mitään. Mutta faraoita me kyllä tunnemme, jos kuinka monta "hallitsijasukua", kaikenlaisia jumalia saman verran ja sotaretket muodostavat tiedoissamme sitten tapausten sarjan, joka johtaa meidät faraosta toiseen, jumalasta uuteen sellaiseen.

Yhtä yksipuoliset ovat historialliset tietomme kaikkien muidenkin muinaisten kansain elämästä ja sama on melkein asianlaita nykyisten sivistyskansain historian, varsinkin niiden kehityksen alkuvaiheiden suhteen. Mitä tiedämme esim. suomalaisten muinaisesta yhteiskuntaelämästä? — Kalevala — luettelo Suomen piispoista, sarja kuninkaita ja keisareita, siinä kaikki. "Isoviha", "Pikkuviha" Pähkinäsaari, Lützen, Revonlahti ovat sitten sinä "varsinaisena" sisältönä näiden nimien välissä ja tietolähteittemme mitta Suomen historiasta on täysi.

Kuinka puutteellisia nämä porvarilliset tarinat oikeastaan ovat, riittänee pari esimerkkiä valaisemaan. K. O. Lindeqvistin "Yleisessä historiassa", jota tässä maassa pidetään verrattain ansiokkaana ja mallikelpoisena teoksena, ei esim. muinaisajan Kreikan ja Rooman orjataisteluista, heidän yhdistyksistään y. m. mainita nimeksikään. Spartacuksesta ja hänen johtamasta jättiläistaistelusta, josta voisi ehkä kirjoittaa laajempi teos kuin koko Lindeqvistin historia on, siitä tuossa "asiallisessa" teoksessa aivan kuin ohimennen mainitaan kaiken kaikkiaan sadalla kahdellakymmenellä viidellä sanalla ja nekin sata kaksikymmentä viisi sanaa antavat koko tapahtumasta väärän, suorastaan valheellisen kuvan. Samasta asiasta porvarilliset laajat 10 -25 nidosta käsittävät tietosanakirjat,

mainitsevat toiset tuskin niinkään paljoa ja toiset korkeintaan kaksi sen vertaa ja sensijaan kertovat ne jonkun kuninkaallisen jalkavaimon hameiden laskoksisakin jo niin paljon, että huoleti niistä "tiedoista" joku porvarillinen oppinut saisi monen illan esitelmän aiheen.

Luonnollisestikin ne tyydyttävät porvariston vaatimukset ja sikäli meidänkin, mikäli mieleemme ovat porvarillisen sivistyksen, erityisesti sen kunnioittamisen kahlehtimia.

Jossain määrin sairastavat useat varsinkin jo aikasemmin kirjotetut sosialistisetkin historialliset teokset porvarillista erityisten henkilöiden suurentamista ja toisissa esitetään asioita väärässä valossakin. Niinpä sentähden, että aivan viime vuosiin asti sosialistiset historioitsijat ovat tyytyneet käyttämään porvarillisia teoksia lähdekirjoinaan, on varsinkin Vanhanajan työväenliike jäänyt, joko kokonaan kuvaamatta, tai sekoitettu se Vanhanajan porvarillisiin liikkeisiin. Esimerkkinä mainittakoon, että suomenkielelläkin ilmestyneissä teoksissa: "Sosialidemokratian Vuosisata" ja "Sosialismin historia", puhutaan hyvin vähän Vanhanajan vapautettujen ja karanneiden orjain pyrinnoista, heidän apuyhdistyksistään, hautausrenkaistaan, ammattiliitoistaan, lakoistaan ja valtiollisista jättiläistaisteluistaan. Sensijaan niissä puhutaan hyvinkin paljon Aristoteleen mietelmistä ja Platonin "Ihannetasavallasta", aivankuin ne edustaisivat sen ajan työläisten aatteita ja pyrkimyksiä, huolia ja toiveita ja — orjain maailmankatsomusta. Ja mikä pahempi samalla jätetään lukijalle *vakuuttavasti* selittämättä, että Platonin "Ihannetasavalta" esim. oli vain ankaraa spartalaista ylimysvaltaista hallitusmuotoa ihaileva ja jäljittelevä, ylimyksellisen yhteistoiminnan, se on entistä ehommin järjes-

tetyt järjestelmällisen orjain nylkemisen suunnitelma, eikä muuta; että ei se luonteeltaan ollut työvälle sen enempää edullinen ja työväen ihanteiden mukainen — sosialistinen, kuin ovat nykyajan osakeyhtiöt, tai trustit. Samoissa teoksissa esiintyvät selostukset Gracchus-veljeksistä ovat niinkään osaksi väärässä valossa esitetyt, josta enemmän myöhemmin. Tosin epäämätön tosiseikka on, että Platonin ajatukset ovat jossain määrin vaikuttaneet, varsinkin aikasempaan n. k. uun utopistiseen sosialismiin ja sentähden ovat ne jostain — mutta sangen vähäisestä merkityksestä nykyiselle työväenliikkeelle; nimittäin sen historian selittämiselle.

Vasta viimeaikoina ovat jotkut sosialistiset tiedemiehet lähteneet tutkimaan suorastaan historiallisia alkuläheteitä, itse penkoen tarvitsemansa tiedot museoiden pölyisistä komeroista, kellastuneista pergamenttikääröistä ja "ajanhampaan syömistä" kivitauluista, muistomerkeistä, aseista y. m. esille. Useita arvokkaita erikoisteoksia onkin jo siten syntynyt ja toivottavasti yhä uusia ilmestyy. Mutta ennenkuin olemme saaneet kaikki historialliset tietomme tarkistetuiksi, karsituksi niistä kaikki arvoton pois ja asetetuksi sellaista tilalle, joka antaa todellisen kuvan ihmiskunnan kehityksestä luokkineen, taisteluineen, aatteineen, ihanteineen — paljon on vielä tehtävää. Ikävä vaan, että tämä asia keskuudessamme ei ole saanut osakseen suurempaa huomiota ja ennenkaikkei sitä järjestelmällistä yhteistoimintaa, joka meille — sosialisteille muissa asioissa on niin ominaista. Mutta ehkä tulevaisuudessa niin käy.

Senjohdosta, että meille suomalaisille työläisille Vanhanajan suuret yhteiskunnalliset liikkeet ovat melkein kokonaan tuntemattomat ja sensijaan Vanhanajan histo-

riasta äärettömän paljon arvotonta ja suorastaan valheel-
listaa meille on syötetty, lieene jostakin, ei suinkaan vähäi-
sestä merkityksestä, että niistä tällaisessa erikoisesti niille
asioille omistetussa kirjasessa kerrotaan. Tätä merkitystä
lisää vielä suuresti sekin seikka, että mikäli me nämä
Vanhanajan työväestön suuret taistelut tunnemme, me
nykyisissä ja tulevissa taisteluissamme kapitalisteja vas-
taan osaamme ainakin välttää tekemästä niitä erehdyksiä,
joita he — sanoakseni — esi-isämme tekivät. Menneisyys
on paras opas tulevaisuuteen purjehdittaessa.

Lähdekirjoina tätä teosta kirjoittaessa on käytetty,
paitsi yleisiä historioita ja tietosanakirjoja useita erikois-
teoksia, joista tärkeimmät ovat:

C. Osborne Ward: "Ancient Lowly — Vanhanajan
köyhälistö".

Lewis H. Morgan: "Ancient Society — Vanhan-
ajan yhteiskunta".

Friedrich Engels: — "Perheen, Yksityisomaisuuden
ja Valtion synty".

Edward Gibbon: — "The Decline and Fall of Roman
Empire — Rooman keisarikunnan rappeutuminen ja hä-
viö".

Edward Gibbon: — "The History of Christianity —
Kristinuskon historia".

W. O. Blake: "The History of Slavery and the Sla-
vetrade — Orjuuden ja orjakaupan historia".

ENSIMÄINEN LUKU

Suvun, yksityisomaisuuden, orjuuden ja perhelaitoksen synty

Polveutumisopin "Darwinismin" mukaisesti on ihminen "apinasta kehittynyt", kuten tavallisesti sanotaan. Ja aivan oikein sikäli, kun muinaistiede, yhteiskuntatiede, historia y. m. ovat voineet niistä asioista selvää saada, ei meidän tarvitse kovinkaan monta vuosituhatta ihmiskunnan kehityksessä taaksepäin mennä, kun jo tulemme ihmisiin, jotka esim. niin kutsutussa yhteiskunnallisessa ja taloudellisessa elämässään ovat jokseenkin samalla asteella, kuin heidän ympärillään elävät muutkin eläimet, erityisesti kuin apinat. Ihmiset ovat joskus hämärässä muinaisuudessa olleet täydellisesti luonnoneläinten luonnollisella niinkutsutulla "eläimellisellä kannalla", joka merkitsee, että heillä ei ole ollut olemassa minkäänlaista yhteiskuntalaitosta: perhettä, sukua, heimoa, valtiota eikä myöskään tietenkään minkäänlaista taloustoiminta- ja omistusjärjestelmää.

Luonnontilassa ollut ihminen on elänyt, se on syönyt, taistellut, jälkeläisiä lisännyt aivan samalla tavalla, kuin kaikki muutkin eläimet. Minkäänlaista pysyvää ihmisten keskistä yhteyttä — ryhmittymistä näiden toimintain helpottamiseksi ja järjestämiseksi ei ole ollut, vaan ovat he milloin laumoiksi kerääntyneet, milloin yksilöinä,

parittain, tai pienissä erilaisissa ryhmissä jälleen aarnio-
metsiin, vuoristoihin hajaantuneet. Jotkut tiedemiehet
väittävät, että ihmiset jo näinä varhaisina aikoina olisivat
eläneet yksinomaan, taikka etupäässä, parittain, muodos-
taen ihmiskoiras ja -naaras monivuotisen, pysyväisen liiton
— perheen, mutta uusimmat tutkimukset kumotessaan
tuollaiset väitteet, osottavat ne kömpelöiksi yrityksiä
johtaa nykyisen perheen alkuperä luonnonjärjestyksestä,
vastapainoksi selityksille, joiden mukaisesti, perhelaitok-
sen alkuperä ja kehitys on etsittävä yhteiskuntaelämästä.
Ravinnon ynnä muun kaiken tarpeellisen hankkiminen
on ollut joko suorastaan yksilöllistä toimintaa, taikka jos
se satunnaisesti, väliaikaisesti on yhteistä ollut, ei se ai-
nakaan ole järjestelmällistä ollut. Johtajia jos on ollut,
ovat ne olleet tavallisia laumajohtajia, se on, heidän
johtoasemansa on ensinnäkin perustunut suoranaisesti ja
ainoastaan johtajan ruumiillisiin ominaisuuksiin ja toi-
seksi, se on kestänyt ainoastaan niin kauan, kun hän niis-
sä suhteissa on voinut kilpailijansa voittaa, kurissa pitää;
aivan samoin, kuin on eläinten keskuudessa vieläkin.
Mitään varsinaista sukupuoli-elämää järjestäviä tapoja
ja laitoksia luonnollisesti ei myöskään silloin vielä ole
ollut olemassa, vaan kuten eläinten kesken ainakin, on
siinä suhteessa ihmistenkin keskuudessa vallinnut täydellin
sukuvietti-”vapaus”, — ”sekasorto”.

Aikain vierieissä alkoi kuitenkin jo vähitellen ihmisten
keskuudessa syntyä pysyviä ryhmiä, ollen samat
luonnolliset syyt ja seikat kaikkialla, missä niitä syntyi,
niiden aiheuttajina. Tavallisesti ajatellaan alkuperäisten
vakinaisten ryhmäin syntyneen ”äitien ympärille”,
kuten sanotaan, tarkoittaen sillä, että sikiöitä synnyttä-
vä ja niistä huolta pitävä ihmisnaaras — äiti, tuli siksi

keskukseksi, yhdistäjäksi, jonka ympärille vähitellen ihmisryhmittyminen syntyi. Ja kun asiaa ajattelemme, huomaamme, että äitinsä hoiviin jäivät hänen synnyttämänsä lapset, ainakin niin pitkäksi ajaksi, että saattoivat jonkun verran varttuneina yksinänsikin metsissä toimeentulla. Myöhemmin alkoi yksi ja toinen nuori ihminen vielä täysikasvuiseksi tultuaankin, ensin satunnaisesti ja sitten vakinaisesti jäädä äitinsä läheisyyteen, tätä totutun tavan mukaan auttaakseen ja itse äidin sekä muun ryhmän apua saadakseen. Vihdoin tämä sitten tuli säännöksi, se on, kaikki saman ihmisnaaraan jälkeläiset jäivät toistensa yhteyteen, muodostaen siten pysyväisen ryhmän, niin kutsutun — suvun. Syytä tähän pysyväiseen ryhmittymiseen olivat, yleisesti sanoen, ne edut, joita yhdyselämä tarjosi ja toiselta puolen ne tuhannet vaarat, lukemattomat kärsimykset, jotka kokemus oli osottanut yksin elämisellä ja metsissä vaeltamisella olevan.

Vaikka tällä asteella, kuten näemme, ihmisillä onkin jo jonkunlainen alkuperäinen yhteiskuntalaitos — n. k. "alkuperäinen suku" olemassa, ovat heidän taloudellinen toimintansa ja kaikki muut laitoksensa vielä melkein yhtä luonnonomaisella kannalla, kuin ennenkin. Varsinaista johtajaa ei heillä vielääkään ole, ellei äitiä sellaisena voisi pitää. Kaikki toiminta on sekä suunnittelussaan, että toimeenpanossaan yhteistä, omistus samoin ja sukupuoli-elämä yhtä "kommunistista" ja järjestämätöntä kuin kaikki muukin.

Vasta myöhemmin, kun ihmisen elinkeinoissa tapahtuu niin valtavaa edistystä, että se tekee mahdolliseksi suvun kasvamisen verrattain paljon alkuperäistä kymmekunta-henkistä sukua suuremmaksi, tapahtuu sen taloudellisessa toiminnassa ja myös sen muissakin keskinäisissä suhteissa mainittavimpia muutoksia.

Ensinnäkin sikäli, kun hedelmän kokoomisen, kalastuksen ja metsästyksen lisäksi ihmiset oppivat karjanhoidon ja maanviljelyksen, tulivat työt entistään paljon moninaisemmiksi ja luonteeltaan sellaisiksi, että ne vaativat ajattelua, edeltäpäin käypää suunnittelua ja järjestämistä osakseen. Työvoimain, työaseiden, työntulosten käyttö, jako ja kulutus oli tarkoin järjestettävä, että kaikki menestyisi ja olisi suvulle hyödyksi. Sentähden vähitellen sikäli, kun suvun vanhimmat miehet kokoneimpina joutuivat kaikissa näissä asioissa suvun nuoremmille jäsenille neuvojaan antamaan, kehittyi heistä kaiken toiminnan järjestäjät ja johtajat. Tämän kehityksen jatkuvana tuloksena oli, että myöhemmin, ensinnäkin jostain suvun vanhimmasta kehittyi suvun ylin johtaja — patriarkka sekä toiseksi, että koko johtotoiminta joutui hänen tehtäväkseen ja kolmanneksi, että tämä johtajatoimi oltuaan ensin vaalin alainen, muuttui lopulta perinnölliseksi. Miten hänestä sitten kehittyi orja-isäntä, ylimys ja suvun muut jäsenet sortuivat orjiksi — niin aivan eläinten tasalle, tulemme edempänä näkemään, samoin kuin, mitenkä se aiheutti suvun yhteisomaisuuden yksityisomaisuudeksi muuttumisen.

Sukupuolielämä alkaa niinkään samoihin aikoihin vähitellen järjestyä. Alkuperäisestä täydellisestä sukupuolivapaudesta ja kommunisti, luonnollisista yhteiskunnallisista syistä vähitellen luovutaan. Suku on nimittäin jo niin suuri, että sen keskuudessa voi valinta ja järjestely olla mahdollinen. Ensin syntyy tätä vapautta rajoittava sukupuolielämän kielto äidin ja pojan j. n. e. välille, yleensä suoranaisesti toisistaan polveutuneiden välille. Sisaren ja veljen välillä ei tietenkään ole vielä mitään rajoitusta olemassa, se ei olisi mahdollinenkaan,

vaan päinvastoin he ovat luonnostaan jo toistensa avioita ja vallitsee siinä suhteessa täydellinen, yhteinen moniavioisuus, siis täydellinen vaihto- ja valintavapaus. Myöhemmin syntyi sitten rajotus sisaren ja veljen välille.

Kun suku kasvoi niin suureksi, että sen oli vaikea sellaisena tulla toimeen, se tavallisesti jakautui kahteen ryhmään, jotka asettuivat toistensa läheisyyteen asumaan. Useista sekä luonnollisista että yhteiskunnallisista syistä, esim. ystävyys-suhteiden säilyttämiseksi, tuli vähitellen tavaksi, että jakaantuneen suvun toisen puolen jäsenet harjoittivat sukupuolielämää, alussa etupäässä, myöhemmin yksinomaan samaa sukua olevan, toisen ryhmän jäsenten kanssa, lakaten täten vähitellen samassa ryhmässä olevien "sisarusten" keskinen sukupuolielämä ja järjestelmäksi tullen samaa kantajuurta olevien "serkusten" keskinäinen sukupuolielämä.

Ensimmäisen suvun kaikki naiset olivat samaa heimoa olevan toisen suvun kaikkien miesten yhteisiä vaimoja eikä oman sukunsa miesten ja päinvastoin. Sukupuolielämä ei ollut kuitenkaan nytkään yksiavioinen, sillä suvun mies tai nainen saattoi vapaasti yhtyä luonnolliseen sukupuolielämään kenen vastapuolen kanssa tahansa, kun se vain ei ollut hänen sukunsa jäsen, vaan kuului samaa heimoa olevaan toiseen sukuun.

Kuta enemmän suvut jäsentensä lukumäärään näiden kasvoivat, sitä useampiin ryhmiin ne jakaantuivat siten syntyen useita kymmeniä samaa alkujuurta olevia sukuja ja sukujen välinen "ryhmä-avioelämä" käy silloin vähitellen mahdottomaksi. Sukupuolielämä muuttuu vähitellen osittain parittaiseksi; se on, joku mies on pitemmän ajan jonkun toisen suvun naisen aviokumppani ja päinvastoin, kuitenkin valliten vielä täydellinen oike-

us moni-avioisuuteen ja vaihtelemiseen. Varsinkin miehillä säilyivät nämä vapaudet — ja ennen kaikkea sekä pisimmän ajan, vallitsevien luokkiin kuuluvilla miehillä, kuten läänitysajalla linnan isännillä — naisista sensijaan jotkut sen kadottavat ja lähdemme nyt tarkastamaan miksi?

Kun patriarkan virka lopulta kehittyi perinnölliseksi, aiheuttivat useat taloudelliset seikat sen, että patriarkasta samalla vähitellen tuli suvun, ei ainoastaan ehdoton käskijä, hallitsija, vaan sen kaiken omaisuuden omistaja.

Sillä, mikäli suvun jäsenmäärä kasvoi ja sen tuotanto tuli yhä tuottavammaksi, sitä enemmän suvulla tuli olemaan, paitsi kaikenlaisia kalastus, metsästys- ja varsinkin maanviljelysvälineitä, myös kaikenlaisia elintarvikkeita — ja yli sen, minkä se suoranaisesti tarpeidensa tyydyttämiseksi kunakin aikana tarvitsi. Joutuessaan vaihtosuhteisiin toisten sukujen kanssa, se oppi tätä omaisuutta pitämään omanaan — syntyi käsitys suvun yksityisomaisuudesta. On luonnollista, että mikäli suvun patriarkka toimensa johdosta, joutui alituisesti suvun omaisuutta käsittelemään, määräämään sen käytön ja jaon ja edelleen, mikäli hän joutui toimeenpanemaan yllämainitun vaihdon, vaihtamaan suvun tuotteiden ylijäämällä toisilta suvuilta, mitä milloinkin — niin hän joutui vähitellen näistä ja muista erikoisasemastaan johtuneista syistä johtuen pitämään suvun omaisuutta omanaan. Hän ja muut unohtivat, että hän oikeastaan oli vain suvun omaisuuden hoitaja. Syntyi käsitys henkilökohtaisesta yksityisomaisuudesta; syntyi yksityinen omistus vakiintuen se ja muuttuen vihdoinkin määrättyllä kehitysasteella — ”pyhäksi.”

Ja se alkuperäinen ja vähäinen tuotteiden vaihto, jota jo oli sukujen välillä olemassa, antoi patriarkalle tilai-

suuden saada ja hankkia itselleen erikoisia tavaroita; kuten aseita, koristeita, ylellisyystavaroita y. m. On luonnollista, että mikäli patriarkka tajusi erikoisasemansa tekevän hänelle mahdolliseksi hallita ja käskää kaikkia, saada mitä tahansa ja voida elää ylellisesti suurta vai-
vaa näkemättä, sikäli asemansa hinnalla millä tahansa säilyttäminen kävi hänelle erittäin tärkeäksi asiaksi. Sekä se seikka, että joku hänen lähimmistä miehisistä sukulaisistaan oli erityisesti hänen suosikkinsa ja hän sille tahtoi turvata viran perimisen että sekin, että hän vanhain päivänsä, sairauden, heikkouden y. m. varalta tahtoi saada itsensä turvatuksi, saamalla luotettunsa patriarkaksi, aiheuttivat sen, että hänelle tuli erittäin tärkeäksi saada joku miespuolinen sukulainen itseensä nähden hyvin läheiseksi, se on, hän alkoi jotain pitää omana poikanaan, huolimatta siitä, vaikka ei sitä varmasti siksi tietänytkään. Lopulta alkoi hän tästä syystä järjestää asiat niin, että hän varmasti tiesi jonkun olevan hänen poikansa. Tämän tarkotusperän hän saavutti tekemällä jonkun naisista ensin suosikki-, myöhemmin jyrkästi yksin hänelle kuuluvaksi vaimokseen, kieltäen tältä oikeuden "monimiehisyyteen", jatkaen kuitenkin itse "monivaimoisuutta".

Patriarkka, hänen suosikkivaimonsa, "perheenäiti" ja tästä syntynyt vanhin poika muodostivat suvun hallitsevan ja omistavan yläluokan, ylimystön, kaikki muut olivat patriarkan, suvun orjia.

Orjat olivat kaikissa suhteissa, siis sukupuolielämässäkin täydellisesti patriarkan mielivallan alaisia, minkäänlaisia varsinaisia perheitä ei heidän keskuudessaan siis voinut olla olemassa, sillä patriarkan eduille vastakkaista oli valtansa alaisen suvun perheisiin jakautuminen.

Perhelaitos, joka tarkoittaa, paitsi määrättyä yhteiskunta-taloudellista toiminta- ja omistusryhmitystä, myös miehen yksityistä "omistusoikeutta" määrättyyn naiseen — n. k. yksiavioinen perhe — tai määrättyihin naisiin — n. k. moniavioinen perhe, alkuperäisesti syntyi siis patriarkan ympärille ja hänen edukseen.

Senjohdosta, että suku ja sen taloudellinen toiminta tavattomasti laajenivat, täytyi sen lopulta jakautua useampiin eri talouskuntiin, joiden kunkin toiminnan johtaminen ei enään voinut olla yhden ainoan miehen, patriarkan käsissä, vaan jakaantuu se useampien — tavallisesti patriarkan vanhinten poikain, tai muiden hänen sukulaistensa kesken. Kullakin tällaisella apulaispatriarkalla on oma toimintapiirinsä — taloutensa, jota hän alkaa vähitellen pitää yksityisenä piirinään ja kaikkea siihen kuuluvaa omaisuutta yksityisenä omaisuutenaan. Suku on täten jakautunut perheisiin, joista tietenkin suvun yli patriarkan perhe on tärkein, varakkain ja mahtavin. On luonnollista, että mikäli kussakin apulaispatriarkankin perheessä oli useampia naisia, hän oli siten "monivaimoinen" ja jälleen mikäli yksi niistä jo edellä esitetyistä syistä pääsee näitä muita vaimoja johtavaksi "perheen äidiksi", patriarkan erikoisvaimoksi, sikäli hän — perheen pää on samassa myös yksivaimoinen, sillä nuo muut naiset ovat nyt vaan hänen jalkavaimojaan, piikojaan j. n. e. Yleisen kehityksen mukana perhelaitos näin yhä vakaantuu ja tulee yleisemmäksi.

TOINEN LUKU

Valtion synty ja kehitys

Jo edellisessä luvussa on kerrottu siitä, mitenkä alkuperäinen suku aikain kuluessa alkoi jakautua, syntyen siten sen tilalle useampia samaa alkujuurta olevia sukuja. Se seikka yksin, että ne olivat samaa veriheimoa luonnollisetkin piti ne ainakin joissakin suhteissa keskenään ystävinä -- liitossa; sitä todistaa jo yksin niiden välillä vallinnut sukuavioliittoyhteys. Mutta oli olemassa muitakin seikkoja, jotka pakottivat samaa juurta olevat suvut järjestyneiksi heimoliitoiksi yhtymään. Sellaisia seikkoja olivat: yhteiset metsästysretket, yhteiset hyökkäys- ja puolustussodat toisia kaukaisia ja vieraita heimoja vastaan.

Kaikenlaisten suurempien eläinten, kuten puhvelien, elefanttien y. m. pyydystäminen niiden laumoissa sukujen lähittyville vaeltaessa, vaati sukujen puolelta järjestettyä yhteistoimintaa, yhteisine suunnitelmineen, neuvostointeen ja johtajineen.

Samoin sukujen yhteisen asuma-alueen puolustaminen muualta tulevia vieraita päällehyökkääjiä vastaan edellytti, että samaa alkujuurta olevat sukulaissuvut muodostivat keskenään pysyväisen lujan liiton, liittoneuvostointeen ja johtajineen y. m.

Mikäli sukujen edistyminen heimoliitoiksi tapahtui edellä kerrotuista syistä, ei siinä vielä ollut luokkatunnetta huomattavissa, vaan se tapahtui kokonaan yhteisetujen pohjalla. Tulemme kuitenkin näkemään, että valtion syntymiseen myös erityiset luokkapytyet ja — edut ovat yhtenä ja kaikkein lisäksi erittäin suurena vaikuttimena

ja syynä, se on, että valtio alkuperäänsä myöten on luokkavaltio.

Kun suvun patriarkasta, sen töiden ja kaikkien asiain järjestäjästä kehittyi suvun yksinvaltiass hallitsija ja sen kaiken omaisuuden mielivaltainen käyttäjä ja omistaja, kehittyi hänestä samassa sen sortaja, orjuuttaja ja riistäjä. Voidakseen tyydyttää suvun kustannuksella elävän perheensä ja itsensä yhä yleisemmäksi kasvavan elämän tarpeita, saada kaikkia niitä herkkuja, koristeita ja ylellisyystarpeita, joita kehitys opetti heidät vaatimaan, täytyi kaiken hänen toimintansa päämääräksi tulla: pakottaa sukulaisensa — suvun muut jäsenet, orjat yhä ankarampaan työhön, tuottamaan yhä enemmän ja enemmän ja toiseksi, pienentää heidän osaansa kaikesta tuotannosta, yhä tarkemmin, jotta hänelle jäisi sitä enemmän omien ja perheensä tarpeiden tyydyttämiseksi; siis hänen oli pyrittävä siihen, että suvun muut jäsenet saivat ainoastaan kaikkein välttämättömimmät elämän tarpeet.

Vapaa ihminen ei luonnollisestikaan hevillä taivu toisen, kaiken lisäksi samaa veriheimoa olevan ihmisen orjaksi. Siksi kuluikin monta vuosisataa ja monta ankaraa taistelua tarvittiin, ennenkuin se oli tapahtunut, ennenkuin suvun yleiset jäsenet olivat kaikki luontoperäiset oikeutensa ja vapautensa kadottaneet. Yhtenä tätä kehitystä mitä voimakkaammin edistävänä seikkana, olivat eri sukujen ja heimojen väliset sodat, jotka kävivät sitä tiheimmiksi, mitä enemmän maat kansoittuivat. Näissä sodissa ei aluksi keitään tehty vangeiksi, vaan voittajat teurastivat kaikki voittamansa vastustajat, mutta myöhemmin tuli tavaksi säästää kaikki ne, jotka eivät suoranaudessa taistelussa olleet surmaansa saneet, vaan antautuivat voittajansa armoille. Nämä sotavangit — alussa etupäässä

naisia, kuletti voittaja sotasaaliina kotiinsa ja yhdisti sielä omaan väkeensä. Ne olivat tervetullut lisä suvun työvoimiin. Mikäli juuri ne vieraina — sotaorjina joutuivat sukuylimysten ankaran riistämisen ja sorron alaisiksi, niin sikäli heidän mukanaan vähitellen suvun syntyperäisetkin jäsenet työläiset sortuivat yhä kurjempaan asemaan, varsinkin kun he, kuten myöhemmin oli asianlaita, muodostivat alati hupenevan vähemmistön.

On myös luonnollista, että sikäli, kun patriarkka rupesi nauttimaan parempia ruokia, kuin muut, käyttämään ylellisyys- ja loistotarpeita, täytyi hänen myös silloin vähitellen asutusuhteissakin suvun muista jäsenistä eristäytyä, yletä. Sitä vaati jo sekin, että hän oli yhden naisista tehnyt yksinomaiseksi erikoisvaimokseen, joka oli sentähden tarkoin muista erotettava. Niinpä me näemmekin, että hän rakennuttaa itselleen ja tälle erikoisvaimolleen erityiset huoneet, suvun haltijan talon, jonka läheisyydessä toisella sivustalla ovat keittiöt, tallit, varastohuoneet ja toisella orjien asunnot.

Mutta vielä on olemassa side, joka patriarkan ja orjat vanha!lla pohjalla yhdistää, jäte vanhasta tasa-arvoisuudesta. Talossa on eräs huone, pyhättö, jossa perällä seisoo suvun pyhä alttari. Sen alle on haudattuna talon isännän, patriarkan isän, isoisan jne., entisten patriarkkain maalliset jäännökset, joita kuoltuaan suvun suojelusjumalina palvellaan ja joiden kunniaksi ikuista tulta alttarilla poltetaan. Vähitellen kuitenkin tulee tästä suvun yhteisestä alttarista, patriarkan alttari — suvun suojelusjumalista hänen jumalansa, jotka kauheina haltioina, peikkoina muka vartioivat kaikkea hänen omaisuuttaan, hänen vaimoaankin, jotta tämä ei uskaltaisi hänelle uskottomaksi ruveta ja myös että ei kukaan suvun miehistä uskaltaisi häntä, patriarkan voimoa lähennellä.

Kaikissa muissakin suhteissa valvoivat muka nämä vainajien henget suvun patriarkan etuja, vartioivat hänen taloaan, omaisuuttaan ja henkeään. Ja peläten näiden kaikkialla vaanivaa läsnäoloa ja niiden kauheata kostoja, suvun muut jäsenet, orjat alistuivat mitä kauheimman sorron, väkivallan ja riistämisen alaisiksi.

Ei ole olemassa mitään lakia, joka rajottaisi patriarkan mielivaltaa. Hän voi orjilleen tehdä mitä haluaa, rangaista kuolemalla ketä tahansa heistä; oman veljensä, sisarensa — niin lapsensakin voi hän mitä julmimmalla tavalla tappaa, sillä kaikki ovat he hänen orjiaan ja orjina pysyvät, vanhinta poikaansa ja suosikkivaimoansa luukunottamatta.

Vihdoin kadottavat suvun yleiset jäsenet — orjat viimeisenkin oikeutensa, joka yhdisti heidät patriarkkaan osotti heidän olevan ihmisiä, siis samallaisia "sielullisia" tai paremmin "sieluttomia" olentoja, kuin hänkin. He kadottivat oikeuden tulla haudatuiksi suvun yhteiseen hautaan, jota ainoastaan hakiat suojelevat. Kuin koiran raato heitetään orjan ruumis läheiseen vuoren rotkoon, tai kedolle mätänemään. Häntä pidetään nyt sieluttomana elukana. Sellaisena kohdellaan häntä eläissään, sellaisena kuollessaankin. Kaiken oli hän siis menettänyt, ensin oikeutensa yhteisesti järjestää työnsä ja toimensa, sitten valtansa ja oikeutensa yhteiseen omaisuuteen, vihdoin vapautensa, tasa-arvoisuutensa; oikeutensa yhteiseen jumalaan, sukuhautaan ja lopulta "sielunsa" — ihmisarvonsa. Hänestä oli tullut orja sanan täydessä merkityksessä — työjuhta — sieluton työväline.

Kun sitten sodissa saatiin sotavankeja enemmän, kuin itse tarvittiin, tuli tavaksi — ensin lahjoittaa ja myöhemmin myydä liiat sotavangit läheisille naapureille ja

ystäville. Syntyi orjakauppa, jota ensinnä ja kaikkein aikasemmin lienee Egyptissä harjoitettu, mutta joka — joko sieltä levinneenä, tai itsenäisesti syntyneenä oli yleinen kaikissa Vanhanmaailman maissa. Ihmisestä — työläisestä, oli täten entisen lisäksi tullut — kauppatavara.

Mutta lähtekäämme tarkastamaan missä suhteessa tämä kaikki on valtion kehittymiseen. On luonnollista, että samassa suhteessa, kuin orjain asema kävi huonomaksi, he oikeuksiaan kadottivat ja joutuivat patriarkan raa'an sorron ja väkivallan alaisiksi, samassa suhteessa tämän asema kävi vaarallisemmaksi — sillä pelko haltia:in, henkien kostosta, pelko oman henkensä menettämisestä, räökkäämisestä, ei enään riittänytkään kaikkia orjia kuuliaisina pidättämään.

Tapahtui esim. joskus, että patriarkka aivan syyttä mitä väkivaltaisimmalla tavalla löi toisen kahdesta läheiseksi ystäviksi tulleesta veljeksistä kuoliaaksi ja toisen nähden. Tuskin mikään pelko sai silloin pidätetyksi eloon jääneen verta kuohahtamasta ja estetyksi häntä väkivaltaa väkivallalla kostamasta. Taikka patriarkka rai-vopäissään surmasi jonkun suvun nuorista naisista, kaikkein suosikin ja sai raa'alla teollaan koko suvun niin vimmoihinsa, että se kostoksi surmasi hänet ja hävitti hänen asuntonsa, alttarinsa, kaiken.

Tällaisten tapausten varalta ja niiden ehkäisemiseksi oli patriarkalle tarpeen turvautua ulkopuoliseen apuun, se on tehdä toisten läheisten sukujen patriarkkain kanssa sopimuksia, muodostaa niiden kanssa lopulta pysyvän liitto.

Oli vielä toisiakin, puhtaasti patriarkkain etujen mukaisia syitä, jotka johtivat heidän liittoutumiseensa. Esim. sukujen välinen vaihto, joka etupäässä tarkoitti pat-

riarkalle kaikenlaisten erikoistarpeiden hankkimista, vaati tullakseen vieraitten hyökkääjien ja karanneiden orjien, vuoristolaisten puolelta uhkaavia ryöstöjä vastaan turvatuksi, patriarkkain välistä yhdistymistä ja yhteistoimintaa. Samoin asuma-alueensa, henkensä ja omaisuutensa puolustaminen suurempia karanneita orjajoukkoja ja muita ulkoisia hyökkääjiä vastaan, vaati patriarkkain yhä läheisempää keskinäistä yhteyttä.

Tavallisesti tapahtui valtiollinen liittyminen siten, että ensin kaksi, kolme, tai useampi samaa juurta olevan suvun patriarkkaa — sukua, muodosti keskenään n. k. veljesliiton. Myöhemmin yhtyi 2—10 veljesliittoa, siis 4—100 sukua yhteen, muodostaen siten n. k. heimoliiton ja vihdoin 3—5 heimoa liittoutui perustaen kansakunnan. Attikan, Kreikan tärkeimmän kansakunnan, atenalaiset muodosti 4 heimoa, joihin kuhunkin kuului 3 veljesliittoa, kussakin veljesliitossa ollen 30 sukua, siis kaikkiaan koko kansakunnassa 360 sukua. Rooman kansa muodostui 3 heimosta, 30 veljesliitosta, 300 suvusta.

Joskus syntyi liittoja, joihin kuului useita kansakuntia. Sellainen oli kreikkalaisten kansakuntain, tai valtioiden n. k. Amphictyoni-liitto, joka arvellaan syntyneen jo 2000 ennen Kr. syntymää ja johon kuului 12 Kreikan mannermaa- ja saaristovaltiota. Että tämä oli ylimyksellinen valtio-liitto, käynee selväksi jo sen liittosopimuksestakin. Sen mukaan tuli liiton estää, ettei mitään siihen kuuluvaa kaupunkia saisi hävittää, tai sulkea vesistöistä; toiseksi ei ryöstää jumalain omaisuutta, tai pyhätoista arvoesineitä kavaltaa eikä sallia kenenkään sitä tehdä. Pyhätoissa olivat patriarkkain kaikki kalleudet, siksi oli niitä suojeltava. Näihin aikoihin oli jo suuret joukot orjia, jotka uhkasivat ylimyksiä kapinoilla ja kau-

punkeja tuholla, siksi oli ylimysten liittouduttava omaisuuttaan, henkeään suojellakseen.

Yhä laajempi ja lujempi harvalukuisten ylimysten liittoutuminen sarronalaisten orjiensa suuren lukumäärän vastapainoksi, siinä luokkavaltioiden syntymisen ja edelleen kehittymisen valtavin syy.

KOLMAS LUKU

Katsaus muinaisten itämaisten kansain työläisten historiaan

Egypti — Israel — Foinikea

Vaikka yleensä varsinaiset historiat eivät tiedäkään kerrassaan mitään kertoa muinaisten kansain työläisten — orjain kaikkein varhaisimmista elämän vaiheista, heidän yhteiskunnallisesta asemastaan ja pyynnöstään sekä heidän mahdollisista taisteluistaan, niin voimme kuitenkin myöhempiin aikain yhteiskuntakehityksestä yleensä ja erittäinkin, mikäli niiden aikain orjain historiaa tarkastetaan, vetää sen johtopäätöksen, että orjat ovat jo ammoisista ajoista, se on heti niistä ajoista asti, kun he joutuivat orjiksi sukujensa päämiesten, patriarkkain riistämisen ja mielivallan alaisiksi, taistelleet näitä sortajiin ja yhä enemmän sortamaan pyrkiviä orjaisäntiään vastaan.

Tämä taistelu, joka tietenkin on ollut äärettömän ankara ja jota on saattanut kestää useita vuosituhansia, on etupäässä ollut sukujen työtätekevien jäsenten, orjien itsensä ja vielä jällellä olevien oikeuksiensa puollustamista ylimystensä yhä kasvavia mielivallan pyrkimyksiä ja riistoa vastaan. Kynsin hampain ovat he koettaneet entisiä perinnäisiä oikeuksiaan puollustaa uusia väkivaltaisuuksia, uusia sortotoimenpiteitä vastaan.

Mutta on näillä taisteluilla ollut toinenkin luonne. Tavan takaa, milloin siellä, milloin täällä leimahti se viha, se tuskan ja häväistyksen katkera tunne, jonka heissä isäntiensä tavallista julmemmat väkivallanteot synnyttivät äkillisenä mielenpurkauksena tai epätoivon ilmaisuna ylimykselle tuhoatuottavaan ilmieliekkiiin, saat- taen orjat sortajilleen kauheasti kostamaan kärsimänsä vääryydet.

Kaikki nämä lukemattomat taistelut, jista tuskin likeisimmät naapurisuvutkaan pääsivät muuta tietämään, kuin, että jotain kauheata oli heidän naapurissaan tapahtunut, koska kaikki sen entisillä asuinsijoilla oli hävityksen vallassa, kaikki ne olivat vain satunnaisia ja yksinäisiä kamppailuja, joita ei ollut aiheuttanut orjissa kytevä erityinen pyrkimys tai halu vallottaa kadottamansa oikeudet takaisin ja joilla ei ollut minkäänlaisen yleisen ja järjestyneen yhteiskuntaliikkeen luonnetta.

Mutta aikain vierieissä vähitellen muuttuvat nämä orjain satunnaiset taistelut laajoiksi ja mahtaviksi yhteiskunnallisiksi liikkeiksi, järjestyneiksi pyrkimyksiksi ei ainoastaan puolustaa itseään ylimysten sortoa ja väkivaltaisuuksia vastaan ja niistä heille kostaa, vaan myös pyrkimyksiksi vallottaa kadotetuista oikeuksista niin paljon kuin suinkin takaisin.

Ja ikävä kyllä eivät historiat tiedä mitään kertoa näistäkään jättiläistaisteluista ja niiden aikaisista orjain yhteiskunnallisesta asemasta, suruista ja iloista, huolista ja toiveista, muuta, kuin vasta verrattain myöhäisiltä ajoilta ja vain parista kolmesta maasta.

Senpätähden tiedämmekin tavattoman vähän sellaisen varhanajan "sivistysvaltion" kuin esim. Egyptin työläisten, se on, orjain elämänvaiheista, vaikka historiallinen tosiasia on, että siellä on jo varhain sekä yksityisettä valtio-omistuksellinen orjuus kehittynyt huippuunsa, joten siellä kaikesta päättäen on täytynyt tapahtua monta ankaraa yhteenottoakin, monta veristä taistelua orjain ja ylimysten välillä, joissa taisteluissa tuhansia ehkäpä miljoonia vanhanajan Egyptin työläisiä on hukkunut.

Niinpä nyt vielä, aina meidän päivinäimme ja rauniokin nuo mahtavat kaupungit, suuret temppelit, jättiläishautakummut — pyramiidit ja monet muut Egyptin työläisten suorittamat jättiläistyöt ja ainoastaan ne, puhuvat selvää ja kaunopuheista kieltä siitä, miten ankara on täytynyt egyptisäisen orjuuden olla, miten tavattoman vaikean silloisen työläisen aseman, että syytä kapinoihin hänellä siis on yllin kyllin ollut. Egyptissä on myös, kuten jo ennemmin olemme huomauttaneet, hyvin varhain harjoitettu laajaa orjakauppaa. Raamatussakin mainitaan tämä seikka ja kreikkalaisessa kansantarustossa Homeron runoissa samoin kerrotaan, että Egypti jo Trojan sodan aikana oli kuuluisa orjamarkkinoistaan.

Kuten myöhemmin Kreikassa ja muualla, niin Egyptisäkin oli orjan asema oikeudellisesti melkein täysin turvaton. Tosin joihinkin orjiin nähden olivat yksityisten ylimysten täydellistä mielivaltaa rajoittamassa valtion lait sekä uskonnolliset käsitykset ja tavat. Niinpä egyptiläi-

sillä oli erityinen temppekinsä, joka tarjosi isäntiensä julmuutta pakoon lähteneille jumalien suojaa. Jos orjan onnistui tällaiseen temppeliin päästä, oli hän isäntänsä käsistä siten kerta kaikkiaan pelastunut — sillä isäntänsä täytyi myydä hänet tuon temppelein välityksellä jollekin toiselle. — Vapauttaan ei orja tietenkään voinut saavuttaa; siihen ei riittänyt jumalien hyväntahtoisuus eikä voimakaan silloin, kuten ei muulloinkaan.

Mutta Egyptissä on myös jo tavattoman varhain tätä ylimysvaltiota ollut tukemassa ei ainoastaan sangen vaikutusvaltainen papisto, vaan myös luja järjestetty sotalaitos, joten on mahdollista, että monta orjakapinaa on heti alkuunsa verivirtoihin tukahutettu ja useita puhkeamaisillaan olevia tai suunniteltuja papiston ja sotaväen yhteistoiminnan avulla tehty mahdottomaksi.

Vasta noin vuodelta 1,500 e. Kr. s. tiedävät tarinat kertoa eräästä silloin tapahtuneesta suuresta orjataistelusta. 50,000 pyramideilla työskentelevää orjaa oli tehty lakon vaatien parempaa ravintoa ja kuten tavallista saivat sen asemasta selkäänsä, se on, paikalle lähetettiin sotaväkeä ja lakko tukahutettiin verivirtoihin; useita tuhansia kerrotaan tässä teurastuksessa saaneen surmansa.

Israelilaisten pakoa Egyptin orjuudesta, josta Vanha testamentti kertoo, useat tutkijat pitävät — ja me voimme heihin hyvällä syyllä yhtyä — oikeastaan yhtenä tällaisena orjakapinana, joka onnistui pää-asiassa sentähden, että israelilaiset turvautuivat pakoon ja ehkä myös sentähden, että mahdollisesti muuallakin Egyptissä oli silloin yhtaikaa syntynyt vakavampia orjaliikkeitä.

Kaikesta päättäen on myös Egyptissä orjien kesken jo varhain ollut jonkunlaisia salaisia sekä uskonnollisia että keskinäisiä avustus- ynnä ammattiyhdistyksiä olemassa.

massa. Sitä otaksumaa esim. tukisi se seikka, että yit-
ympäri koko silloista maailmaa kuleksivat egyptiläiset il-
vehtijät jo monta sataa vuotta e. Kr. s. olivat olleet jär-
jestyneitä. Jotku tiedemiehet väittävätkin, että jo 1200
e. Kr. s. kotimaassaan Egyptissä julkiset huvittajat: il-
vehtijät, soittajat ja näyttelijät olivat salaisesti keske-
nään liittoutuneet. Ja kreikkalainen v. 120 j. Kr. s.
kuollut historioitsija Plutarchos, puhuessaan muinaisen
Atenan n. k:sta Solonin laeista, joissa mm. sen ammat-
tilaisille hyväksyttiin kokoontumis- ja yhdistymisvapaus,
mainitsee, että Egyptin farao "Amasis säätöi lain, jonka
kautta velvotti jokaisen ammattilaisen kuoleman ran-
gaistuksen uhalla ilmottamaan elinkeinonsa piirinsä ku-
vernöörille. Solon toi tämän lain Atenaan ja sen siellä
vakiinnutti". Tämän mukaan olisi siis jo 6:nella vuosi-
sadalla e. Kr. s. Egyptissä ollut ammattityöläisten oloja
järjestäviä säädöksiä, joten silloin ainakin heillä myös
on varmasti ollut yhdistyksensä ja seuransa.

Toisten muinaisten "sivistyskansain": babylonialais-
ten, assyrialaisien ja persialaisten työläisten elämänvai-
heista emme tätä nykyä tiedä mitään, mutta ehkä pian-
kin jo sen johdosta, että näiden kansain historia on
viime aikoina joutunut kiihkeän tutkimisen alaiseksi,
saamme jotain niistäkin asioista tietää samassa, kun
nämä tutkimukset, muinaisloydöt, valaisevat meille itä-
maisten uskontojen, siis "Mooseksen" ja Kristuksen us-
konkin sekä koko itämaisen sivistyksen kehityskulkua.
Mainittakoon tässä varsinaiseen aineeseen kuulumatto-
mana sivuseikkana, että niin paljon ovat nämä löydöt
jo ehtineet näitä asioita valaista, että nykyään jo on ku-
moamaton tieteellinen tosiseikka, että Israelin kansan si-
vistys, uskonto ja tavat erityisesti Mooseksen laitkin ovat

pitkän itämaisille kansoille yhteisen kehityksen tuloksia evätkä siis vähimmässäkään määrässä yksinomaan Israelin kansalle erikoisia. Mitä olemme tähän asti tottuneet pitämään "Jehovan" valitsemalle kansalle annettuna erikoisilmotuksena, uskontona, lakina y. m., osottautuukin olevan varhaisina muinaisaikoina sumerilaisilta, babylonialaisilta, egyptiläisiltä y. m. saadulta lainatavaralta.

Mutta palatkaamme orjuuden, erityisesti israelilaisen orjuuden historiaan, sillä tämänkin itse Egyptistä orjuutta pakoon lähteneen "työläisjoukon" — heimon — keskuudessa niinikään myöhemmin, kun se oli ihanan Kanaanmaan entisiltä asukkailtaan valloittanut ja siihen asettunut asumaan, kehittyivät samallaiset luokkasuhteet, kuin kaikkialla ympärillä asuvien kansain keskuudessa vallitsivat.

Mooseksen aikana oli Israelin kansa vielä kaikin puolin sisällisesti eheä — hyvinvoipa. Israeli oli useissa suhteissa tavallaan "työläisvaltio". Niinkutsutuissa Mooseksen laeissa, jotka olivat melkein suoranainen jäljennös babylonialaisesta n. k. kuningas Hamurabin lakikoelmasta, oli useita pykäläiä, jotka koettivat estää luokkavastakohtain syntymistä, turvata heikoille, leskille, orvoille, sairaille ja vanhoille elämänmahdollisuuden ja rajoittaa voimakkaiden heikompien kustannuksella vaurastumista, niiden rikkauksien keräämisintoa ja riistämishalua.

Muuten nämä köyhien, leskien, orpojen y. m. aseman turvaamista tarkoittavat säädökset, kuten myös israelilaisten sukukunnallinen maanomistus y. m. samankaltaiset taloudelliset ilmiöt, saattoivat johtua ja johtuivatkin enemmän siitä, että israelilaiset paimentolaisina olivat vielä alkuperäisellä heimoasteella, jolla kaikki on vielä verrattain suuressa määrässä yhteistä, kuin siitä,

että he olisivat Egyptissä oppineet yksityisomaisuutta ja siitä johtuvia yhteiskunnallisia epäkohtia vihaamaan ja niitä tietoisesti omassa keskuudessaan karttamaan. Samoin on babylonialaisten lakien y. m. yhteiskunnallisten olosuhteiden vaikutus käsitettävä näin toisarvoiseksi.

Ja sitäpaitsi niin "kansanvaltaiset" ja "kansan" parasta tarkoittavat, kuin n. k. Mooseksen lait olivatkin, ei niissä orjuutta kielletty, tai edes vastustettu, ainoastaan tarkoin määriteltiin milloin ja miten israelilainen "vapaa" saattoi orjaksi joutua. Köyhä mies saattoi itse myydä itsensä orjaksi, isä saattoi myydä lapsensa ja velkoja velallisensa. Varas, joka ei voinut palauttaa omistajalleen varastamaansa tavaraa myytiin orjaksi sen hyvittämiseksi. Israelilaisten sotavangit tehtiin orjiksi ja jos israelilainen osti toisen israelilaisen, jonkun vieraan heimon orjuudesta, johon hän sodassa oli joutunut, saattoi hän — ostaja myydä hänet jollekin toiselle israelilaiselle orjaksi. Riemuvuotena kaikki orjat vapautettiin. Joidenkin kirjottajain mielestä ei tämä säädös kuitenkaan koskenut vierasheimoisia orjia, sillä he olivat isäntänsä ehdotonta omaisuutta, jotka hän saattoi myydä, tuomita ja rangaista — kuolemalla aivan mielivaltaisesti ja laillisia muotoja noudattamatta. Se säädös "Mooseksen laissa", jossa sanotaan, että "jos joku lyö palkollistaan, tai piikaansa kepillä ja tämä kuolee hänen käsiinsä, totisesti häntä siitä rangaistakoon; paitsi jos hän (palkollinen) elää vielä päivän, tai parin, häntä älköön rangaistako, sillä hän (palkollinen, orja) on hänen rahaansa" arvellaan kuitenkin koskeneen vain syntyperäisiä israelilaisia orjia, eikä vierasheimoisia. Israelilaista ostorjaa ei ostajansa voinut pitää pitempää aikaa orjuudes-

saan, kuin kuusi vuotta, ja silläkin aikaa saattoivat hänen sukulaisensa tai ystävänsä ostaa hänet vapaaksi.

Mutta vähitellen kuitenkin tämä jonkunlainen taloudellinen "tasa-arvoisuus" katoaa, ja tilalle syntyy toiselta puolen mahtava ja rikas ylimystö, selvästi osottaen meille tämän kehityksen luonteen tuomarien kuninkaiksi muuttuminen; sekä toiselta puolen taloudellisessa ja valtiollisessa sortotilassa elävä köyhälistö, jota jo Salomonin ja Rehabeamin aikoina ruoskitaan orjantappuraruoskilla ja "scorpioneilla" sekä muutenkin kohdellaan kuin orjia ainakin. Tietysti samoihin aikoihin varsinaisten henkiorjain lukumäärä myös tavattomasti kasvoi ja heidän asemansa suurylimysten riistettävänä ollessa yhä kurjemmaksi kurjistui. Että se: sekä vapaa köyhälistö että varsinaiset henkiorjat, joskus tuskaantui ja nousi sortajiin vastaan kapinaan, on itsestään selvä asia. Raamatussa saammekin lukea useasti tällaisesta kansan "napi-nasta" pauhaavine profeettoineen — johtajineen, vaatimuksineen y. m.

Voimakkaita ja lukuisia työväenyhdistyksiä ennen Kristusta ei historia tiedä Israelissa olleen. Vasta hiukan ennen hänen syntymäänsä, hänen aikanaan ja jälkeensä tiedetään israelilaisten keskuudessa sellaisia syntyneen, kuten olivat esim. kalastajien ammattiyhdistykset Genetsaretin järvellä ja Välimeren rantakaupungeissa. Mahdollisesti on niitä silti jo ennenkin voinut olla olemassa, sillä naapurikansan foinikealaisten keskuudessa oli jo Salomonin aikana voimakkaita ammattiyhdistyksiä.

Foinikea, päävaltiot Tyrus ja Sidon, oli jo toista tuhatta vuotta ennen Kristuksen syntymää tullut kuuluisaksi ei ainoastaan rikkaana kauppa- ja teollisuusmaana, mutta ja erityisesti ehkä vieläkin mainitummaksi orjain

pyydystäjänä, välittäjänä ja kauppaajana. Useista syistä, mutta varsinkin sentähden, että foinikealaisilla ei ollut mitään yhteistä, vierasta, useinkin sangen kaukaista heimoa olevien orjainsa kanssa, että nämä aina ja alituisesti vaihtuivat, pysyen siten heille vieraina, pelkkänä kauppatavarana, että he olivat tunnettomia rahanahneita kauppiaita, raaistuneita ihmismetsästäjiä, he tietenkin kohtelivat onnettomia orjiaan monta vertaa julmemmin, kuin muiden heimojen orjaisännät.

Foinikealaisten orjilla, jos kellään, on siis jo varhain ollut syytä yllin kyllin ja usein suorastaan pakko nousta isäntiään, murhaajiaan vastaan taisteluun. Näiden ehkä tavattoman pitkälisten ja ankarain taistelujen, joista myöskään tarinat eivät mitään tiedä kertoa, tuloksena voinee pitää foinikealaisen vapaan työväenluokan syntymistä sekä sen järjestäytymistä mahtaviksi ja lujiksi ammattiliitoiksi.

Ja, että Foinikeassa todella jo sangen varhain on syntynyt jonkunlainen vapaa työväestö, todistaa kuuluisa juutalainen historioitsija Josefuskin laajassa Israelinkansan historiassaan. Foinikea oli nimittäin etupäässä kauppa- ja "teollisuus"-maa, jossa pakostakin oli jossain määrin kärsittävä vapaatakin työtä, sillä se yksin kykeni suurempaa ammattitaitoa vaativat työt suorittamaan.

Niinpä kertoo Josefus, että siihen foinikealaiseen rakennustyöläisten ammattiliittoon, jonka kuningas Salomon oli varta vasten Tyroksesta tilannut komeaa temppeliään rakentamaan, kuului 3,200 ammattijohtajaa: rakennusmestaria, arkkitehtiä, piirustajaa, kuvanveistäjää y. m., sekä 40,000 ammattilaista: puuseppää, kivenhakkaajaa, muuraria, puuveistäjää, kulta- ja hopeaseppää y. m. Hiram oli tämän mahtavan työväenyhdistyksen presidentti,

joka yhdistys oli niin kuuluisa ammattitaidostaan, että naapurimaiden hallitsijat ja ylimyksetkin tahtoivat saada sen suorittamaan temppeli- ja palatsirakennuksissaan kaikki ammattityöt, kotimaisten työläisten — orjain tehdessä kaiken muun. Niinpä Salomonin temppeliä rakentamassa on niitä varmasti ollut satoja tuhansia piiskurien ja sotaväen ajamina raahaamassa rakennuspaikalle kiviä ja setripuita aina Libanonista asti.

Yleensä kuitenkin on meille foinikealaisten työläisten: vapaitten yhtähyvin kuin orjainkin historia aivan yhtä hämärä, kuin toistenkin itämaisten kansain raatajain elämänvaiheet. Niistä emme ainakaan vielä tiedä suoranaisesti historiallista mitään ja mahdollista on, että emme tule niistä koskaan paljoa tietämäänkään, vaan näiden muinaisten kansain työläisten kärsimykset, taistelut ja toiveet - orjuuden alkuvaiheet pysyvät historialta ijäti salassa.

II OSA

TYÖVAENLIKE MUINAISESSA
KREIKASSA

NELJÄS LUKU

Alkuvaiheita muinaisajan Kreikan työväen- liikkeestä

Yhdistyksiä — lakkoja — taisteluja

Joskin muinaisen Kreikan ja kreikkalaisen Vähän-Aasian eri valtioissa yhteiskunta- ja valtioketitys kulki jonkun verran eri suuntiin, oli henkiorjan asema niissä kaikissa kuitenkin suunnilleen sama, sensijaan oli n. k. karanneiden ja vapautettujen orjain asema toisissa valtioissa, kuten esim. Atenassa, Korintissa ja Vähän-Aasian valtioissa paljon suotuisampi, kuin esim. Spartassa ja sen siirtokunnissa. Kaikenlaisia työväenyhdistyksiä syntyykin sentähden etupäässä ensin mainituissa valtioissa sekä ennen kaikkea karanneiden ja vapautettujen orjien keskuudessa, varsinaisilla henkiorjilla, kun tietystikään ei ollut juuri minkäänlaista mahdollisuutta keskinäiseen liittymiseen.

Jo näiden työläisten nimitys: karanneet tai vapautetut orjat, sanoo mitenkä henkiorja oli tällaiseen, entistä paljoa suotuisampaan asemaan päässyt. Tapahtui, eikä niinkään harvoin, että kun orjan asema tuli äärettömän tukalaksi, häntä esim. jonkun uppiniskaisuuden, tai kuumaverisen teon jälkeen uhkasi joku kauheampi rangaistus. Hän päätti mieluummin karata ja paeta metsiin, tai

luoksepääsemättömään vuoristoon, kuin jäädä edelleen kirottuun asemaansa, tai odottamaan varmasti tulevaa rangaistusta.

Tällaiseen tekoon vaadittiin häneltä tietenkin tava-
tonta tarmoa ja uskaliaisuutta, sillä karanneena hän ei
ainoastaan ollut kuolemanrangaistuksen alainen, vaan
hän samassa oli joutunut kaikkien pelkäämänsä jumali-
en vihan ja koston esineeksi, m. m. kadottanut oikeuten-
sa sukuhautaankin, jos hänellä sellainen oikeus vielä oli
ollut. Kuin metsänotus, kaikkein takaa-ajamana hän
tietytikin joutui elättämään itseään väkivaltaisella ta-
valla. Hänen oli suorastaan pakko turvautua varastami-
seen, ryöstämiseen ja maantierosvoamiseen.

Kuta useampia näitä epätoivon ajamia tarmokkaita
ja rohkeita miehiä ja naisia metsiin tai vuoristoihin ke-
räytyi, sillä naisetkin joskus mieluummin karkasivat, kuin
jäivät pilkan ja sarron alaisiksi — sitä rohkeimmiksi
kävivät heidän kyliin ja kaupunkiin tekemänsä partio-
retket, niin että lopulta oli niiden asujanten — vapaiden
ylimysten suurin sotajoukoin koetettava tuhota nuo alis-
tumattomat orjat, taikka sitten tehtävä niiden kanssa rau-
ha ja myönnyttävä heidän vaatimuksiinsa. Usein tapah-
tuikin niin, että ylimykset, kaupungit ja maakunnat kat-
soivat edullisemmaksi entisten orjainsa kanssa sopia,
kuin niitä hätyyttää ja näin olivat nämä karanneet or-
jat asevoimalla turvanneet itselleen vapauden ja mah-
dollisuuden saada rauhassa vapaata elämäänsä jatkaa.

Kun muistamme, että ainoastaan tarmokkaimmat ja
päättävimmät orjista tavallisesti karkureiksi rupesivat,
niin ymmärrämme, että eivät he joutuneet pulaan senkään
jälkeen kun olivat tehneet entisten isäntiensä kanssa rau-
han ja sopimuksenmukaisesti luopuneet väkivaltaisesta

elinkeinostaan. Vapaassa yhteiskunnassaan alkoivat he heti kaikellaisia ammatteja harjottaa. He olivat lahjakasta ja voimakasta väkeä, siksi he menestyivät rauhallisissa toimissa vieläkin paremmin kuin olivat menestyneet aseellisessa vapautensa ja henkensä turvaamisessa ja paremmin ainakin, kuin henkiorjat niissä kaikissa ammateissa menestyivät, joita he väkinäisesti ja ruoskan iskujen yllyttäminä harjoittivat. Helposti löysivät siksi heidän taitavasti valmistetut tuotteensa ostajia ja pian saivat he tilauksia kaikilta tahoilta, heillä oli työtä yllin kyllin — sillä vapaa työ oli uudestaan vironnut henkiin ja näytti etevämyytemensä.

Niinpä kertoo kreikkalainen historioitsija Malacos, että Efeson, sitten niin kuuluisan suurkaupungin, orjat olisivat perustaneet. Samos-saarella olivat orjat nousseet kapinaan isäntiään vastaan, paenneet saaren jylyhään, metsäiseen vuoristoon ja sieltä vuosikautia ahdistaneet entisiä sortajiaan, kunnes nämä tämän sisällissodan kuudentena vuonna olivat katsoneet viisaimmaksi sopia entisten orjainsa kanssa. Rauhansopimuksen ja orakelin neuvon mukaisesti he antoivat orjainsa häiritsemättä jättää saaren ja niin ne purjehtivat tiehensä mannermaalle, tullen siten "Efeson kaupungin ja kansan perustajiksi". Useat muutkin Vanhanajan myöhemmin kuuluisiksi tulleista kaupungeista ovat karanneiden orjien perustamia.

Tapahtui myös, että jos joku orja erityisten lahjojensa, tai tekojensa tähden sai isännältään vapauden, taikka kykeni itsensä vapaaksi ostamaan, hänkin suunnasi kulkunsa näihin karanneiden orjien vapaisiin yhteiskuntiin. Siellä oli hän tasa-arvoinen, mutta kotikaupungissaan vapautettunakin oli hän kuitenkin kaikkia kansalaisoikeuksia vailla, ylimysten halveksima — vain vapautettu orja.

Juuri näiden karanneiden ja vapautettujen orjien keskuudessa alkoi sitten kaikenlaisia varsinaisia työväenyhdistyksiä syntyä. Me muistamme, että karkuun lähteminen oli heille merkinnyt jumalien vihan ja vainon alaiseksi joutumista, hautaamisoikeudenkin kadottamista. Siksi kiiruhtivatkin karanneet orjat ottamaan itselleen jonkun Kreikan lukuisista jumalista suojelijakseen ja tavallisesti jonkun työtä lähinnä olevan: maanviljelyksen ja kasvullisuuden, tai auringon jumalan tai jumalattaren — joka useinkin oli jonkun ylijumalan "äpäralapsi". (!) Tälle jumalalleen rakensivat he sitten omat temppeleinsä, perustivat yli maan sen suojeluksen alaisia uskonnollisia yhdistyksiä, salaseuroja, yhteisine aterioineen, juhlamenoineen ja virkailijoineen, joiksi saattoivat yhtä hyvin naiset kuin mithetkin tulla valituiksi, sillä orjien keskuudessa oli nainen miehen kanssa tasa-arvoinen.

Että jokainen vapaa orja saisi säädyllisen hautauksen, ei joutuisi kuin "sieluton elukka" ja henkiorja rotkoihin heitetyksi, iäti jumalan kirouksen alainen ollakseen, perustivat karanneet orjat hautausyhdistyksiä, jäsenmaksuineen virkailijoineen ja sääntöineen: miten yhdistyksen jäsenet olivat kuoltuaan haudattavat, paljonko yhdistys tuli luovuttamaan hautajaismenoihin varojaan, keiden yhdistyksen jäsenten oli oltava läsnä hautajaisissa j. n. e. Näin orjat koettivat saada itselleen sielunsa takaisin, jonka he olivat aikain kuluessa menettäneet ja vihdoin, kun kaupungit ja valtiot, se on ylimykset yhä useammin ja suuremmassa määrässä joutuivat karanneiden orjien työhön turvautumaan, tyydyttääkseen loisto- ja ylellisyyshalujansa, sitä ankarammaksi kävi heidän ja ylimysten välillä taisteilla hinnoista, työstä y. m. eduista.

Samoin joutuivat tavan takaa yksityiset ammattia harjoittavat karanneet orjat paikasta toiseen vaeltaessaan milloin minkäkinlaiseen ahdinkotilaan ja pulaan sekä ylimysten vainon alaisiksi. Turvatakseen itsensä ylimysten nylkemistä vastaan ja jäsenensä heidän vainoltaan ja yleensä kaikelta pulalta heidän yksinään vaeltaessaan, muuttuivat heidän uskonnolliset yhdistyksensä ja hautausseuransa vähitellen keskinäisiksi avunantoyhdistyksiksi ja lopulta suoranaisiksi ammattiliitoiksi.

Varsinkin Atenassa, sen alaisissa ja sen kanssa liitossa olevissa valtioissa sekä Kreikassa että Vähässä-Aasiassa pääsi työväen ammattikuntaliike jo varhain suureen kukoistukseen ja pysyi se voimassa siellä kauemmin, kuin missään muualla. Tähän oli suurena syynä se, että Atena kauppa- ja teollisuusmaana oli pakotettu suuremmassa määrässä turvautumaan vapaaseen työhön, kuin esim. Sparta, joka maanviljelysmaana saattoi mainiosti tulla toimeen mitä ankarimman pakkotyönkin avulla. Sillä, kuta laajemmaksi Atenan kauppa ja sen mukana sen valtiollinen vaikutusvalta leveni, kuta enemmän sen ylimystö rikastui, kasvoi vallassa ja mahtavuudessa, sitä loisteliaammaksi ja ylellisemmäksi kehittyi sen elämä. Palatsi toisensa jälkeen kohosi nyt muinoin yksinkertaisessa Atenassa. Kaikki nämä komeat rakennukset: temppelit, linnat, julkiset ja yksityiset talot olivat kaikin tavoin koristettavat. Samanlainen muutos oli tapahtunut atenalaisten ylimysten vaatetuksen, ravinnon, koristeiden, sanalla sanoen kaiken muunkin suhteen. Ja ainoastaan vapaat ammatilliset saattoivat nämä ylimysten hienostuneet tarpeet tyydyttää. Siksi heitä kärsittiin, siksi heidän — ammattilaisten lukumäärä yhä kasvoi ja asemansa parani niin kauan kun yleinen kehitys kulki tähän suuntaan.

Yhtenä syynä siihen saattoi mahdollisesti olla sekin, että ne atenalaiset ylimykset, jotka harjottivat kaikenlaista suurtuotannollista tavaratuotantoa, joutuivat pitämään suuret joukot orjia verstaissaan ja kun nyt usein sattui, että niile jonakin aikana ei ollut mitään työtä annettavaa, joutui omistajansa siis elättämään ne toimeettominakin. Ellei hän nyt voinut niitä vuokrata jollekin toiselle ylimykselle, päästi hän ne ehdollisesti vapaiksi, ottaen ne jälleen palkkalaisina työhönsä, kun niitä tarvitsi. Näin hän oli vapautunut niiden elättämishuolista ja toiselta puolen, orjat vapaina ammattilaisina saattoivat elättää itsensä, miten parhaiten kykenivät. Sentähden oli ylimyksellisen hallituksen Atenassa lainsäädännöllisestikin turvattava karanneille ja vapautetuille orjille kokoontumis- ja yhdistymisvapaus ja jo sangen varhain, ollen siitä alkeellisia asetuksia jo Atenan alkuperäisimmässä lakikokoelmassa, n. k:ssa Salonin laeissa, joissa hyväksytään työväenyhdistykset ja myönnetään niille kaikenlaisia oikeuksia. Samoin kaikkialla muuallakin, missä kehitys oli samallinen, lainsäädäntö perustui Atenasta "lainatuille" Salonin laeille, kuten Vähässä-Aasissa, Syriassa ja myöhemmin itse Roomassakin, myönnettiin työläisille nämä Salonin laeissa luetellut oikeudet. Yleensä otaksutaan nämä lait alkuperäisesti v:nna 594 e. Kr. s. Atenan lainsäätäjäksi valitun "viisaan" Solonin laatimiksi, jotka sitten v:nna 510 e. Kr. s., oltuaan jonkun aikaa unhoituksessa, Kleisteneen täydentäminä ja laajentamina astuivat uudelleen voimaan.

Näissä Atenan laeissa esim. koetettiin häpeällistä orjakauppaakin rajoittaa, jota Atenan rahanahneet ylimyskuiset kauppiat sangen yleisesti harjottivat, sillä se tuotti heille suuret vuotuiset tulot. He olivat yhteen ai-

kaan niin innostuneet tähän ihmiskauppaan, että salaa ja julkisestikin varastivat omia maanmiehiään, vapaita kar-salaisia ja möivät heidät vierasheimoisille ylimyksille or-jiksi. Tämä tietenkin ennen pitkää laeissa mitä anka-rainpain rangaistusten uhalla kiellettiin, sillä koskihan kysymys itse ylimyksistä. Mutta jossakin määrin tarjosivat Atenan lait turvaa orjillekin. Niinpä atenalainen Hype-rides puheessaan Mantitheosta vastaan lausui: "Iakimme, jotka eivät tee mitään erotusta vapaan ja orjan välillä, myöntävät jokaiselle oikeuden nostaa kanne sitä vastaan, joka heitä loukkaa tai vahingoittaa". "Sosialisti" filoso-fimme Platon oli kuitenkin asiassa toista mieltä, hänen mukaansa, jos orja itsepuolustukseksi tappoi toisen or-jan, niin hän oli rangaistuksesta vapaa, mutta jos hän omaa henkeään puolustaessaan tappoi vapaan, niin hänet telotettiin. Demosteneen aikana (340-luvulla e. Kr. s.) tuli Atenassa käytäntöön laki, jonka mukaan jokainen atenalainen saattoi Thesmothetae nimisille virkamiehille ilmiantaa sellaisen henkilön, joka harjotti väkivaltaa jo-takin mjestä, naista, alaikäistä, vapaata tai orjaa kohtaan. Tämän johdosta syntynyttä oikeusjuttua käsiteltiin Heli-la-nimisessä oikeudessa ja usea vapaa sen tuomitsemana menetti henkensä orjia kohtaan harjottamiansa väkival-taisuuksien johdosta. Atenassa saattoi myös orja ostaa itsensä vapaaksi ja usein sellaiset orjat, jotka isäntänsä vuokrasivat toisille ylimyksille ansiotöihin, saattoivat sen tehdäkin, sillä tavallisesti saivat he ansioistaan pienen osan palkkiona itse pttää, joten jos olivat säästäväisiä, saivat lopulta vaaditun summan — ostohinnan kootuksi.

Orjain hinnat tietenkin suuresti vaihtelivat. Niinpä kotiorjat, kaivosorjat ym. ammattitaidottomat maksoivat Demosteneen aikoina noin 40 Smk. "kappale". Ammat-

titaitoiset olivat sensijaan kallimpia ja maksoivat ne 50 1000 Smk. henki: tuolinvalmistajat esim. noin 50, ase-sepät 75—300 j. n. e.

Kaikista näistä "oikeuksistaan" huolimatta orja Ate-nassakin kuitenkin kaikitenkin oli vain orja, isäntänsä työväline ja kauppatavara. Niinpä kerrotaan, että osot-taakseen orjiensa sarronalaista asemaa ylimysnaiset pakottivat naisorjansa olemaan nelinkontin maassa heidän astinlautanaan heidän astuessaan vaunuihinsa, tai kan-totuoleihinsa. Ja, että "saastainen" orjakeittäjä ei voisi ruokia valmistaessaan niitä maistelemalla "liata" varus-tettiin kokit ja muut keittiöorjat suurilla kaularenkailla, jotka estivät heitä kulettamasta sormiaan suuhunsa. Sa-masta syystä leipureilla piti olla hansikkaat käsissä isän-täväkensä leipää valmistaessaan.

Niin porvarillis-ylimyksellisessä Atenassa, mutta ai- van toisin maaylimyksellisessä Spartassa! Täällä säilyt-tääkseen valtansa, estääkseen, että ei kukaan ylimyksistä voisi nopeasti rikastuen anastaa toiselta hänen maatiluk-siaan, omaisuuttaan, että ei siten kukaan heistä joutuisi köyhyyteen ja toisesta riippuvaiseksi, järjestivät sparta-laiset ylimykset omituisen ylimyksellisen yhteisomistuksen ja -kulutuksen. Senlisäksi sellainen yhteisomistus teki heille mahdolliseksi paremmin nylkeä orjiaankin, pitää ne helpommin kurissa ja kukistaa heidän kapinansa, sil-lä yhteisomistuksen tarkoituksena oli säilyttämällä alku-peräinen lukumäärä ylimyksiä ja estämällä heitä rikas-tumasta ja veltostumasta, pitää heidät aina taistelukun-toisina -haluisina ja -lukuisina. Koko tämä ylimyskom-munismi oli siis tähdätty ennen kaikkea onnettomia orjia vastaan.

Spartassa ei siis voinut tulla kysymyksenkään min-käänlainen karanneiden ja vapaiden orjien sekä niiden

yhteiskuntain hyväksyminen. Siellä ei niitä myöskin ollutkaan, karanneet millä hinnalla tahansa tuhottiin ja ketään ei vapautettu. Siellä lainsäädännössäkin, n. k. Lycurguksen laeissa esiintyi pykälä, jotka olivat tarkotetut orjien kurissa pitämiseksi. Näiden julmain lakien (crypteion) mukaisesti valittiin vuosittain Spartassa viisi tarkastajaa — eforia, joiden tehtävänä muun muassa tuli olla pitää orjia tarkoin silmällä, urkkia ja vakoilla heidän jokaista askeltaan, ajatustaan ja toimeenpanna sopivissa tilaisuuksissa aika ajoin n. k. ja ambuscadeja, äkkiarvaamattomia orjateurastuksia. Salaa antoivat eforit käskyn ylimysnuorukaisten opettajille asestaa ja evästää nämä sekä kuletaa iltahämärässä maataloihin. Samoihin aikoihin olivat työnjohtajat maataloissa saaneet salaisen käskyn katsoa, että kaikki aseiksi kelvolliset työvälineet orjilta olivat heidän huomaamattaan poistettu. Yöllä sitten, kun kaikki nukkuivat, hiipivät nämä "jalosukuiset", teurastusammattiinsa tottuneet ylimysnuorukaiset orjien majoihin ja levittivät kaikkialla kauhua ja kuolemaa. Ketään ei säästetty, ei vanhusta, lasta, miestä eikä naista, vaan kaikki, jotka eivät metsään ja pensastoihin pakoontuneet, armotta teurastettiin. Jo kymmenennellä vuosisadalla e. Kr. s. nämä orjajahdit olivat tulleet käytäntöön ja monta vuosisataa perätysten ne sitten melkein säännöllisesti jatkuivat, Spartan ylimysnuorukaisten murhainnon ja -taidon kehittämiseksi, orjien kurissa pitämiseksi ja liikain orjain vähentämiseksi. Se oli sitä ylimyskommunismia, jota Platon ihaili!*) Tosin täytyy

*) Spartassa sen perustamisen aikoina oli 9,000 maahan myöhemmin hyökännyttä ja valtaan pääsnyttä spartalasta ja 30,000 maassa jo ennen asunutta lakedaimonilaista ylimysperhettä. Kullakin oli määrätyn suuruinen kappale yhteistä val-

myöntää, että Platonin ihailemassa "tasavallassa" orjien asema oli paljon inhimillisemmäksi ja siedettävämmäksi ajateltu, kuin mitä se kommunistisessa Spartassa oli, mutta spartalaisen mallin mukaan ne olisivat Platoninkin ihannetasavallassa tulleet olemaan valtion, siis ylimysten palveluksessa ja omistamia, sen, siis ylimystön hyväksi raatavia orjia, ei muuta. Tasavalta-ihanteessaan Platon hyväksyy tosin myös vapaan ammattilaisluokan, hyväksyväthän sen Solonin lait ja Atenan ylimystön yleinen talouspolitiikka, josta Platon tietenkään ei voinut pahempaan päin poiketa.

Jos orjan asema yleensä oli huono, oli se sellaisessa sotilaallisessa raakalaisvaltiossa, kuin Sparta oli, monin verroin kurjempi. Raakain päällysmiestensä johtamina nähtiin heidän jo aamulla varhain koirannahkalakki päässä ja repaleiset lammasnahkaesiliinat vyöllään kulkevan pelloille raskaaseen työhön, miehet ja naiset yhdessä. Niiden iskujen lisäksi, joita he työssään, työhön mennessään ja työstä palatessaan tuhka tiheään julmilta työnjohtajiltaan saivat, sitäpaitsi heistä jokaisen kerran päivässä ruoskittiin. Ravinnokseen saivat he kaikenlaisia jätteitä, eläimen ruokaa, rehuja y. m. Ja illalla työstä palattuaan oli heidän leponsa siinä, että saivat, kuin elukat yhteen sullottuina haisevilla pahnoilla suljetuissa läävissä nukkua, alttiina vaikka minkälaisille ylimysten ja päällysmiestensä väkivallanteoille.

tion maata perhetiluksenaan. Sitä ei saanut myydä, ei jakaa eikä toiselle mitenkään luovuttaa, vaan tuli sen alati pysyä saman perheen hoidettavana. Orjia oli perhettä kohti useita kymmeniä jopa satojakin. Varsinaiset henkiorjat — "helotit" olivat samoin yhteistä, siis valtion omaisuutta ja valtiolla oli niiden suhteen määräämisvalta. Spartan mahtavuuden aikana niitä oli ainakin noin 800,000.

Oikeudellisesti orja oli Spartassa kaikkea turvaa vaila. Historiat kertovat, että spartalaisilla ylimyksillä oli tapana päihdyttää orjansa saadakseen nauttia näiden onnettomien ihmisten humalapäissään tekemistä hullunkurisista hypyistä, lauluista y. m. Sitäpaitsi, että orjien keskuudessa ei voisi syntyä mitään voimakkaimpia ylimysvastaisia liikkeitä, kaikki tarmokkaimmat ja etevimmät, varsinkin nuoret orjat joko myytiin vieraille heimoille, taikka tapettiin — joka oli tavallisempi menettelytapa ja pelottavampi.

Kaikki, mikä oli ylimysten omaisuutta ja kallisarvoisempaa, tai muuten tärkeämpää, oli pyhää. Siihen ei orja saanut kuolemanrangaistuksen uhalla kajota. Niin oli aseidenkin laita. —

Kerran eräs orja, tosin kertomusten mukaan, ei Spartassa, vaan Syrakusassa pelastaakseen isäntänsä pienet pojat villin metsäpedon kynsistä, hädissään tuli käyttäneeksi aseenaan isäntänsä murha-asetta. Isäntänsä kiitti häntä siitä, että oli pelastanut hänen poikansa ja surmasi hänet sentähden, että hän, saastainen orja, oli uskaltanutkin käydä käsiksi pyhään aseeseen! — Eivätkö vieläkin aseet ole yläluokka itselleen pyhittänyt — ja meiltä, uudenajan orjat?

Täällä — Spartassa ovatkin sentähden orjat jo aikemmin kuin muualla Kreikassa nousseet yleiseen julkiiseen vastarintaan murhaajiaan vastaan. Historiat tietävät nim. hämärästi kertoa jostain hirveästä, noin v. 1055 e. Kr. s. kuningas Agis I:sen aikana tapahtuneesta spartalaiden orjain, heloottien joukkoteurastuksesta, jota jälkeläisensä sitten monta vuosisataa kauhulla muistelivat. Onnettomat orjat olivat varmasti sitä ennen tehneet epäonnistuneen kapinayrityksen, jonka sitten saivat näin ää-

rettömän kalliisti maksaa. Tämän taistelun seurauksia oli myös, että orjat tehtiin silloin Spartassa valtion omaisuudeksi.

Noin v. 467 e. Kr. s. kohtasi Spartaa ankara maanjäritys, jossa yli 20,000 ihmistä, niiden joukossa paljon ylimyksiäkin, kerrotaan hukkuneen. Yleensä pidettiin muualla Kreikassa sitä jumalien rangaistuksena Spartan ylimyksille heidän harjoittamistaan julmuuksista orjia kohtaan. Mutta, että nämä itse eivät sitä ainakaan sinä pitäneet, todistaneet se, että heti maanjärityksen jälkeen, orjien keskuudessa vallitsevaa kauhutilaa hyväkseen käyttäen ja heidän levottomuuttaan peläten Spartan viranomaiset järjestivät yleisen orjajahdin, jossa tuhansittain orjia hukkui. Orjat olivat nim. paenneet kartanoista ja suurissa joukoin kokoontuneet kaupunkien läheisyyteen ja ylimykset pelkäsivät heidän nousevan kapinaan, jonka ehkäisemiseksi he sitten teurastuksensa toimeenpanivat.

Noin 40 vuotta tämän raa'an teurastuksen jälkeen, eli v. 424 e. Kr. s. Spartan ylimykset menettelivät orjiaan kohtaan yhtä julmasti, mutta niin halpamaisen kavalasti ja kunnianttomasti, kuin ainoastaan voi olla mahdollista järjestyneelle sortajaluokalle. Atenan ja Spartan välillä taisteltiin silloin Kreikan ylivallasta. Sotaa oli kestänyt jo useita kymmeniä vuosia ja Spartan ylimystö alkoi kärsiä sotamiesten puutetta. Silloin keksi se oivallisen keinon; tuhansittain orjia pantiin sotaväkeen, mutta sitä ennen heidät tehtiin nimellisesti vapaiksi, koska orjana ei ollut kelvollinen tähän "jaloon" ammattiin, "pyhiä" aseita käyttämään.

Ja orjista tulikin kelpo sotilaita. Monta voittoa Sparta heidän avullaan sai, kohosipa lopulta Kreikan ylivallaksi. Mutta kun sodat lähenivät loppuaan ja kotiin

palattuaan orjat otaksuivat olevansa vapaita ja kyllin arkoikkaita Spartan kansalaisiksi, alkoivat kaikkia uusia oikeuksiaan vaatia ja käyttää, silloin saivatkin he kokea, että ei sorrettujen tulisi koskaan sortajiinsa luottaa. Kaksituhatta urhoollisinta ja tarmokkainta heistä valittiin erilleen toisista. He olivat orjain parhaimpia, heidän johtajiaan. Heille luvattiin täydellinen vapaus ja kansalaisoikeudet, vietiin temppeleihin kansalaisvalaa vannomaan, vapaiksi seppelöitäviksi. Toverit odottivat, samoin sisaret ja vaimot, orjanaiset ja lapset näitä oman luokkansa ensimmäisiä vapaita miehiä — odottivat, mutta ei kukaan palannut. Nuo 2,000 olivat saaneet "täydellisen vapauden", vapauden, jota enempää ihminen ei enää mitään kaipaa! Mitä toisille senjälkeen tapahtui, miten kävi kaikille niille tuhansille orjille, jotka olivat onnettomuudekseen sotamiehiksi päässeet, ei historia tiedä kertoa, mutta luultavasti oli heidän kohtalonsa samanlainen, se on, ylimykset surmasivat heidät valta-asemalleen liian vaarallisina.

Mutta palatkaamme Atenaan, tuonne "vapauden", tieteiden ja taiteiden ihannevaltioon, jollaisena sitä porvarilliset historioitsijat vieläkin ihailevat. Ateenassa oli Solonin lakien turvissa vapaiden orjien ammattikunnallinen liike varttunut vähitellen verrattain voimakkaaksi. Työväenyhdistyksiä oli jos kuinka paljon ja jos minkälaisia. Niitä oli uskonnollisia-, hautaus-, vakuutusyhdistyksiä sekä suoranaisia ammattiliittojakin. Julkisilla huvittajilla: hetairoilla, näyttelijöillä ja soittajilla; sukeltajilla, kalastajilla ja soutajilla; vaunu-, ase- ja työkalusepillä; kaikilla rakennustyöläisillä: maalareilla, kivenhakkaajilla ja kuvanveistäjillä; kirjureilla — itse valtion palveluksessa olevillakin kirjureilla ja muilla virkamiehillä;

lääkäreillä, kättilöillä y. m. — kaikilla olivat heidän yhdistyksensä. Vapaa työ itse kukoisti sekä loi Ateenalle ja Kreikalle sellaisen kukoistuksen, että sen raunioiksi murentuneita jätteitä vieläkin ihailaan. Kaikki mitä oli kaunista, jaloa ja ihanaa oli orjain työtä. Atenan komeat palatsit, Akropolin linnat, temppelet ja kuvapatsaat. Kaikkialle nämä vapaat orjat valoivat sielunsa ylevää henkeä, sitä työnvapauden jaloa tunnetta, joka vapaus heillä osaksi jo oli ja jonka he olivat lähteneet täydellisesti itselleen vallottamaan. Pilarien ympäri kiersi tämä ajatus syvänä uurteena ylös kattoa kohti. Seinämaalauksissa ja tauluissa se värienloistona ja soitossa sävelten riemuna samoin ylös ilmoihin kohosi. Ja ylinnä temppelein harjalla mahtava kuvapatsas kohotti kätensä kohti korkeata sinistä taivasta, ikäänkuin tarjoten kättä itse Olympon ylpeille jumalille ihmisen — työläisen vapauden kuolematommaksi merkiksi. Se oli orjan ajatus.

Ja kreikkalainen tiede: matematika, mittausoppi, luonnontieteet, filosofia, mistä ne olivat lähtöisin? Mistä olivat peräsin nuo kuuluisat filosofit, ajattelijat ja kansan opettajat? Orjia he olivat, vapautettuja ja karanteita orjia, ensimmäisessä, toisessa, tai kolmannessa polvessa orjien jälkeläisiä. Ne muutamat ylimysalkuperää olevat filosofit ja tiedemiehet joita oli, nekin joko kertasivat näiden ajatuksia, orjain aatteita, taikka edustivat oman luokkansa pyrkimyksiä, niissä ylimyshenkisissä yhteiskunnallisissa — ja valtiollisissa mietelmissään, joiden johdosta heistä sitten on "suurmiehiä" tehty.

Miten hoitaa taloutta, miten saada se kukoistamaan, orjat enemmän tuottamaan, miten järjestää valtion kaksi tärkeintä asiaa: orjain kurissa pitäminen, omaisuuden ja hengen turvaamiseksi niitä vastaan ja toiseksi orjain

nylkeminen niin käytännöllisellä ja mahdollisesti kaikkia ylimyksiä tasapuolisesti suosivalla tavalla kuin suinkin — siinä ylimysten päharrastus. Politika, sodat ja irstaat ylelliset juhlat, siinä se, mitä he harrastivat ja mitä he ihmiskunnalle ovat perinnöksi jättäneet.

Tänä vapaan työn ja yleisen kukoistuksen aikana jo ennen mainitut Platon ja Aristoteles elivät ja vaikuttivat. Atena, vaikka valtiollisessa suhteessa olikin kadottanut Kreikan yliherruuden ja saanut kärsiä monta karvasta nöyryytystä: Spartalaisten tyrannien mielivaltaa, Theban yliherruutta y. m., oli kuitenkin sivistykseensä, tieteisiin, taiteisiin ja varallisuuteen nähden Kreikan mahtavin valtio, niissä suhteissa se oli vielä loistonsa kukkuloilla ja toisten johtaja.

Atenan politika myös hienona ja silottuna oikeastaan vallitsi yli koko Kreikan, oli sitten yliherruus näennäinen spartalaisilla, tai thebalaisilla. Sen ylimystö eli vielä ihanaa aikaa. Miten saada olot iäti niin ihanina pysymään? Miten saada ne ylimysten harrastuksien ja elämän eduksi vieläkin paremmin järjestetyksi, — siten järjestetyksi, että ei koskaan joku raaka ulkonainen vihollinen, yksinvaltainen kuningas taikka omaisuuden kerääntyminen joidenkin harvain käsiin ja toisten ylimysten köyhtyminen heikontaisi sen voimaa ja siten sitä turmioon johtaisi. Miten saada ne samassa niin järjestetyiksi, että ne eivät häiritsisi Atenan ylimysten ihanaa elämää, juhlia ja pitoja; häiritsisi heidän jaloja harrastuksiaan, "isänmaan kunniaksi ja vaurastukseksi", toimimistaan valtiomiehen yleissä tehtävissä? Miten ennen kaikkea saada estetyksi se hienostuminen, tapain turmelus ja vellostuminen, joka oli tullut syyksi siihen, että Atena myös valtiollisessa suhteessa ei enään kyennyt yliherruuttaan

säilyttämään? Miten saada siihen uutta voimaa, ylimyksiin uutta intoa ja tarmoa, jotta Atena jälleen entisen ulkonaisenkin mahtavuutensa saavuttaisi?

‘Kas siinä ne kysymykset, jotka sen ajan ylimysfilosofoille olivat kaikkein tärkeimmät. Ja Platon löysi niihin vastauksen! Spartalaiseen malliin järjestetty ylimyskommunismi — oikein ylimyksellinen ihanne-tasavalta, valtion omistamine ja nylkemine orjineen — sellainen sitä pitäisi olla atenalaisillakin ja olot olisivat taivaalliset; olympiset.

Mieltäkiinnittävänä sivuasiana ansaitsee tulla kerroksiksi se seikkailu, johon Platon Sisilian matkallaan joutui, sillä se osoittaa, että tämänkin seudun orjat tunsivat hänet ja hänen ylimysvaltaiset aatteensa ja harrastuksensa. Kun Syracusan kuningas Dionysius suuttui hovissaan vierailevaan Platoniin, karkoitti hän hänet Syracusan satamaan, jossa hän joutui siellä asuvien kalastusta, laivankulkua ja merirosvousta harjoittavien orjain vainon ja pilkan esineeksi. Ja kun sitten Dionysius tahtoi kokonaan päästä vapaaksi tuosta kreikkalaisesta filosofista, ottivat nuo Syracusan orjat toimittaakseen Platonin sieltä pois, mahdollisesti olivat he lupautuneet hänet peräti surmaamaan. Sitä he eivät kuitenkaan tehneet, vaan pitivät itselleen edullisempänä ja Platonille nöyryyttävämpänä, että möivät hänet — ylpeän ylimyksen — orjaksi. Tästä asemastaan pelasti hänet myöhemmin hänen ystävänsä Dion ja hän palasi entistä viisastuneempänä ja kokeneempänä takaisin Atenaan.

Mutta, vaikka orjat kaiken valmistivat, loihtivat maasta mitä ihanimmat herkut ja aarteet esille; rakensivat komeat palatsit, puistot, temppelet; kohottivat pylväs-käytävät, kuvapatsaat, suihkukaivot, loivat tuhannet ko-

risteet, kaiverrukset, kuvamaalaukset, loihitivat ilmoille soiton, laulun, runouden — tieteet ja taiteet, sanalla sanoen kaiken, mikä oli kaunista ja ihanaa, eivät he kuitenkaan kaiken sen nauttimisesta osallisiksi päässeet; he olivat vain orjia, ei elämä ollut heitä varten. Temppeleli oli pyhä sen jälkeen, kun se oli valmistunut ja ylimystön papit sen haltuunsa ottaneet — vihkineet. Siitä päivästä ei orjan jalan pitänyt sen kynnyksen yli astuman ja sitä saastuttaman. Pyhää oli kaikki muukin — vain ylimyksiä varten, ei saastaisia orjia.

Yhä suuremmaksi kasvoi ylimystön loisto ja ylellisyys, yhä pienempi oli se osa, jonka orjat — oli ne sitten vapaita tai ei — töistään saivat ja yhä enemmän heidät syrjäytettiin tuotteittensa nauttimisesta. Ja orjien viha nousi. Se nousi hitaasti, kasvoi ja puhkesi lopulta teoksi! Varsinkin joka viides vuosi syksyisin, kun olivat nuo kuuluisat ja salaperäiset Eleusis-juhlat, alkoivat orjat osottaa ylimyksille, että he niinkuin heräävät, osottaa, mitä he oikeastaan heistä niinkuin alkavat ajatella.

Eleusis-juhlat, joita vietettiin sen nimisessä kaupungissa kasvullisuuden ja hedelmällisyyden jumalattaren kiittämiseksi ja suosittolemiseksi, olivat kaikista Kreikan juhlista ylimyksellisemmät, loistavimmat ja nykyaikaisen käsityksen mukaan irstaimmat. Juhlia kesti useita päiviä, eikä kukaan orja saanut vahingossakaan niihin päästä osaaottamaan. Ensimmäinen päivä meni juhla valmistukseen ja Eleusikseen matkaamiseen. Toisena päivänä silloisten kansain yhteisen tavan mukaisesti oli yleinen itsensä puhdistamisen, pesemisen — kasteen päivä. Kolmantena päivänä kemuiltiin; pidettiin ylellisiä syöminkejä ja juominkeja. Neljäntenä päivänä tapahtui pyhän kukan — unikon siemenen istuttaminen, jolla tahdottiin

kuvata jyvään maahan istuttamista ja hedelmöittymistä. Tämän "pyhän toimituksen" suoritti ylimmäinen pappi ja sitä varten valitut nuoret, puhtaat neitokset ja tapahtui se temppelein pimeimmässä kolkassa. Samaan aikaan ylimykset, miehet ja naiset sekasin, kaikkialla ympäri koko suuren temppelein, noudattivat ylimäisen papin antamaa pyhää esimerkkiä ja heittäytyivät kiihotettujen intohimonsa hillittömään valtaan.

Orjat tiesivät mitä Eleusissa tapahtui. Ylimykset söivät ja joivat heidän kustannuksellaan, heidän valmistamiaan herkkuja ylenmäärin tuhlasivat, mässäsivät. Se suututti orjia. Siksi he, kun ylimykset tekivät Atenasta tai muualta lähtöään tuonne irstailutemppeleinsä, kokoontuivat suurin joukoin tien varrelle. Kummallakin puolen tietä seisoivat he: työläismiehet ja -naiset, kärsimyksistä, nälästä ja puutteesta kalpeina ja laihoina, ryyssyisinä, tai puolialastomina ja synkin katsein seurasivat ylimysten loistavaa juhlakulkuetta. Sieltä täältä kohoaa sorretun, vääryyttä ja puutetta kärsineen orjan huulilta kirous, uhkaavasta ja murisevasta joukosta pistää esiin luiseva ja sinisuoninen nyrkki. Naurun remahduksia ja pilkallisia sanoja sinkoo ylimysten puolelta vastaukseksi. Rivit kummallakin puolen tietä alkavat levottomasti elää, lainehtia. Yksinäiset kiroukset paisuvat äänekkääksi ja pahaa uhkaavaksi murinaksi ja kiviä alkaa sadella ylimysten joukkoon. Sotaväen osastoja, asestettuja ylimysnuorukaisia kiihuhtaa juoksumarssissa paikalle ja rauha palautetaan asevoimin. -- Emmekö me — palkkaorjat ole useasti saaneet seistä syrjässä ja katsella kun riistäjämme ovat kemuilleet, juhlineet? Emmekö mekin — uudenajan työläiset, ole saaneet sotaväen "rauhotusta" kokea, kun olemme tyytymättömyyttämme osottaneet?

Ja kreikkalaiset vanhimmat historiat kertovat, että jo niin varhain, kuin v:nna 1180 e. Kr. s. Atenan kansa, tarkoittaa orjat, erään Menestheoksen johdolla nousivat kapinaan vaatien itselleen myös oikeutta saada eleusialaisiin juhliin osaa ottaa. Turha yritys! Sitä oikeutta he eivät koskaan saaneet, vaikka uhrasivatkin tuhansia tovereitaan taisteluissa sen vallottamiseksi.

Paitsi vapaita orjia, yhdistyksineen — liittoineen oli Atenassa vielä kaupungin ja yksityisten omistamia henkiorjia, joiden lukumäärä oli monta vertaa niitä suurempi ja jotka olivat kaikista ihmisoikeuksista ja vapauksista täydellisesti osattomia. Atenan koko asukasluku oli sen suuruuden aikana noin 515,000, josta yli 400,000 oli varsinaista valtion ja yksityisten omistamia henkiorjia, noin 84,000 oli vapaita ammattilaisia, ja vähävaraisia ei-kansalaisia, 21,000, toisten tietojen mukaan 9,000 Atenan täysivaltaisia kansalaisia ja kaupungin suojeluksen alaisia ulkomaalaisia oli noin 10,000. Suuressa Korintin kaupungissa oli v:nna 300 e. Kr. s. toimitetun väenlaskun mukaan 680,000 asukasta, joista vain 40,000 "sielua", se on ylimystä omaisineen. Muualla oli vapaiden ja orjien välinen asukasluvun suhde jokseenkin sama.

Yksityiselle ylimykselle kuuluvat orjat toimittivat kaikki mahdolliset työt, askareet ja palvelukset sekä hänen maatilallaan että hänen kaupunki-talossaan. Valtio käytti orjiaan samoin jos minkälaisiin töihin ja tarkotuksiin sekä itse kaupungissa että maaseudulla, kuten teiden ja katujen, rantalaiturien, suojelusmuurien y. m. rakentamiseen; lehtikujien ja puistojen istuttamiseen ja hoitamiseen; kaupungin torien ja katujen puhtaana pitämiseen, ynnä kaikellaisiin muihin ulkotöihin.

Näitä henkiorjia käytettiin suuret joukot myös valtion ja yksityisten työpajoissa varsinaisten ammattilaisten

apuna aseiden, ajokalujen, työvälineiden, sotatarpeiden, laivojen y. m. valmistamisessa. Käyttipä Atenan valtio niitä tulolähteenään sitenkin, että maksua vastaan vuokrasi heitä toisille kaupungeille, taikka kaikenlaisille "jalosukuisille" keinottelijoille, jotka valtiolta tämän tai tuon työn olivat ottaneet urakalla suorittaakseen. Jos kaupungille karttui orjia liikaa, vähennettiin niiden lukumäärää myymällä liiat orjakauppiaiden välityksellä toisille valtioille ja yksityisille, taikka hätätilassa tappamalla heistä kaikki vanhat, sairaat ja heikot pois. Hyvin pieni osa näistä Atenan valtion omistamista orjista nautti jonkunlaisia erittäin tarkasti rajotettuja vapauksia. M. m. maksettiin joillekin henkiorjille työstä palkkaakin, vaihdellen tämä 15—100 penniin päivältä. Yleensä oli kuitenkin kaikitenkin henkiorjain asema ja elämä Atenassa melkein yhtä kurja ja sorronalainen, kuin kaikkialla muuallakin silloisessa maailmassa. Erityisen kurja ja tukala oli varsinkin niiden Atenan henkiorjien asema, joita se käytti kaivamaan itselleen rikkauksia kuuluisissa Lauriumin hopeakaivoksissa. Heistä ja heidän yrityksistään taistellen voittaa itselleen vapaus, enemmän ensi luvussa.

VIIDES LUKU

Lauriumin hopeakaivostyöläisten lakko

Decelea — Sunion — Pangetos

Atenan valtion omistamat, n. k. Lauriumin hopeakaivokset sijaitsivat noin 80 km:n päässä Atenasta etelään ja olivat ne Atenalle varsinkin sen kukoistusaikana hyvin

suurena tulolähteenä. Tavallisesti vuokrasi Atena nämä rikkaat hopeakaivoksensa joillekin ylimyssukusille urakoitsijoille, jotka sitten tekivät kaikkensa, ei ainoastaan saadakseen valtiole suorittamansa urakkamaksun takaisin, vaan kiskoakseen itselleen suunnattomat voitot. Kerankin ehdotti eräs Xenofon niminen atenalainen ylimys, että valtio raha-asiainsa parantamiseksi panisi 60,000 orjaa niissä urakoitsijain johdolla työskentelemään, laskien hän jo etukäteen paljonko valtio siinä "kaupassa" saisi. Urakoitsijoita tavallisesti oli useampia ja vaihteli niiden riistettävänä olevien orjien lukumäärä tavallisesti 300—600, ollen joskus tuhansiakin yhden ainoan ylimyksen käytettävänä.

Yleinen tapa oli, että varsinkin ne orjat, jotka olivat, tehneet jonkun rikoksen, se on, niskotelleet sortajiaan vastaan, tai muuten osottautuneet tavallista tarmokkaimmiksi, toimitettiin Lauriumin kaivoksiin, siellä sortumaan. Ennenkuin heidät noihin pimeisiin, maanalaisiin onkaloihin syöstiin, riistettiin heiltä kaikki heidän riekaleiset ryysynsä; heidän alastomat ruumiinsa maalattiin ja heidän nilkkoihinsa taottiin raskaat kahleet. Miehet ja naiset sekasin, samallaisissa kahleissa ja samallaista kohtelua osakseen saaden, olivat he pakotetut verissä käsin ja jaloin pitkät päivät mitä alkuperäisimmillä työvälineillä irrottamaan hopeamalmia vuoren särmäisistä seinämisistä ja käsin kulettamaan irrottamansa möhkäleet kaivosaukolle. Monilukuiset sydämättömän julmat päällysmiehet valvoivat, että he eivät saaneet "laiskotella". Lämäys piikkiruuskasta alastomalle selälle olikin kyllin tehokas "lääke" sen "taudin" heti poistamaan ja pakottamaan jokaisen näännyksiin asti raatamaan. Pahemman uppiniiskaisuuden varalta oli tietenkin sotaväkeä aina riit-

tävästi läheisyydessä ja sellaiseen niskotteluun syylliset armotta siihen paikkaan tapettiin. Harvoin nostettiinkaan ketään enään "jumalan ilmoille", joka kerran oli näihin kaivoksiin joutunut. Siellä kaivoksen ummehtuneissa onkaloissa saivat he menehtyä, tullakseen sitten ruumiina toisten tieltä hiukan syrjään heitetyiksi. Sinne tuotiin heille heidän ravintonsakin, joka oli mitä kehoitusta ja likaisinta; huonompaa vielä mitä sioille syötettiin. Ja siellä kaivannon kosteissa onkaloissa, haisevilla pannoilla, tai alastomalla kalliolla saivat he kahleisiin taottuina lyhyen rauhattoman yönä viettää. Ei koskaan oikeata lepoa, oikeata ravintoa, juomaa tai raitista ilmaa ja valoa; ei ystävällistä sanaa ei lasten hyväileviä ääniä, rakastavan orjasisaren hellivää hyväilyä, ei mitään mitä ihminen elääkseen tarvitsee ja jota sen mieli toivoo aina, edes vähänkin saavansa!

Sellainen suunnilleen on kuva entisajan kaivostyöläisen elämästä. Ja nykyajan kaivostyöläinen tietää, että hänen elämänsä on kehittymässä täydellisesti samantaiseksi.

Vuonna 413 e. Kr. s., juuri siihen aikaan, kun Ateenan asema sen ja Spartan välisessä sodassa oli kireimmillään, syntyi täällä Lauriumissa hopeakaivostyöläisten keskuudessa lakko, johtaen sen lopulta näiden orjien aseelliseen kapinaan Atenaa vastaan. Siitä huolimatta, että spartalaiset ylimykset hiukan ennen, se on v. 424 olivat mitä katalammin murhanneet 2,000 orjasotilastaan, josta otaksuttavasti Lauriumin hopeakaivostyöläisillakin oli tietonsa, kuitenkin äärimmäisen sironnalaisen asemansa ja kehittyvien olosuhteiden vaikutuksesta olivat nämä onnettomat orjat pakotetut turvautumaan juuri näihin samoihin verenhimoisiin spartalaisiin ylimyksiin.

Eräänä päivänä jo mainittuna vuonna, Spartan sotajoukkojen ahdistuessa Atenan linnoituksia, yht'äkkiä 20,000 orjaa Lauriumin kaivoksissa teki lakon. He tappoivat päällismiehensä, anastivat aseita itselleen ja kulkivat Atenan vihollisten — Spartalaisten leiriin Decelea nimiseen linnoitettuun kaupunkiin, jossa tarjosivat palvelustaan spartalaisille. Näiden kanssa ja johdolla he taistelivat sitten useita vuosia Atenaa vastaan ja kun sota vihdoin päättyi ja Atena oli kukistunut ylivoimaisen vihollisen kukistamana, erityisesti sen suuren kolauksen johdosta, jonka Lauriumin kaivostyöläisten lakko oli sen rahasioille ja muutenkin antanut, silloin olivat myös Solonin lait ja kaikki vapaiden työläisten vapaudet saaneet kuoliniskunsa ja kapinan tehneet kaivostyöläiset itse saivat osakseen saman kohtalon, kuin ennenmainitut 2,000 spartalaista orjasoturia, se on, ne heistä, jotka eivät olleet sodassa kaatuneet, spartalaiset ylimykset katalasti sen jälkeen surmasivat.

Myöhemmin, noin vuoden 133 päikoilla e. Kr. s. syntyi Lauriumissa uudestaan ankara lakkotaistelu, joka silloinkin johti verisiin kahakoihin. Lakkolaisia: noin 1,000 miestä ja mahdollisesti naista, marssi järjestettynä joukkona läheisyydessä sijaitsevaan Sunionin linnakaupunkiin, jossa vaativat ja heille luvattiin kaupungin jumalien suojelusta. Ja jumalat suojelivat näitä työläisiä, suojelivat niinkauan, kun he jaksoivat kestää nälkää ja pysyä temppeleissä ja niinkauan kun ylimykset eivät olleet vielä väsyneet piiritykseen. Mutta lopulta nämä olivat saaneet sotaväkeä kylliksi kapinapaikalle ja kaikista jumalista ja kaikkalaisista pyhistä tavoista huolimatta hyökkäsivät temppeleihin sulkeutuneita orjia vastaan surmaten heistä joka ainoan, tietystikin silloisen ajan raa'an — ja yleensä

kaikkein aikain sortajille ominaisen tavan mukaan mitä kauheimmalla tavalla rääkäten onnettomia uhrejansa, ristiinnaulitsemalla tai muuten heidät kiduttamalla murhaten. —

Samoihin aikoihin tapahtui muuallakin silloin jo Rooman alle kuuluvissa kreikkalaismaissa orjakapinoita. Esim. Makedoniassa Pangetuksen kultakaivoksissa nousivat orjat ankaraan taisteluun nykijöitään vastaan, päättyen heidän epätoivoinen yrityksensä siten hankkia itselleen edes jonkunkaan verran vapautta ja helpotusta sironnalaiseen asemaansa, yhtä onnettomasti, kuin orjuustoveriensä Lauriumissa ja muualla Kreikassa.

Orjavaltiona oli Kreikka kohonnut mahtavuuteensa ja ulkomaiseen loistoonsa. Sellainen se oli vielä suurimman kukoistuksensakin aikana ja sellaisena se keskellä sisällisiä sota — luokkataisteluita omaa sisällistä heikouttaan kukistuen joutui roomalaisten maakunnaksi, roomalaisten ylimysten karjalaitumiksi. Orjat olivat kostonneet. He veivät koko Kreikan mukanaan siihen perikatoon, johon ylimykset heidät armottomalla sorrollaan, pohjattomalla riistämiseillään ja hurjalla teurastamisellaan syöksivät.

KUUDES LUKU

Chios-saaren orjakapina. Drimakos

Chios-saari,*) Aigean meren kreikkalaisen saariston suurimpia, sijaitsee noin 10 km:n välimatkan päässä Vähän-Aasian länsirannikosta. Sen pinta-ala on noin 1,200

*) Kirjotetaan myös Kios.

nelföökilometriä ja on se jo ammoisista ajoista kuuluisa rehevästä kasvullisuudestaan sekä vanhoina aikoina orjemarkkinoistaan. Jo se seikka, että Chios-saaren ylimystö harjoitti orjakauppaa ja itse käytti melkein yksinomaan vierailta mailta tuotuja osto-orjia, eikä kuten muualla Kreikassa etupäässä oman heimonsa orjiksi sorrettuja jäseniä, todistanee, että orjain aseman on Chios-saarella täytynyt olla tavattoman tukalan.

Että itse saaren ylimystönkin keskuudessa vallitsi taikauskoista ennakkoluuloa ja pelkoa sellaiseen orjuuteen nähden, jota he harjoittivat, sitä todistavat useat historian säilyttämät kertomukset. Esim. pitivät he ja yleensä kaikkialla muualla ylimykset sitä jumalan kostona, että Panionis-nimisen orjakauppiaan ja ylimyksen kohtaloa antoi sen ylimykset käsistään ja jaloistaan sidottuina entisten orjainsa käsiin. Samoin pidettiin erään chiolaisen Panionis-nimisen orjakauppiaan ja ylimyksen kohtaloa jumalain rangaistuksena hänelle hänen konnuuksistaan ja orjia kohtaan harjoittamasta julmuudestaan.

Eräs Hermotios-niminen nuori pedasialainen mies oli joutunut heimonsa vihollisten vangiksi ja orjana yllämainitulle Panioniokselle myydyksi. Tämä, harjottaen suurta voittoa tuottavaa eunukkikauppaa, kuohitutti Hermotioksen, kuten hän oli monelle muulle orjanuorukaiselle sitä ennen tehnyt ja möi hänet eräälle Vähän-Aasian ylimykselle. Tältä ylimykseltä Hermotios myöhemmin joutui lahjana itse Persian suurkuninkaalle Xerxeelle, joka silloin majaili Sardiksessa Vähässä-Aasiassa, kohoten hän pian tämän mahtavan hallitsijan suosikki-eunukiksi. Kun sitten persialaiset kuuluisalla sotaretkellään Kreikkaa vastaan ohikulkiessaan valtasivat Chios-saarenkin, kutsui Hermotios Panionioksen muka

sodankauhujä ja hävitystä suojaan luoksensa suurkuninkaan leiriin. Pahaa aavistamatta ja tuntematta suurkuninkaan yli-eunukissa entistä orjaansa, noudattikin Panionios kutsua ja lähti Xerxeen leiriin. Täällä mahtava eunukki kutsui hänet poikineen eteensä. Ankarin sanoin moitti hän Panioniosta harjottamastaan julmuudesta häntä sekä muita orjia kohtaan ja pakotti kaiken lopuksi Panionioksen kuohimaan omat poikansa ja senjälkeen nämä tekemään samoin isälleen. Orja oli kostanut kärsimänsä häväistyksen! Ylimykset sanoivat: jumalat olivat rangaisseet!

Jo ennen olemme nähneet, että vaikka kuinkakin syvälle orjuuteen henkiorjain yleinen joukko sortui, oli heidän keskuudessaan aina joitakin tarmokkaita luonteita, jotka eivät alistuneet mitä tahansa kärsimään, vaan uskalsivat kuolemaa, ihmisiä ja itse jumalia uhmaten nousta isäntiään vastaan kapinaan, surmata pahimmat väkivallantekijät ja lähiseudun metsiin tai vuoristoon paettuaan, sieltä vuosikausia taistella sortajiaan vastaan. Siksi on luonnollista, että varsinkin sellaiset orjat, jotka olivat ennen olleet vapaita, hyvin vastahakoisesti taipuivat orjaelämän kaikkia nöyryytyksiä ja häväistyksiä kärsimään ja usein sentähden helpostiakin kuohahtivat panemaan voiman voimaa, väkivallan väkivaltaa vastaan, joutuen siten tavallisesti lopulta karkaamaan.

Eräänä vuonna, aikaa historia ei varmuudella tiedä sanoa, mutta useista seikoista päättäen samoihin aikoihin, kuin muuallakin kreikkalais-maailmassa raivosivat vuoden 133 tienoilla e. Kr. s. puhjenneet orjakapinat, karkasi joukko Chios-saaren orjia isäntiensä sortoa ja väkivaltaisuuksia pakoon saaren suoja tarjooviin metsäisiin vuoristoihin. Johtajakseen valitsivat he täällä

erään Drimakos-nimisen toverinsa, joka jo karkuun lähtiessä ja luultavasti sitäkin ennen oli toiminut jonkun pienemmän kapinallisen orjajoukon päällikkönä. Hänen johdollaan ryhtyivät nyt nämä uljaat orjat tarmokkaisiin toimenpiteisiin, puolustaakseen henkeään ja säilyttääkseen nuoren vapautensa. Sinne, keskelle jylihen vuorten luonnollisia suojelumuureja, rakensivat he kallionlohkareista ja puista majansa ja varustivat ne kaikkien mahdollisten hyökkäysten varalta niin lujasti, että ylimysten puolelta siten ei enään suurtakaan vaaraa ollut pelättävissä. Ainoastaan mistä saada ruokaa ja muita välttämättömiä elämän tarpeita, kas siinä kysymys, joka oli vaikeampi ratkaista, mutta siihenkin oli keino löydettävissä.

Aikana, jolloin heitä kaikkein vähemmin odotettiin, hyökkäsivät nämä uskaliaat orjat yht'äkkiä entisten orjuuskaupunkiansa kimppuun, murtautuivat vilja-aittoihin ja muihin varastohuoneisiin, ottivat kaikkea mitä tarvitsivat ja palasivat saaliseen varustettuun vuoristolinnitukseensa.

Kerta toisensa perästä olivat he pakotetut tällaiselle uhkarohkealle retkelle lähtemään ja yhtä useasti lähtivät ylimykset vuorostaan, koottuaan kaikki voimansa yhteen, heitä takaa ajamaan, hyökäten heidän lujasti varustettuja vuoristoasemiaan vastaan, mutta joutuen orjien salaväijytyksiin ja suuria tappioita kärsittyään verissä päin takaisin lyödyksi.

Vuosia kului ja kymmeniä, satoja kertoja koettivat ylimykset kukistaa nuo entiset orjansa, karkottaa ne varustetuista asemistaan, mutta onnistumatta, orjat aina voittivat. Saaren kaikilta kulmilta alkoi heidän leiriinsä tulvia karanneita orjia. Yhä kasvoi heidän joukkonsa

ja samassa suhteessa heidän vapaa vuoristoyhteiskuntansa laajeni. Kaikki työt ja toimet järjestettiin tarkoin, kaupungeista ryöstettiin aseita ja pian oli heillä hyvin harjoitettu oma sotajoukkonsa aina valmiina puolustamaan, tai hyökkäämään, kuin rajumyrsky kaupunkien ja kylien kimppuun, joissa ylimykset alituisen levottomuuden ja pelon valtaamina tuskin koskaan kunolla levätä uskalsivat. Drimakos valittiin tämän pienen orjavaltion kuninkaaksi.

Vihdoin monen verisen taistelun jälkeen, kun he olivat alituisesta taistelemisesta väsyneet, näkivät saaren ylimykset parhaaksi jättää orjat rauhaan ja päinvastoin heidän partioretkensä estämiseksi tehdä heidän kanssaan sopimus.

Kun kaupunkien ylimykselliset edustajat ja voittosan orjajoukon ylipäällikkö ja johtajat olivat neuvottelu paikalle kokoontuneet, puhui Drimakos heille — ylpeille ylimyksille seuraavasti:

”Olemme oraakkeliilta tiedustelleet jumalien mieltä ja he ovat meidän kapinaamme alusta alkaen kannattaneet. Me emme milloinkaan laske alas aseitamme. Emme koskaan enään alistu sorronalaiseen orjatyöhön. Me olemme sen niin omissa mielissämme päättäneet ja kaikkivaltias on meidän neuvonantajamme. Mutta, jos noudatatte neuvoani ja rehellisesti sen mukaan menettelette, niin tämän lupaus- ja sopimuskirjan allekirjoitetuksi tultua, sota päättyköön ja verenvuodatus loppukoon: sillä me voimme keskenämme sovinnossakin elää ja nauttia rauhaa ehdoilla, jotka ovat suureksi hyödyksi koko sille maalle, jonka asujamia kaikin olemme.”

Se oli entisen orjan — nyt voittajan varmaa puhetta ja ylimykset suostuivat orjain raskaisiin ja en-

nenkaikeeta heitä sangen nöyryyttäviin vaatimuksiin; ei auttanut — heidän täytyi! Ja Drimakos esitti orjien vaatimukset:

”Me vaadimme toimeentullaksemme ainoastaan kyliksi elintarpeita — emme enempää. Tulevaisuudessa, kun nälkä ja puute meitä ahdistavat, käymme teidän aitoissanne, karjapihoissanne ja varastohuoneissanne ja otamme mitä tarvitsemme, mutta aina mitaten ja punniten. Punnuksemme ja mittamme tulevat olemaan nämä, jotka olemme tänne teidän nähtäväksenne tuoneet. Tässä on myös sinettimme, jolla lukitsemme vilja-aittanne ja varastohuoneenne ovet, otettuamme niistä mitä tarvitsemme, siten voitte erottaa meidän käyntimme tavallisten varkaiden teoista. Mitä niihin orjiin tulee, jotka tulevaisuudessa luotanne meidän leiriimme pakenevat, tulen minä tarkoin tutkimaan jokaisen karkurin pakenemisen syyt, punnitsemaan hänen kertomustaan huolellisesti ja saatettuani hänen asiansa puolueetoman tutkinnon alaiseksi, tulen minä häntä suojelemaan, jos havaitsen hänen kärsineen vääryyttä teidän puoleltanne, taikka jos häntä olette pahoin pidelleet.”

On luonnollista, että tämän sopimuksen pohjalle rakennetut omituiset olosuhteet eivät voineet kovinkaan kauan rauhassa jatkua. Ennen pitkää oli sota uudelleen puhkeava näiden järjestelmänsä nähden kahden toisilleen aivan vastakkaisen yhteiskunnan välillä. Jomankumman täytyi kukistua, joko ylimysten sortojärjestelmän, taikka sitte näiden karanneiden orjain keskinäisen yhteistoiminnan ja vapauden pohjalle perustetun yhteiskunnan. Vuosia vierä ja orjain yhteiskunta sortui. Itse yhteiskunnallisen elämän yleinen kehitys sen jalokoihinsa polki, musersi.

Drimakos, joka sillä välin oli jo käynyt vanhaksi harmaahapsiseksi ukoksi, huomasi aikain vierieissä itsenkin, että heidän yhteiskuntansa ei voinut enään kauaa seistä ja hän tahtoi jouduttaa sen kukistumista. Miksi niin? Ehkä siksi, että se siten olisi heille — kukistuneille sitä helpompi, kunniakkaampi —!

Eräänä päivänä kutsui hän sentähden erään nuorukaisen, rakastamansa ystävän ja kasvatin luokseen ja puhui tälle seuraavasti:

”Poikani, chiolaiset ovat luvanneet sille, joka tuo heille minun pääni, suuren rahasumman ja vapauden palkinnoksi. Sinun velvollisuutesi on leikata irti minun pääni, viedä se heille, saada luvattu palkinto ja palata takaisin kotimaahasi tullaksesi onnelliseksi.”

”Poikani, olet tullut minulle kaikkein läheisimmäksi, olen sinua rakastanut ja sinuun luottanut enemmän, kuin kehenkään muuhun ihmiseen. Sinä olet minulle kuin oma lapsi, oma poika, kaikki, mitä minulle on kallisarvoista ja rakasta. Minä olen aikani elänyt. Olen jo elänyt kylliksi; mutta sinä olet vielä nuori, toivorikas, elämänhaluinen ja reipas. Paljon vielä sinulle elämä tarjoo. Tullos uljaaksi ja kelpo mieheksi!”

Nuurukainen kauhistui ja ensin jyrkästi kieltäytyi sellaisesta teosta, mutta kun hän huomasi vanhuksen pysyvän lujana hirveässä päätöksessään, hän lopulta taipui ja teki, kuten häntä oli käsketty. Haudattuaan ystävänsä ja suojelijansa ruumiin, vei hän tämän pään kaupunkiin, sai luvattun palkinnon, anteeksiannon ja täyden vapauden ja palasi kotimaahansa.

Ylimysten iloa vanhan vastustajansa, uljaan orjapäällikön kuoltua ei kestänyt kuitenkaan kauan. Kun orjat olivat kadottaneet rakastetun johtajansa, he epä-

toivoissaan heittäytyivät jälleen, huolimatta kaikista so-
pimuksista, ja ylimysten hyökkäysten pakottamana en-
tiseen hurjaan partioelämäänsä. He alkoivat raivoisat
taistelunsa ylimyksiä vastaan uudelleen, tehden hurjia
äkkiaarvaamattomia retkiään kyliin ja kaupunkiin, nyt
ryöstäen, hävittäen ja säälimättä murhaten mitä eteen sat-
tui. Vuosikymmeniä kului, ennenkuin saaren ylimystö
oli saanut heidän epätoivoisat joukkonsa hävitetyksi,
viimeiseen mieheen tapetuksi.

Näiden säälimättömien ja pitkällisten taistelujen ai-
kana syntyi sekä orjain että ylimysten keskuudessa tai-
kauskoinen kunnioitus Drimakosta kohtaan. Orjat luu-
livat hänen henkensä heitä alituisesti seuraavan ja joh-
tavan heitä heidän taisteluissaan; siksi veivät he aina
hänen haudalleen voittosaaliistaan paraimmat palat ja
vetäytyivät sitten vasta majoihinsa ja luoliinsa jällelle
jäänyttä osaa keskenään jakamaan ja nauttimaan. Sa-
moin ylimykset luulivat usein yön kuutamossa näke-
vänsä Drimakoksen haamun lähestyvän heidän kyliään
ja kaupunkiaan, varottaakseen heitä, taikka rangais-
takseen heitä heidän vääryyksistään ja julmuuksistaan.

Turhaan nämäkin orjat olivat nousseet orjaisän-
tiään vastaan kapinaan ja vuosikymmeniä koettaneet
työläisvapautta keskellä silloin vallitsevaa orjuusjärjes-
telmää puolustaa. He sortuivat ankan taistelunsa
hurjiin pyörteisiin. Ja uusi aika, joka vieri heidän
hautainsa yli, — muutti heitä painaneen, heidän vihaa-
mansa orjuuden — toisenlaiseksi orjuudeksi. Siinä
kaikki!

III OSA

SUURET ROOMALAISET ORJATAISTELUT

SEITSEMÄS LUKU

Rooman valtiollinen rakenne ja sen kehitys.

Patrisit — plebeijit — orjat

Viime vuosisadan kuluessa, mutta varsinkin tämän vuosisadan viime vuosina tehtyjen arkeologisten — muinaistieteellisten — löytöjen ja tutkimusten kautta on päästy selville, että Italiassa jo aikoja ennen, kun historian mahtava Rooman valtakunta oli syntynyt, oli ollut useitakin valtiollisissa mahtavuudessa, loistossa ja niin kutsutussa sivistyksessä sangen pitkälle kehittyneitä valtioita.

Niinpä oli pohjoispuolella Tiberjoen, jonka rannoille sittemmin maailman kuulu Rooma syntyi, kaikissa suhteissa erittäin korkealle kehittynyt etruskien kansa asunut, kilpailien heidän valtakuntansa valtiollisessa mahdissa, tieteissä ja taiteissa kauan aikaa ja hyvällä menestyksellä itse Rooman kanssa, joka oli ilmestynyt sen naapuriksi etelässä ja vähitellen oli sen vaaralliseksi kilpailijaksi paisunut. Kukistaessaan tämän muinaisen sivistyskansan ja yhdistäessään etruskilaiset itseensä, eivät roomalaiset sittenkään kyenneet kaikkea, mikä oli etruskilaista, hävittämään, vaan päinvastoin, kuten myöhemmän ajan tutkimukset ovat osottaneet — etruskilaisten korkeampi sivistys, heidän hallinnollinen

järjestelmänsä, lakinsa, tieteensä ja taiteensa valtasivat Rooman, tullen osaltaan siten roomalaisen sivistyksen ja valtiolaitoksen pohjaksi.

Onpa viime aikoina esiintynyt väitteitä, joiden mukaan itse Rooman kaupunki olisi paljon vanhempi ja aivan toisten heimojen rakentama, kuin mitä yleensä tähän asti on otaksuttu, pitäen sitä ehkä aivan väärin niiden latinalaisten heimojen rakentamana, joiden pääkaupunkina se myöhemmin suuren mahtavuutensa saavutti. Rooman suuri torikin n. k. forum, olisi näiden väitteiden mukaisesti noiden tuntemattomien muinaisten heimojen, Rooman "alkuasukkaiden" rakentama. Oli tämän erikoisasian laita miten tahansa, tieteellinen tosiasia kuitenkin on, että jo montakin sataa vuotta, ennenkuin Vanhanajan historian suuri Rooma syntyi ja "maailmanvallaksi" nousi, oli yhteiskunnallinen kehitys niiden muinaisten monilukuisten heimojen keskuudessa, jotka Italiassa asuivat, synnyttänyt monta mahtavaa kansakuntaa ja useitakin järjestyneitä "sivistys"-valtioita, joissa yhteiskunnalliset olot — vallan ja omaisuuden, oikeuksien ja velvollisuuksien jakaantuminen — olivat samanlaiset, kuin yleensä silloisessa maailmassa, erityisesti, kuin muinaisessa Kreikassa ja joissa johdonmukaisesti siis vallitsi samanlainen henkiorjuuskin.

Kutka yksityiset henkilöt Rooman ovat perustaneet, milloin ja miten se on tapahtunut, siitä eivät historiat vielä tiedä mitään pätevää kertoa. Kaikki, mitä ne Rooman perustamisesta ja alkuvaiheista puhuvat, on niissä hämäräperäisissä kansantaruuissa, jotka koko asialle antavat enemmän tai vähemmän uskonnollishenkisen ylönluonnollisen leiman. Satu Alba Longan kuninkaasta, hänen tyttärestään ja tämän kahdesta hyljätystä

pojasta: Romuluksesta ja Remuksesta, osottaa ainoastaan sitä, että Rooman kansa tahtoi johtaa alkuperänsä kuuluisista kreikkalaisista tarujen sankareista ja itse jumalista, kuten tekivät useat muutkin sen ajan kansat, jotka joutuivat kreikkalaisen sivistyksen vaikutuksen alaisiksi. Rooman syntymisen todellista historiaa ne eivät paljoakaan valaise.

Jättäen kaikki nämä mieltäkiinnittävät ja toisessa suhteessa tosin sängen suuresta merkityksestä olevat tarinat huomioonottamatta, voimme Rooman syntymisestä otaksua ainoastaan, että se, kuten yleensä Vanhanajan valtiot, on vähitellen tapahtuneen suku- ja heimoliittoutumisen takia ja sen pohjalle syntynyt, ollen sen tehtävänä alusta alkaen, kuten luokkavaltion ainakin ja yleensä, suojella ja valvoa näiden keskenään liittoutuneiden sukujen ja heimojen, vapaiden — siis sukuylimysten eikä orjien — etuja ja oikeuksia omia orjiaan ja toisia sukua ja heimoja vastaan.

Että näin tosiaankin on Rooman kansan ja valtion syntymisen laita, osottavat selvästi meidän historialliset tietomme sen varhaisemmasta rakenteesta. Se oli alussa kolmen suuren Ramnes-, Titien- ja Luceres-nimisen heimon muodostama tavallinen heimoliittokunta, joka oli syntynyt siten, että ensin oli jokumäärä, sanokaamme noin kymmenkunta samaa alkuperää olevaa sukua liittynyt yhteen, muodostaen oman sukuryhmänsä, jota roomalaiset kutsuivat curiaksi, kreikkalaiset fratriaksi — veljesliitoksi. Että curia oli kaiken liittoutumisen alkuperäisin aate, todistaneen mm. sekin, että vielä monta vuosisataa senjälkeen, kun alkuperäisen järjestäytymisen sukuliittoluonne oli jo aikoja hävinnyt n. k.:lla Rooman keisariajalla, kaikki tärkeimmät uskonnolliset

virkaillijat kuitenkin valittiin curiain keskuudessa. Alkuaikoina olivat curiat valinneet sotapäällikötkin ja toimitettiin kaikki äänestykset kansan kokouksissa curioitain, se on siten, että jokainen curia äänesti kokonaisena ryhmänä, ollen sillä vain yksi ääni.

Liittoutumisen seuraava kehitysaste oli siinä, että useita tällaisia curioita liittyi yhteen ja ne sitten muodostivat heimon, jota roomalaiset kutsuivat tribukseksi ja kreikkalaiset phylukseksi. Jokaiseen jo edellämainitusta kolmesta Rooman alkuheimosta kuului senjälkeen, kun Rooman kuninkaan Tarqvinius Priscuksen aikana niiden rakenne järjestettiin samanlaiseksi — 10 curiaa, siis 100 sukua kuhunkin heimoon. Kun sitten aikain vieressä nuo kolme heimoa: Ramnes, Tities ja Luceres, liittyivät yhteen, syntyi siten Rooman alkuperäinen, tästä alkuperästään aina ylpeilevä roomalainen kansakunta — *Populus Romanus*, johon sitten sen loistavan historian kuluessa kansakunta toisensa jälkeen joko vapaaehtoisesti liittyi, taikka asevoimalla siihen pakotettiin.

Ja että tämä liittoutuminen alusta alkaen oli tapahtunut sukujen päämiesten, sukuylimysten etujen tähden ja hyväksi, kuten jo alussa väitimme, osottaa päivän selvästi Rooman valtion yhteiskuntavaltiollinen rakenne. Pitkät ajat sen varsinaisen hallituksen, senatin muodostivat noiden kolmensadan suvun päämiehet, patriarkat, eli "patres", kuten heitä Roomassa kutsuttiin. Heidän käsissään oli melkein kaikkien asiain johto ja määräämisvalta ja kuului se heille heidän sukuperänsä ja asemansa nojalla.

Mutta suuressa roomalaisessa suvussa, paitsi suvun päämiestä, oli vielä muitakin vapaita, nimittäin perheiden päämiehet sekä heidän vapaat omaisensa, lapsensa

ja vaimonsa, ja näillä vapailla ylimyksillä oli oikeutensa ja velvollisuutensa. Kaikista tärkeimmistä asioista, kuten uusista laeista, uskonnollisista menoista, sodasta ja rauhasta y. m. päätettäessä, sotapäälliköitä valittaessa jne. saivat he ottaa osaa asiain ratkaisuun, edustaen heitä n. k. comitia curiata — curiain kokous, joka siis ylähuoneen — senaatin rinnalla Roomassa muodosti jonkunlaisen alahuoneen, eli "kansan" kokouksen. Kuten sukujen päämiehet olivat itseoikeutettuja senatin jäseniä, olivat nämä perheiden päät ja täysiikäiset miespuoliset vapaat — ja ainoastaan he — itseoikeutettuja kansankokouksen jäseniä. Yhteensä muodostivat nämä kaksi kansalaisryhmää Rooman ylpeän patrisien — ylimysten luokan, jonka käsissä pitkät ajat kaikki valta ja oikeudet pysyivät, vaikka valtion rakenteessa muuten myöhemmin tapahtuikin mullistavia muutoksia.

Rooman patrisit koettivat aina ja kaikissa vaiheissa säilyttää nämä alkuperäiset oikeudet omalle luokalleen, joka luokka tosin aikain kuluessa alituisesti jossain määrin kasvoi ja muuttui, mikäli siihen otettiin Rooman valtioon yhtyneiden, tai yhdistettyjen vieraiden heimojen ylimyksiä, tietenkin valiten ja niiden oikeuksia rajoittaen. Niinpä, kun tuon alkuperäisen heimojaon asemasta Rooman valtiollinen rakenne kuningas Servius Tulliuksen aikana noin 570 luvulla e. Kr. s. perustettiin erityisen luokkajaon pohjalle, osasivat patrisit silloinkin järjestää asiat itselleen edullisella tavalla.

Paitsi näitä kahta luokkaa oli Roomassa vähitellen niistä vieraiden heimojen vapaista jäsenistä, jotka heimonsa Rooman kansakuntaan liittyessä, olivat saaneet säilyttää persoonallisen vapautensa ja usein omaisuuten-

sakin joko kokonaan, tai siitä osan, sekä muistakin aineksista, kuten entisistä klienteistä, se on, kansalaisoikeuksia vailla olevista, mutta muuten vapaista ja patrisien holhouksen alaisista pikkuviljelijöistä, ammattilaisista y. m., syntynyt suurilukuinen keskiluokka — plebeijit, joka jo sangen varhain ryhtyi ankaraan taisteluun tuon ylpeän Rooman alkuperäisen sukuylimystön kanssa, hankkiakseen siten itselleen vapautensa ja kansallisvelvollisuuksiensa lisäksi myös kaikki kansalaisoikeudetkin. Varmaankin oli yllämainittu Servius Tulliuksen aikana rakennettu uusi valtiolaitos tämän pitkällisen taistelun tulos, sillä sitä todistaneet jo yksin sekkin seikka, että sen kautta plebeijit patrisien rinnalla saivat oikeuden ottaa kansankokouksiin osaa, joka kuitenkin ei paljoakaan valtaa heidän käsiinsä itse asiassa siirtänyt.

Servius Tulliuksen valtiojärjestelmässä Rooman kanssa, johon nyt luettiin paitsi patriseja myös plebeijitkin, varallisuuden pohjalla jaettiin kuuteen luokkaan, kuuluksen ensimmäiseen luokkaan kaikkein rikkaimmat, eli 100,000 assin*) omistajat ja omaten 80 ääntä kansankokouksessa, jota nyt kutsutaan comitia centuriata — centuriain, eli sadannesten kokoukseksi; toiseen luokkaan kuuluvilla tuli olla 75,000 assin omaisuus ja oli heillä kansankokouksessa 22 ääntä; kolmannen luokan jäsenillä omaisuus 50,000 assia, kokouksessa 20 ääntä; neljännellä omaisuus 25,000 assia, kokouksessa 22 ääntä; viidennellä omaisuus 11,000 assia, kokouksessa 30 ääntä ja kuudennella, vähävaraisten luokalla oli kansankokouksessa 1 ääni. Sitäpaitsi oli kaikkein rikkaimmilla kokouksessa lisäksi vielä 18 ääntä, jotka he saivat siitä, että he muodostivat Rooman ratsuväen, jota

*) 1 assi = 18,5 peniä,

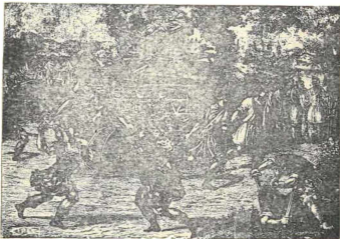
oli 18 centuriaa. Yhteensä oli siis ensi luokalla jät ratsuväellä kansankokouksessa 98 ääntä, näin ollen ratkaiseva enemmistö koko äänimäärästä, joka oli 193, eli 1 ääni kutakin centuria kohti, joihin nuo kuusi luokkaa olivat jaetut.

Kuten ylläolevasta näkyy oli Rooman keskiluokalla sittenkin sängen vähän sanomisen valtaa, vaikka se äänioikeuden oli saavuttanutkin; — eikä se myöskään, ainakaan tästä varallisuusjakoperustasta päättäen yleensä kovin "köyhääkään" ollut, vaihdellen sen omaisuuden arvo 2—13 tuhannen Suomen markan välillä.

Myöhemmin, aikain vierissä ja monien pitkällisten taistelujen jälkeen, saavutti Rooman keskiluokka oikeuden toisensa jälkeen niin, että Rooman tasavallan loisto-aikana plebeijit saattoivat jo tulla melkein kaikkiin valtion virkoihinkin valituiksi, ollen heillä sitäpaitsi omat erikoiset kokouksensa comitia tributa ja edustajansa — "kansan" tribunit. joiden yksi ainoa sana: veto — minä eitän — saattoi senatinkin kokouksessa minkä tahansa päätöksen tyhjäksi tehdä. Sitäpaitsi kumoutuivat vähitellen myös melkein kaikki lakipykälät, jotka olivat säätyerotusta patrisien ja plebeijien välillä ylläpitäneet, joten siinäkin suhteessa luokkavastakohtat tasottuivat ja nämä kaksi vapaiden kansalaisten luokkaa toisiinsa sekaantuivat.

Mutta kolmas luokka — Rooman orjat, työn raskaan raatajat, joista emme ole vielä mitään kertoneet, ne eivät koskaan mitään kansalais- tai muitakaan oikeuksia saavuttaneet, ne eivät saavuttaneet persoonallista vapauttakaan, eivät edes ihmisarvoakaan, vaan pysyivät aina ja koko Rooman valtakunnan historian ajan orjina — vain henkiorjina. Ei heillä ollut äänioikeutta

sen paremmin plebeijien kokouksessa — comitia tribu-
tassa, kuin patrisienkaan senatissa, tai comitia centuria-
tassa. Eikä "kansan" tribuni ollut sen paremmin hei-
dän edustajansa kuin patrisikonsulikaan. Heillä ei ollut
mitään muuta edustajaa kuin omistajansa, kuten taval-
lisella kotikarjalla ja yhtä vähän kuin saattoi tulla ky-
symykseen, että eläimet voisivat kohota Rooman vapait-

**Orjat surmaavat toisiaan isäntänsä ruumiin
polttamistilaisuudessa**

ten ylimysten säätyyn, yleensä yhtä mahdotonta se oli
orjallekin. Sekaantua tavallisen henkiorjan kanssa, tun-
nustaa se siten kanssaan tasa-arvoiseksi, ei roomalaiselle
ylimykselle, tai plebeijille olisi konsaan päähän pälkäh-
tänyt. Hän kyllä saattoi joskus vapauttaa jonkun erin-
omaista taitoa osottaneen orjan, mutta tehdä suoraa
päättä vertaisekseen ei koskaan. Vasta kolmannessa,

tai neljännessä polvessa saattoi vapautetun orjan jälkeläisissä esi-vanhempainsa "saastainen" orjaveri olla niin "puhdistunut", poiskulunut, että he olivat kyllin "arvokkaat" saadaksean Rooman kansalaisoikeudet.

Kuten Atena, Sparta ja monet muut Vanhanajan valtiot, oli Roomakin läpeensä oikea perikuvallinen luokkavaltio, jossa harvalukuinen vähemmistö; patrisit ja plebeijit pitivät itseään monta vertaa suurilukuisempaa enemmistöä*) mitä ankarimmassa orjuudessa, kaikin tavoin sorronalaisessa ja osattomassa asemassa. Kumpaisetkin, sekä patrisit että plebeijit, heitä riistivät, joten orjalle oli melkein yhdentekevää oliko hän satoja orjia omistavan rikkaan patrisin, taikka vain pari kolme orjaa omistavan köyhän plebeijin työjuhtana, asemansa ja suhteensa isäntäänsä oli kummassakin tapauksessa kuitenkin melkein sama. Yleensä oli orjan asema Roomassa yhtä kurja ja turvaton kuin Spartassa, varsinkin, mikäli Rooman valta laajeni ja siten ylimysten tilukset ja kaikki muu omaisuus suunnattomasti kasvoivat, sillä sikäli kehittyi niillä työskentelevien orjien elämä entistään yhä kurjemmaksi ja synkemmäksi, kuten tuleme seuraavissa luvuissa huomaamaan.

Erityisesti orjien aseman huonontumiseen vaikutti orjakaupan yhä kasvava laajeneminen, sillä kuta halvemmaksi orjan hinta markkinoilla aleni, sitä huonommaksi orjan asema samassa muuttui; isännällä ei ollut

*) Gibbon arvelee Rooman keisariajalla orjia olleen ainakin yhtä paljon, kuin vapaita, eli siis noin 60 miljoonaa keisari Claudiuksen aikana 40--54 j. Kr. s. oli nim. valtakunnan asukasluku 120 miljoonaa). Toiset historioitsijat otaksuvat orjia olleen vieläkin enemmän, eli noin 60—75 pros. koko asukasluvusta.

mitään syytä yksityisestä orjasta huolehtia, kun helposti sai hänet korvatuksi.*)

Kuta enemmän orjakauppa laajeni, sitä enemmän se joutui kaikenlaisten järjestelyjen alaiseksi, jotta kauppiaat eivät voisi ostajia — roomalaisia ylimyksiä siinä petkuttaa. Markkinoille tuotuna täytyi orja olla paitsi laillisesti leimattua (leima tavallisesti poltettiin heihin samoin kuin karjaankin, ruumiiseen — olkapäähän, ainoastaan uppiniskaisille, karkureille ym. sellaisille poltettiin leima otsaan) myös varustettuna asianomaisella ilmoituksella, joka roikkui hänen kaulassaan ja jossa mainittiin kaikki hänen ominaisuutensa: terveydentilansa, ikänsä, luonteensa, kansallisuutensa sekä, että hän ei ollut varkauteen, itsemurha- tai karkaamisyritykseen vikapää. Vast'ikään tuotujen (tuoreiden) orjien jalat maalattiin valkosiksi ja Itämailta saapuneiden korvalehtiin tehtiin reiät. Erityisen kauniita orjia ei pantu yleisön nähtäväksi julkisella markkinapaikalla, vaan olivat ne ostajien varaita näytteillä myyjän asunnossa. Vanhat orjat olivat erityisesti kaikenlaisten am-

*) Orjien hinnat tietysti suurestikin vaihtelivat sekä aikaan että eri orjiin nähden. Horatius kertoo, että hänen aikanaan tavallinen orja maksoi noin 450 Smk. meidän rahassamme, ammattitaitoiset, kuten: lääkärit, kirjurit, ym. olivat 50—100 pros. kalliimpia. Neljännellä vuosisadalla oli sellaisen orjan markkinahinta, joka kykeni aseita kantamaan, noin 600 Smk. Ja keisari Justinianuksen aikana olivat orjain lailliset hinnat: tavallisten orjain, miesten ja naisten, noin 525 Smk., lasten puolet, käsityöläisten noin 800, kirjurien 1,250, lääkärien ja kättilöiden 1,500 jne. Joskus nousi jonkun kauniin orjanuorukaisen hinta noin 20,000—40.000 Smk:aan. Narrin — morion hinta niinikään toisinaan nousi koko korkealle, 4,000:kin Smk:aan, kuten Martial kertoo.

mattitaitojensa tähden ja nuoret voimainsa tähden haluttua tavaraa.

Orjat jaettiin valtion eli yleisiin ja yksityisiin; kaupunkilais (urban) ja maalais (rustic) orjiin. Yleensä oli valtion ja muiden yleisten laitosten, kuten kaupunkien, yhdistysten y. m. orjain asema parempi, kuin yksityisten henkilöiden omistamain. He saattoivat omistaa omaisuuttakin, voiden laillisesti puolet siitä testamentata kelle halusivat; saivat jonkun verran työstään korvausta, eivätkä joutuneet alituisesti kädestä käteen orjamerkkinoilla kulkemaan, sillä heidän myymiseensä nähden oli jotakin rajoituksia olemassa. He pitivät huolta yleisistä rakennuksista, toreista ja kaduista, muodostivat Rooman palosammutuskunnan, toimivat pappien ja kaikenlaisten virkamiesten apulaisina, kuten mestaajina, vanginvartijoina, veden kulettajina ym.

Yksityiset orjat jaettiin kolmeen ryhmään: ordinari, vulgares ja literati. Näistä ensin mainitut olivat isäntiensä taloudenhoitajia, kaiken työn järjestäjiä ja johtajia. Toiseen ryhmään kuuluivat sitten kaikki varsinaiset työntekijät: leipurit, keittäjät, siivoojat, kantajat, ulkotöidöntekijät ym. Kolmas ryhmä käsitti sellaiset oppineet orjat, joita isäntänsä käyttivät kirjureinaan, esilukijoina ym.

Yleensä oli orjain kohtalo Roomassa ankarampi ja julmempi, kuin ehkä missään muualla. Luonnollisestikin, Rooman kehityksen alussa, kun yksityisissä talouksissa orjia oli vielä verrattain pieni joukko ja ylimykset itse elivät yksinkertaista pikkutuottajain elämää, orjien asema oli ollut suhteellisesti parempi, se on, he olivat, kuten perheen oikeat jäsenet saaneet ottaa osaa isäntäväkensä aterioihin, tosin syrjässä istuen, jumalanpal-

velukseen, juhliin ym. Mutta kuta enemmän heidän lukumääränsä lisääntyi ja isäntäväkensä alkoi elää loistossa ja ylellisyydessä, sitä kurjemmaksi kehittyi myös orjien kohtelu. Heille annettiin nyt vain määräannoksittain; joko päivittäin tai kuukausittain ravintotarpeita, nimittäin eräänlaista viljasekotusta nimeltä "far", noin 1 litra päivää kohti, jonkun verran suolaa ja öljyä — siinä kaikki, lihaa heille harvoin, taikka tuskin ollenkaan annettiin.

Pienimmästäkin erehdyksestä — rikoksesta heitä rangaistiin mitä ankarimmin, varsinkin oli emäntiensä tukkalaitteen rakentaminen ja korjaaminen sellainen toimi, joka saattoi tuhannet naisorjat mitä julmimpien rangaistusten alaisiksi.

Lievin rangaistus oli se, että orja alennettiin johonkin raskaampaan tai "huonompaan" työhön, taikka tuomittiin kahleissa työskentelemään. Ruoskiminen oli niin yleistä, että sitä ei enään minään rangaistuksena pidetty, se on, orjat eivät sitä pelänneet ja siitä paljoakaan välittäneet.

Jos orja varasti, tai yritti karata ja joutui kiinni, poltettiin hänen otsaansa erityinen merkki, jos teko uusiintui, tuomittiin hänet kuten muistakin pahemmista rikoksista yksityiseen maanalaiseen vankilaan ergastulumiin kahletyöhön, taikka menettämään henkensä, jolloin hänet useimmissa tapauksissa ripustettiin käsistään sidottuna puuhun roikkumaan raskaiden painojen ollessa hänen jalkoihinsa ripustettuina.

Isäntä saattoi teettää orjillaan työtä niin monta tuntia vuorokaudessa ja niin monta vuorokautta peräkkäin, kuin häntä halutti, mitään rajoituksia siinä suhteessa ei ollut olemassa. Ainoastaan n. k. Saturnalia-

juhlien aikana joulukuun lopussa orjat saattoivat nauttia vapaudesta, silloin he nimittäin saivat jättää työnsä ja ottaa näihin juhliin osaa. Isäntäväkensä vaatteisiin puettuina, vapauden sepele otsallaan he nauttivat juhla-aterian omien isäntiensä heitä palvellessa ja ruokia sekä juomia tarjoillessa. Mainittakoon tässä ohimennen, että muillakin silloisilla kansoilla oli tuollaiset juhlat; babylonialaisilla tämä omituinen orjien tasa-arvoisuuden juhla — "Sacea" kesti kokonaista viisi päivää ja siinä, kuten Kretan saaren "Hermes" juhlassa, isännät palvelivat omia orjiaan.

Rooman orjat eivät olleet mitenkään erityisesti puettut, erotukseksi vapaista kansalaisista. Kerran Rooman senatissa kyllä oli esitetty, että orjille olisi laitettava erikoiset puvutkin, mutta ehdotus hylättiin, koska olisi ollut vaarallista siten saattaa orjat huomaamaan suuren lukumääränsä. Kuitenkaan eivät miesorjat saaneet käyttää "togaa", irtonaista viittaa ja naisorjat "stolaa", jonkunlaista päällysviittaa, jota perheenemännät käyttivät. Tavallista myös oli, että maalaisorjat, jotka ulkosalla työskentelivät, olivat joko alastomia, taikka oli niillä vain jonkunlainen eläimen nahka vyöllään esiliinana.

Yksityisen orja ei voinut omistaa mitään omaisuutta eikä sellaista hankkia, itselleen ansaita, paitsi jos isäntänsä lahjoitti hänelle työnsä hedelmistä jonkun pienen osan, jotta orjansa voisi sillä hankkia itselleen kaikenlaista mitä tarvitsi, tai säästää ja ostaa itsensä vapaaksi.

Orja ei myöskään voinut minkäänlaisia avioliittositoumuksia tehdä, eikä laki hyväksynyt mitään suhteita orjavanhempain ja lasten välillä oikeudellisiksi. Kaikki nämä orjan asiat riippuivat kokonaan isäntänsä mielivallasta. Muutenkin isäntänsä saattoi menetellä

hänen suhteensa aivan mielivaltaisesti, tullen rajoituksia siinä suhteessa lakeihin vasta keisariajalla toisella vuosisadalla jälkeen Kr. s. Antoniuksen laeissa esim. säädettiin, että jos isäntä tappoi orjansa hän oli saman rangaistuksen alainen, kuin jos hän olisi tappanut jonkun toisen miehen orjan. Sama laki myös pakotti isännän myymään orjansa, jos hän oli tälle julma ja hän — orja ilmotti siitä asianomaisille viranomaisille. Claudiuksen laissa säädettiin orja vapauttavaksi, jos isäntänsä kohteli häntä julmasti, ja jos hän tappoi orjansa, oli rikos tuon lain mukaisesti murha. Mutta, kuten jo sanottu tällaisia rajoituksia alkoi ilmetä vasta sangen myöhään.

Tällainen oli pääpiirteissään työläisen yhteiskunnallinen ja valtiollis-oikeudellinen asema tuossa kaikkien aikain ehkä suurimmassa orja-valtiossa Roomassa koko sen mahtavan ja loistavan historian kulun aikana. Sellainen se oli vielä sen kukistuessakin, ollen juuri se — orjuus yhtenä ja kaikkein vaikuttavimpana syynä sen rappeutumiseen ja lopulliseen häviöön.

KAHDEKSAS LUKU

Rooman orjataistelujen alkuvaiheista

Yhdistyksiä — lakkoja — taisteluita

Kuten Egyptissä, Vähässä-Aasiassa ja Kreikassa niin oli Italiassakin ja samoista syistä jo sangen varhain — ainakin tuhannen vuotta e. Kr. s. syntynyt erityinen vapautettujen ja karanneiden orjien etupäässä kaiken-

laisia ammattitöitä harjoittava luokka. Tämän useissa suhteissa sangen tukalassa yhtoiskunnallisessa asemassa olevan ammattityöväestön keskuudessa olivat myös ensimmäiset työväenjärjestöt syntyneet, sillä ollen kaikkia oikeuksia vailla olevia, mutta kuitenkin vapaita isännättömiä orjia, olivat he täydellisesti oman onnensa varaan heitetyt ja siksi pakotetut kaikin tavoin yhteistoinnallisesti itsestään ja luokkansa jäsenistä huolehtimaan, suojelemaan puutetta, väkivaltaa ja kurjuutta vastaan. He perustivat salaisia yhdistyksiänsä yhdessä omia ottamia jumaliaan palvellakseen, toimittaakseen vainajille käsityksensä mukaisen kunnollisen hautauksen, auttaakseen sairaita, hätään tai puutteeseen joutuneita luokkaveljiään ja -siskojaan, opettaakseen ammattitaitonsa salaisuudet lapsilleen ja toinen toisilleen sekä loppujen lopuksi yhdessä huvitellakseen ja aterioidakseen.

On luonnollistakin, että ylimykset tekivät kaikkensa sortaaakseen näitä vapaita orjia — joiden taitava ammattityö kuitenkin oli heille sangen suuresti tarpeen ja rajoitti heidän sortohaluaan — estääkseen heitä yhdistymästä ja heidän salaisia yhdistyksiä toimimasta. Ja toiselta puolen varmastikin ovat nämä työläisten yhdistykset kaikkiin niihin sisäisiin taisteluihin osaaottaneet, joita yleisesti Italiassakin ja erittäinkin Roomassa jo varhain oli sukuylimyksiä vastaan käyty. Niinpä esim. niitä lakeja, jotka Rooman n. k:n toisen kuninkaan Numa Pompiliuksen aikana, noin v. 700 e. Kr. s., säädettiin ja joissa näille vapaille orjille myönnettiin yhdistys- ja kokoontumisvapaus, voinee hyvällä syyllä pitää tällaisten pitkällisten ja ankarain sisällisten taistelujen tuloksena. Mahdollisesti niihin aikoihin, siis noin

700 vuoden paikkeilla, taikka joku kymmenkunta vuotta ennemmin, ovat he — karanneet ja vapautetut orjat henkiorjain avustamina onnistuneen kapinan jälkeen pakottaneet sukuyliymykset myöntämään heille kokoon-tumis- ja yhdistymisoikeuden, kuten muuallakin, varsinkin Kreikassa ammattityöläisillä oli. Jotkut historian kirjoittajat väittävätkin, että Numa Pompilius,*) joka yleensä muutenkin oli kansanvaltainen mies, olisi lainsäätäjänä oikeastaan kreikkalaisten tapojen ja laitosten vaikutuksesta ja mallin mukaisesti säättänytkin, joihin hän olisi muka Etelä-Italian kreikkalaisten siirtolain välityksellä tutustunut.

Hänen aikanaan kaikki ammattilaiset jaettiin 8, taikka 9 luokkaan, historia ei varmasti tiedä sanoa kumpi luku on oikea, sillä näistä n. k:sta Numan laeista saadut tiedot eivät ole suoranaisia, vaan ovat ne kootut sieltä täältä löydetyistä muinaisten ammattiyhdistysten nimikilvistä, hautakammioista ym. kivisistä muistomerkeistä saaduista hajanaisista lauselmista. Mainitussa Numan laissa luettiin kaikki ne ammattiyhdistykset, jotka silloin järjestettiin kuuluviksi kuhunkin luokkaan ja Rooman valtio ne siten siis tunnusti lailliseksi.

Rooman kuudennen kuninkaan Servius Tulliuksen aikana (v. 578 —534 e. Kr. s.) tunnustettiin useita ammattiyhdistyksiä entisten lisäksi lailliseksi ja muutenkin kaikin tavoin tämän kansanvaltaisen kuninkaan aikana osotettiin hallituksen puolelta suurta suosiota näille vapaille työläisille ja heidän yhdistyksilleen. Mahdol-

*) Nykyinen historia ei ole vielä kyennyt todistamaan Rooman ensimmäisten kuningasten historiallista todenperäisyyttä, joten ne — Numa Pompilius muiden muassa — ovat vastaiseksi tarujen henkilöitä.

lisesti on tämä Tulliuksen ystävällisyys työväestöä kohtaan osaksi johtunut siitäkin, että hän äidin puolelta oli orjan sukua — joka ei kuitenkaan estänyt häntä tulemasta kuninkaaksi valituksi, sillä isän puolelta hän oli ylimys ja pidettiin häntä erään jumalan jälkeläisenä — mutta pääasiassa on se kuitenkin ja varmastikin ollut tulos joistakin pitempiaikaisista taisteluista, joissa plebeijien, siis myös näihin taisteluihin osaaottaneiden ammattityöläisten oli onnistunut pakottaa Rooman ylpeät patrisit ainakin väliaikaisesti heille myönnytyksiä tekemään. Että tosiaankin ainakin työläisiin nähden patriseilta saavutetut myönnytykset olivat vain väliaikaisia, saivat he jo Tulliuksen eläessä kokea, kun ylimykset, joita nämä työläisten saavuttamat vähäpätöisetkin vapaudet ja etuisuudet niin suututtivat, että he — luultavasti vastoin Tulliuksen tahtoa ja hänen tietämättään — toimeenpanivat kauhean verilöylyn, jossa tuhansia orjia ja ammattityöläisiä hukkuu.

Tulliuksen seuraajan ylimysvaltaisen Tarkvinius Superbuksen aikana oli orjain ja myös ammattityöläisten asema jälleen tavattoman huono. Numan ja Servius Tulliuksen lait silloin osaksi suorastaan kumottiin ja osaksi jätettiin noudattamatta. Yli viisi sataa vuotta pysyivät kuitenkin nämät lait nimellisesti voimassa, kunnes vasta v. 58 e. Kr. s. Caesarin toimesta ne melkein kokonaan kumottiin, laillinen kokoontumisoikeus myönnettiin enään vain muutamille vanhemmille uskonnollisille yhdistyksille. Jo paria vuotta sitä ennen oli kuuluisa roomalainen puhuja Cicero tehnyt kaikkensa riistääkseen noilta ylimyksille vaarallisilta yhdistyksiltä niiden vähätkin oikeudet. Julkisesti esiintyi hän niiden vastustajana, pitäen kiivaita ja tavattoman ylimysvaltai-

sia parjauspuheita Rooman ammattityöläisiä ja heidän yhdistyksiään vastaan onnistumatta kuitenkaan päämääräänsä saavuttaa, sillä erään roomalaisen ylimyksen, nimeltä Claudius Pulcher — joka, kuten orjat alkoi kutsuttaa itseään vain yhdeltä nimeltä: Claudius — onnistui terävillä ja lennokkailla puheillaan, ei ainoastaan estää senaatin ammattiyhdistyksiltä kokoontumisoikeutta riistämästä, vaan sai hän hallituksen useita uusia yhdistyksiä laillisiksi tunnustamaan. Syyksi siihen omittuiseen seikkaan, että hän, Claudius, mahtava roomalainen ylimys, oli alkanut orjain asiaa puolustaa, mainitsee historioitsija, että ottaessaan osaa Spartaouksen orjakapinan kukistamiseen, oli hänen näkemänsä orjain kärsimykset, heidän äärettömän tukala asemansa ja kaikki ne julmuudet, joita he ylimystön puolelta saivat kokea, niin valtavasti vaikuttaneet, että hän senjälkeen koko ikänsä teki kaikkensa orjia ja heidän asiaansa auttaakseen.

Se seikka, että Roomassa ja muualla Italiassa vaapaat orjat, ammattityöläiset ainakin jo kuudennella vuosisadalla e. Kr. s. omasivat yhdistyksensä ja järjestönsä, että heillä oli määrätty valtion hyväksymät, tosin sangen vähäpätöiset oikeutensa ja vapautensa, jonka kaiken saavuttamiseksi ja puolesta heidän on täytynyt ankaraasti taistella, osottanee, että muidenkin työläisten, se on varsinaisten henkiorjain keskuudessa on ainakin yhtä varhain, ellei paljon ennemmin, täytynyt olla pyrkimyksiä, joiden tarkoituksena on ollut, joko liiallisen sorron ja väkivallan kostaminen, taikka jonkunlaisten uneksimainsa vapauksien ja oikeuksien hankkiminen. Ellei heillä olekaan omia järjestöjä ja järjestelmällisen yhteistoiminnan laitoksia ollut, ovat he aina ja kaikissa

vaiheissaan saaneet apua noilta vapaiden työläisten yhdistyksiltä, he ovat niitä monella tavalla hyväkseen käyttäneet, niistä oppia ottaneet ja niiden vaikutuksen alaisina olleet; vuorovaikutus näiden kummankin työläisryhmän välillä on aina ollut mitä kiintein. Niinpä ovat ammattilaisten kiertävät puhujat, runoilijat ja kiihottajat — agitatorit, samassa olleet heidän agitattoreitaan ja sellaisia heillä on ollut ainakin tuhannen vuotta e. Kr. s., sillä niihin aikoihin kertoo historia erään Hesiod-nimisen työväen runoilijan eläneen ja vaikuttaneen; hän tavallaan siis on kaiken työväen agitatorin ja runouden "isä". Hänen kuuluisin runonsa "Töitä ja päiviä" uhkuu työläisen suruja ja toiveita. Se on tavallaan ensimmäinen työväen kysymystä käsittävä teos.

Ja, että eri paikkakuntain ja maidenkin henkiorjat, kuten ammattilaisetkin, ovat keskenään olleet jonkinlaisessa salaisessa ja melkeinpä voi sanoa kansainvälisessä yhteydessä, siihen monet seikat viittaavat, mutta varsinkin se, että heidän kapinansa tavallisesti puhkesivat melkein saman aikaisesti useilla toisistaan kaukana-kin olevilla paikkakunnilla.

Niinpä samoihin aikoihin, kun Atenassa Lauriumin hopeakaivostyöläiset tekivät lakon ja yhtyivät Spartan armeijaan Atenaa vastaan taistellakseen, syntyi Roomassakin vuonna 417, joidenkin tutkijain mukaisesti jo vuonna 419 e. Kr. s. ankara orjakapina, josta roomalainen historioitsija Livius ainoastaan lausuu, että mainittuna vuonna Rooman kansaa uhkasi "hirveä vaara", mutta josta toiset historioitsijat, kuten Dionysius Halicarnassus kertovat jonkun verran seikkaperäisemmin.

Rooman orjat olivat kaikessa hiljaisuudessa perustaneet salaliiton, jonka tarkoituksena oli yön pimeydessä

sytyttää kaupunki yht'aikaa kaikilta kulmiltaan ja sitten, kun liekit ja kauhu olisivat saattaneet Rooman asukkaat täydellisen sekasorron valtaan, olisivat salaliittolaiset murtautuneet asehuoneisiin, varustaneet siten itsensä ja toverinsa aseilla, surmanneet isäntänsä, Rooman ylimykset ja vapauttaneet kaikki orjat sekä sen jälkeen, kun he olisivat tämän hävitystyönsä täyttäneet, olisivat he ottaneet kaiken omaisuuden haltuunsa, vallanneet kaupungin linnoitukset ja suojeluskaitokset sekä alkaneet uutta vapaata yhteiskuntaa järjestää. Mutta juuri kun he olivat toimeenpanemaisillaan hyvin harkitun suunnitelmansa, antoi kaksi salaliittolaista koko juonen ja sen punojat ylimyksille ilmi, kuten tavallisesti aina tuollaisissa tapauksissa käy. Seurauksena tästä katalasta ilmiannosta oli, että kaikki salaliiton johtajat ja siihen osaaottaneet vangittiin ja ristiinnaulittiin. Kuinka monta heitä oli, ehkäpä tuhansia, pysyy historialta ehkä ikuisesti salassa.

Edellä mainittu Livius kertoo myös eräästä sangen merkillisestä lakosta, joka tapahtui Roomassa v. 310 e. Kr. s. Mainittuna vuonna oli julkisilta pillien ja huilujen soittajilta, jotka roomalaisten ylimysten uskonnollisissa juhlissa pitivät soitosta huolen, riistetty ikivanha oikeutensa viettää omia juhliansa ja kemujaan m. m. itse Jupiterinkin temppelissä. Mutta silloin soittajat suuttuivat, tekivät lakon ja jättivät koko Rooman, samoten läheiseen Tyburin kauppalaan. Rooman ylimyksille tuli nyt kova hätä, sillä kun heidän uskonnollisissa juhlissa ei soitto enään kaikunutkaan, pelkäsivät he, että heidän jumalansa heille pahastuisivat. He lähettivät lähettilään taivuttamaan soittajia palaamaan takaisin Roomaan, mutta turhaan, sillä lakkolaiset olivat

taipumattomia. Samaa yrittivät Tyburin asukkaat ja yhtä huonolla menestyksellä. Vihdoin keksivät nämä viekkaan keinon. He panivat toimeen suuret kemut, joissa juottivat soittajat päihdyksiin sekä kantoiivat heidät sitten vaunuihin ja niin vietiin heidät takaisin Roomaan. Kun he sitten seuraavana aamuna humalastaan heräsivät, huomasivat he ihmeekseen olevansa Rooman forumilla ihastuneiden roomalaisten ympäröiminä, jotka pyysivät heitä palaamaan entiseen toimeensa. Soittajat suostuivat palaamaan työhönsä, mutta vasta senjälkeen, kun heidän vaatimuksiinsa oli suostuttu ja heille oli myönnetty oikeus yhdeksänä päivänä vuodessa juhlia tempelissä ja toimeenpanna julkisia naamiohuvejansa. Soittajat olivat lakkotaistelunsa voittaneet.

Vuonna 198 e. Kr. s. oli Rooman alueella, Latiumin sydämessä jälleen sangen uhkaava orjakapina puhkeamassa. Pienen viiniviljelyksistään kuuluisan ja linnotetun vuoristokaupungin Setian lähellä oli Pomptinen suo, ulottuen se aina vuoristoon asti. Tuo suo oli jo ammoisista ajoista saakka ollut karanneiden orjain piilopaikana, josta he itseään elättääkseen olivat yölliset hyökkäyksensä ja ryöstöretkensä ympäristön kyliin ja kaupunkeihin tehneet. Ja kun ylimykset ryhtyivät heitä suuremmalla sotavoimalla ahdistamaan, vetäytyivät he viiniviljelyksiltään, pelloiltaan linnotetun Setian muurien suojaan, joka helpostikin suon takana ollen ja vuoriston louhikkoihin rakennettuna kykeni heille lujan turvapaikan tarjoamaan. Mutta roomalaiset ylimykset eivät sallineet mitään vapaita orjia läheisyydessään. He tahtoivat saada haltuunsa heidän maansa ja lopettaa heidän vapautensa. Yhä ahtaammaksi kävi noiden karanneiden orjien asema, yhä lähemmäksi al-

koivat roomalaisten ylimysten maatilat ulottua. Kaikkialla heidän ympärillään, joka taholla vapaasta Setiasta oli heidän maakartanoitaan, tiluksiaan, joilla henkiorjat otsat hiessä raatoivat; ylimyksille elämäntarpeita, rikkauksia ja ylellisyyksiä valmistivat. Orjain asema ja kohtelu näillä tiloilla oli mitä ankarin, julmin. Vihdoin Setiakin oli heidän valtaansa joutuva ja sen hiljan vielä vapaat työläiset mitä ankarimpaan orjuuteen sortuvat.

Mutta, ennenkuin kaikki oli myöhäistä, nämä orjat ja heidän vielä vapaina olevat vuoristoissa ja rämeikköissä lymyilevät toverinsa päättivät kerta kaikkiaan vapauttaa ne seudut ylimyksistä. Sitä varten muodostui heidän keskuudessaan laaja ja hyvin järjestetty salaliitto, joka ulottui Setiasta aina 56 km. päässä pohjoisessa olevaan Prenesteen ja Circeijiin asti, joka oli jonkunverran etäämpänä. Tämä kapina oli suunniteltu puhkeamaan Setiassa, eräänä sen juhlapäivänä, jolloin ylimykset temppeleihin, teattereihin ja muihin huvipaikkoihin kokoontuneina olisivat olleet helposti yllätettävissä. Salaliittolaisten tarkoituksena oli kesken iloisimpia juhlia hyökätä ylimysten kimppuun, ryöstää kaupunki, anastaa aseita ja siten varustettuaan itsensä ja toverinsa samota läheisimpään kylään Norbaan, tehdä siellä samoin, surmata siellä kaikki ylimykset ja orjain isännät sekä sieltä sitten jatkaa retkeänsä toisiin kyliin ja kaupunkiin Prenesteen ja Circeijiin asti, tehdä- seen kaikkialla samoin, kuin Setiassakin ja siten vapauttaa "koko maailma" ylimyksistä ja orjapiiskureista: he nimittäin eivät luulleet maailman Circeijiä paljoakaan kauemmaksi ulottuvan.

Mutta taas löytyi pettäjä, joka teki tyhjäksi kaikki foveriensa kauniit suunnitelmat. Eräänä päivänä varhain aamulla saapui nimittäin kaksi salaliittoon osaaottanutta orjaa Roomaan ja paljastivat he eräälle roomalaiselle virkamiehelle, pretori Cornelius Merulalle koko suunnitelman. Muutamassa minuutissa oli Rooman senati kokoontunut ja kun siksi vuodeksi valitut molemmat konsulit — Rooman sotaväen ylipäälliköt, olivat joukkoineen muualla — sai Merula käskyn lähteä viipymättä Setiaan. Kiireimmän kautta kokosikin hän kaikki saatavilla olevat sotaväenosastot ja saapui 2,000-miehisen armeijan mukana äkkiarvaamatta Setiaan siten täydellisesti yllättäen salaliittolaiset. Johtajat vangittiin ja seudun muut orjat saatettiin kauhun ja sekasorron valtaan, noin 2,000 surmattiin, se on, silloisen tavan mukaisesti ristiinnaulittiin.

Tällä Setian orjain suunnittelemalla kapinalla oli varsinkin sentähden uhkaava luonne ja siksi se saattoi Rooman senatin niin pikaisesti toimimaan sen puhkeamisen estämiseksi, että Setiassa siihen aikaan oli sota- vankeina paljon Rooman valtakunnan suuren vastustajan, kukistuneen Karthagon entisiä sotureita ja olivat he kaikesta päättäen salaliittoon yhtyneet. Salaliiton ilmitultua useita heistä telotettiin, sillä sotureina heitä ei voitu ristiinnaulita, joka häpeällinen kuolema oli yksinomaan työläisiä — orjia varten. Samoin on asiantilaita vielä meidänkin päivinä: nykyajan ylimyksille toteutematon sotamies ammutaan, kapinallinen siviilimies — varsinkin työläinen sensijaan "häpeällisesti" hirtetään!

Tuskin oli Merula ja hänen sotamiehensä ehtineet pistää orjain veren tahraamat miekkansa tuppeen ja

toveriensa katalat pettäjät saada Rooman kiitolliselta senaatilta palkkionsa: vapauden ja kultaa, kun jo saapui sanoma, että kapinanhenki oli uudestaan Prenesteen orjissa kypsynyt ja saattoi millä hetkellä tahansa ilmi liekkiin puhjeta. Sama pretori Merula lähetettiin nyt kiireimmän kautta Prenesteen, jossa hänen onnistuikin, luultavasti lyhyen, mutta kiivaan taistelun jälkeen kukistaa orjien vastarinta, vangita heidän johtajansa ja muut salaliittoon osaaottaneet; 500 orjaa, etupäässä karthagolaisia sotavanhuksia, jotka tähänkin salaliittoon olivat johtavasti sekaantuneet, kertoo historia, Merulan sen jälkeen julkisesti telottaneen, itse asiassa on surmansa saaneiden lukumäärän täytynyt olla paljon suurempi, kun otetaan huomioon taistelussa kaatuneetkin.

Roomassa ryhdyttiin nyt vakaviin toimenpiteisiin kumouksellisen mielialan muihin maaseudun kaupunkeihin leviämisen ehkäisemiseksi. Useita kaupunkeja linnotettiin ja niihin majotettiin roomalaisia sotaväen osastoja ja kaikki epäluotettavat sekä vähänkin tyytymättömyyttä osottavat ainekset, kuten kaikki karthagolaiset sotavangit kuletettiin Roomaan, jossa heidät sulettiin kaupungin maanalaisiin vankiloihin, joista kauhuistaan kuuluisin oli Carcer Tullianus — Tullianuksen vankila. Se oli syvällä maansisässä oleva luola, johon pääsi vain yhdestä ainoasta aukosta, laskeutuen sinne 12 jalkaa pitkien tikapuiden avulla. Rautoihin kahlehdittuina, joiden säädösten mukaisesti piti painaa vähintään 5 kiloa, vangitut orjat olivat pakotetut suorittamaan kaikenlaisia töitä, joita valtion välityksellä yksityiset heillä teettivät. Harvoin näkivät he enään muita ihmisiä; heidän ravintonsa, vuodeolkensa ja niukat vaateriepunsa annettiin heille koppinsa ilmareikäin kautta. Kuta enem-

män Rooman valta kasvoi, sitä laajemmaksi nämä maan-
alaiset vankilatkin paisuivat. Niihin sulotut orjat sai-
vat itse niitä laajentaa, yhä syvemmälle kallioon syö-
pyen ja siten irrottaa siitä ylimyksille tavattomat määrät
mitä erinomaisinta rakennuskiveä. Näiden muinaisten
maanalaisten työpajain --- "ergastulain" ja vankilain
rauniot ovat säilyneet aina meidän päiviimme asti osot-
tamaan, mitä jättiläistö:tä Vanhanajan vangitut työläiset
ovat saaneet tehdä ja mitä äärettömiä kärsimyksiä
kokea.

Ja että aika tosiaankin oli sangen myrskyinen, että
Rooman ylimyksillä oli täysi syy ryhtyä kaikkiin mah-
dollisiin varovaisuustoimenpiteisiin estääkseen orjiaan
yleisemmin kapinaan nousemasta, osottaa se, että jo
kahden vuoden kuluttua, eli siis v:nna 196 e. Kr. s.
puhkesi Etruriassa sangen ankara orjakapina. Tämä
maakunta ulottui Tiberjoesta pohjoseen päin aina Ticino-
jokeen asti ja oli se, varsinkin ennen Rooman vallan
alle joutumistaan, Italian rikkaampia seutuja, ollen sen
kansa monessa suhteessa itse ylpeitä roomalaisia pal-
jon edellä. Mutta, kuten muualla valloitetuilla alueil-
laan, niin täälläkin alkoi roomalainen yhteiskuntajärjes-
telmä vaikuttaa ja ennen pitkää seurauksensa osottaa.
Etrurian viljavat maat muuttuivat hyvin pian mahtavain
roomalaisten ylimysten suurtiloiksi, joita mitä ankarim-
man orjatyön avulla viljeltiin, kiskoen niistä tuloksia
niin paljon kuin suinkin ja millä hinnalla tahansa. Pian
näyttäytyivät Etruriassakin tällaisen ryöstöviljelyksen
seuraukset, sen muinoin hyvinvoipa väestö, melkein
kaikki vapaatkin, muutamia harvoja rikkaampia lukuun-
ottamatta, sortuivat köyhyyteen ja mitä kirotumpaan
orjuuteen. Koko maakunta alkoi näyttää siltä, kuin

olisi ankara maanjärjestys, kulovalkea, tai kaikki edessänsä hävittävä ja ryöstävä raakalaiskansansa sen kautta ryöstäen ja polttaen kulkenut.

Jo pitkän aikaa enen kapinan puhkeamista olikin orjien keskuudessa Etruriassa vallinnut tyytymättömyyttä, mielet olivat olleet jo kauan kuohuksissa, niin että Roomassakin oli tietty olla varuilla siellä mahdollisesti puhkeavain kapinain varalta. Niinpä heti, kun mainittuna vuonna Roomaan saapui sanoma, että orjat Etruriassa ovat nousseet julkikapinaan, lähetettiin sinne Roomasta kaksi legionaa sotureita pretori Glabron johdolla. Orjat, jotka eivät vielä olleet ehtineet oikein järjestyä ja kaikkia voimiaan koota, lähtivät kuitenkin Glabroa¹ ja hänen legioniaan vastaan ja kohtasivat roomalaisen sotaväen verisessä taistelussa, jossa he joutuivat perinpohjin tappiolle. Useita satoja, ehkäpä tuhansia orjia taistelussa kaatui ja suuri osa vangittiin. Kaikki johtajat ristiinnaulittiin heti taistelun jälkeen ja muut luovutettiin entisille isännilleen, jotka heille mitä armottomimmin heidän rohkeutensa rankasivat. Niin äkkiä päättyi tuo ennen aikaansa alotettu kapina.

Tämän Etruriassa tapahtuneen kapinan aikana ulottui Rooman valta etelässä aina Italian niemimaan eteläisimpään kärkeen asti, kuuluen jo Sisilian saarikin sen alueisiin. Näistä Rooman eteläisistä alueista, Sisiliä lukuunottamatta, oli Apulian niemimaa sen ylimyksille tuottavin ja siis suurimmasta arvosta. Siellä heillä oli suuret karjatilansa, joilla orjatyön avulla kasvattivat tavattomat laumat kaikenlaista karjaa. Ja siellä, kuten muuallakin, olivat he tuon maakunnan entisen väestön syösseet köyhyyteen ja enemmistön orjikkeeseen tehneet. On luonnollista, että sielläkin työläiset, orjuuden yhä

ankarammaksi kiihtyessä vähitellen kääntyivät tyytymättömiksi ja alkoivat mielissään hauotoa kapinaa. He alkoivat ensin salaisesti järjestäytyä niin, että ennen pitkää heillä: Apulian karjapaimenilla ja maanviljelijöillä oli kaikkialla salaisia yhdistyksiä. Kun sitten Roomaan saapui sanoma, että eräs joukko karjapaimenia oli tappanut päällysmiehensä ja hankittuaan aseita sekä saatuaan lisäjoukkoja avuksi, oli ryöstäen ja hävittäen hyökännyt isäntiensä maakartanoihin, niin Roomassakin vihdoon äkättiin, että Apuliassa oli ankara orjakapina puhkeamassa ja lähetettiin heti pretori Postumius suuren sotajoukon kera kapina-alueelle orjia "rauhottamaan". Vaikka historia ei tiedäkään kertoa mistään, Postumiuksen ja orjain välisistä taisteluista, on sellaisen, ehkä useampiakin, täytynyt olla, ennenkuin hänen onnistui kapinaan nousseet orjat kukistaa ja niin suuret joukot orjia vangita, että yksin jo maanalaisiin vankiloihin tuomittujen apulilaisten orjain lukumäärä nousi 7,000! Ties kuinka monta sitä ennen olikaan ristiinraulittu, tai muuten surmattu?

Useimmat edellä kerrotuista orjakapinoista olivat enimmäkseen paikallista luonnetta olevia hajanaisia ja huonosti järjestettyjä tyytymättömyyden ilmaisuja. Niissä ei ollut, ainakaan mikäli historia tietää kertoa, mitään määrättyä päämäärää, suurempaa pyrkimystä havaittavissa, vaan puuttui niiltä paitsi yhtenäistä johtoa, myös yhtenäinen suunnitelma siitä, miten yhteiskunta olisi sen jälkeen muodostettava, kun he olisivat onnistuneet itsensä ylimyksistä ja isännistään vapauttamaan. Halu vapautua sorrosta ja samalla kostaa sortajille, ei ole koskaan kyllin voimakas kiihotin saadakseen suuret joukot liikkeelle, ei ainakaan pitkälliseen ja sitkeään

taisteluun, vaan siihen tarvitaan joku voimakkaampi kannustin, joku suurempi pyrkimys — tulevaisuuden päämäärä. Sellaisen puutteessa nämäkin orjakapinat useimmat sammuvat heti alkuunsa; tulivat kukistetuiksi, ennenkuin olivat oikein ehtineet puhjetakaan. Tietenkin siihen olivat useat muutkin syyt ja ehkä juuri ne etupäässä vaikuttamassa, mutta verrattessamme niitä sitten niitä seuraaviin myöhempiin orjakapinoin, on meidän otettava erityisesti juuri mainittu seikka huomioomme.

YHDEKSÄS LUKU

Suuri orjakapina Espanjassa.

Viriathus

Kolmannen punilaissodan*) Roomalle menestyksellinen päättymisen merkitsi, että paitsi varsinaista Karthagoa joutuivat kaikki sen siirtomaatkin, joukossa suuri ja rikas Espanja sen alusmaiksi. Oikeastaan oli Espanja jo toisen punilaissodan päätyttyä yhdistetty Rooman valtakuntaan, mutta vasta Karthagon lopullisen häviön jälkeen varsinaisesti Rooman valta ja vaikutus Espanjassa alkaa. Ja kuten kaikkikalla muuallakin, minne roomalainen legionsoturi astui jalkansa seura-

*) Sotia Rooman ja Karthagon välillä kutsuttiin punilaissodiksi ja oli niitä kaikkiaan kolme, viimeinen vuosien 149 ja 146 välillä e. Kr. s.

ten häntä aina roomalainen suur-ryöstäjä, merkitsi Espanjanikin joutuminen Rooman vallan alle mitä ankarrinta ryöstöä ja orjuuden alkamista niille tämän maan asukkaille, jotka taistelun jälkeen olivat eloon jääneet. Yhtä vaikea, kuin orjain asema oli Latiumissa, Etruriassa, Apuliassa, yhtä tukala se oli Espanjassakin. Roomalaiset sotapäälliköt menettelivät nyt Espanjassa aivan samoin, kuin he olivat menetelleet esimerkiksi Epiroksessa, jonka asukkailta Paulus Emilius Rooman senatin käskystä kiskoi 2 miljoonaa talentia kullassa ja Pydnan taistelun jälkeen vangitsi 150,000 henkeä, jotka sitten kotimaastaan raahattiin vieraille maille ja myytiin orjiksi, ja kaikkiaan sanotaan hänen ryöstättäneen ja perinpohjin hävittäneen noin 70 kaupunkia.

Yleensä oli Rooman ylimystön varsinkin orjia, nuutta myös köyhempiä plebeijiäkin kohtaan harjottama sorto ja riistäminen näihin aikoihin kasvanut niin sietämättömäksi, että itse Rooman plebeijien keskuudessa syntyi hyvin vakavia kansan liikkeitä, joiden johtajina Gracchus-veljekset ovat kuolemattoman nimen historiassa saavuttaneet. Vaikkakaan syihinsä ja pyrkimyksiinsä nähden heidän johtamansa liike oikeastaan ei vähääkään orjia edustanut, niin on sillä silti työväenhistoriankin kannalta katsottuna suuri merkitys, sillä noiden taistelujen historia kaikessa alastomuudessaan tavattoman selvästi paljastaa Rooman ylimystön äärettömän itsekkäät pyrkimykset, heidän rahanahneutensa, tuhlaavaisuutensa ja ylellisen elämänsä, jonka saavuttamiseksi ja säilyttämiseksi he sortivat satoja, tuhansia ihmisiä perikatoon ja olivat valmiit tekemään minkälaisia väkivaltaisuuksia tahansa, kammoksumatta katalimpiakaan rikoksia.

Arvellaan, että Tiberius Gracchus kulkiessaan eräällä sotaretkellä Etrurian halki ja nähdessään sen häviötyksen ja alennuksen tilan, joka oli tuota muinoin kukoistavaa kansaa kohdannut, olisi juuri sentähden jälleen Roomaan palattuaan ryhtynyt köyhien ja sarronalaisten, erityisesti vähävaraisten plebeijien asiaa ajamaan, taistelemaan heidän kurjan asemansa parantamiseksi.

Gracchus-veljekset luulivat, että Rooman maiden taiseempi jako voisi elvyttää hyvinvoivan pikkutilallisten luokan ja siten palauttaa takasin ne entiset hyvät ajat, jolloin Roomassa ei ollut rikkaita suurtilallisia eikä myöskään maattomia valtion ja rikkaiden almuista eläviä kansalaisia — proletareja olemassa. Mahdotonta on kehityksen ratasta taaksepäin kääntää, tavallisesti se murskaa sen, joka sitä yrittää. Niin kävi Gracchus-veljeksillekin. Heidän johtamansa keskiluokan — pikkutilallisten ja proletarien liike joutui taistelussa häviölle ja he itse menettivät epätoivoisessa taistelussaan Rooman suurtilallisia vastaan henkensä. Jos Gracchus-veljekset olisivat voittaneet, ei orjain asema olisi silti muuttunut. Orjat eivät siinä siis mitään hävinneetkään.

Samanlainen kuin Italiassa, ehkäpä vieläkin kurjempi, oli asiaintila Espanjassa sinä vuonna 149 e. Kr. s. — jolloin kertomuksemme sen suuresta orjakapinasta alkaa. Ennen Rooman vallan alle joutumistaan oli Espanja ollut sängen hyvinvoipa ja väkirikas maa ja kaikesta päättäen oli siellä työläistenkin asema ollut parempi, kuin yleensä muualla silloisessa maailmassa; sitä todistanee jo sekin seikka, että työväestöllä oli siellä useita yhdistyksiä, jotka olivat olleet pystyssä ja toimi-

neet niin pitkiä aikoja, että niistä useat olivat tavattoman rikkaiksikin paisuneet.

Kertomuksemme alkaa niistä katalista verilöylyistä, joita eräs Servius Sulpicius Galba toimeenpani Espanjassa roomalaisen armeijan tuohon himottuun maahan tunkeutuessa. Tämä salakavala ja julma päällikkö pyrki ensin kaikin mahdollisin keinoin saavuttamaan väestön luottamuksen toimeenpannukseen sitten jonakin otollisena hetkenä sen keskuudessa äkkiarvaamattoman verilöylyn, murhaten, vangiten ja orjuuteen raahaten jokaisen, joka ei itseään nopean paon kautta ehtinyt pelastaa. Tällä hävitysretkellään ryösti tuo ihmispeto uhreiltaan niin suunnattomat aarteet, että kun sitten hänen Roomaan palattuaan ankara senatori Cato koetti saada hänet Espanjassa harjottamasta väkivallasta ja ryöstämisestä edesvastuuseen, hän suurilla lunnailta osti itsensä rangaistuksesta vapaaksi.

Niiden joukossa, joiden oli onnistunut paeta vuoristoon ja siten henkensä ja vapautensa pelastaa, oli eräs nuori mies nimeltä Viriathus. Kreikkalainen historioitsija Diodorus kertoo, että hän oli melkein jättiläinen kooltaan sekä tavattoman voimakas ja notkea, tarmokas ja päättäväinen henkilö, joka oli kuin luotu suurten taistelujen johtajaksi. Luonteeltaan oli hän ystävällinen ja suora, sillä hän oli koko nuoruutensa ajan elänyt metsästäjän ja paimenen raikasta elämää.

Päästyään ystävineen takaa-ajavilta roomalaisilta paikoon vuoriston jylhien rotkojen suojaan, kokosi hän verilöylyistä pelastuneet maamiehensä ympärilleen ja tarjoutui heidän johtajakseen. Puheessaan, jonka hän heille piti, lausui hän, että he olivat olleet liian herkkäuskoisia, että roomalaisissa ei ollut rahtuakaan kunnian-

tuntoa ja rehellisyyttä, että tulevaisuudessa niihin ei olisi ensinkään luotettava, vaan kohdeltava heitä aina vihollisina ja että vaikka valheellinen Rooman senati ja sen epäinhimilliset lähettiläät, kuinka kauniisti tahansa vakuuttaisivat Espanjan tarvitsevan Rooman suojelusta, niin pohjalla piilevä tosiasia kuitenkin on, että Rooma haluaa saada ylimystensä valtaan koko tämän kauniin ja hedelmällisen maan, sen rikkaat kaivokset, sen lainehtivat viljapellot, kalavedet ja metsät. "Antakaa minulle urheiden soturienne päällikkyys ja minä olen puhdistava isänmaamme näistä sen vaarallisimmista verivihollisista."

Tuo voimakas puhe saavutti joukon sekä sen mukana vuoristoon paenneiden espanjalaisten ylimystenkin suosion. Viriathus tehtiin heidän armeijansa ylipäälliköksi ja nyt alkoi sota, jota kesti kaksikymmentä vuotta ja muodostaen se espanjalaisille viimeiseen taisteluun asti katkeamattoman voittojen sarjan.

Galban ja erään toisen, Lucullus-nimisen päällikön, palattua joukkoineen takaisin Roomaan, määräsi Rooman senati Gaius Veteliuksen Espanjan kuvernööriksi. Heti Viriathus jätti vuoristopakopaikkansa ja koottuaan espanjalaisten joukot, suuntasi kulkunsa Turdetanian hedelmällisiin laaksoihin. Vetelius kiiruhti rientomarseissa espanjalaisia vastaan ja ennenkuin heidän nuori päällikkönsä oli vielä oikein ehtinyt saada joukkonsa taistelujärjestykseen ja johtoaan seuraamaan, sotataitoinen roomalainen armeija teki hyökkäyksensä ja pakotti verisen taistelun jälkeen espanjalaiset vetäytymään takasin, melkeinpä jo antautumaan, ainakin jo antautumisesta roomalaisten kanssa keskustelemaan.

Silloin Viriathus, ottaen espanjalaisten johdon tositoimessa käsiinsä, sai heidät yht'äkkiä keskeyttämään antautumiskeskustelunsa, joihin olivat roomalaisten kanssa ryhtyneet ja muuttamaan sota-taktiikkansa sellaiseksi, jota roomalaiset eivät ymmärtäneet, eivätkä olleet vastustajiltaan odottaneet. Äkkiarvaamatta teki hän joukkoineen hyökkäyksen roomalaisia vastaan ja sen jälkeen antaen nopean ratsuväkensä, milloin puolelta, milloin toiselta hyökätä roomalaisen armeijan sivustoja vastaan, vei hän koko armeijansa roomalaisten piirittämästä vaarallisesta asemasta metsäiseen vuoristoon, jossa se siten kaikessa turvassa vietti seuraavan yönsä leväten ja virkistäen itseään edellisen päivän ankarista ponnistuksista. Tämä merkillinen peräytyminen tapahtui siten, että Viriathus jakoi armeijansa useampaan pieneen joukkoon, antaen kullekin luotettavan johtajan ja käskien kunkin omaa tietänsä pyrkimään edeltäpäin määrättyyn paikkaan. Itse hän tuhannen ratsumiehen kanssa suojeli näiden joukkojen peräytymistä, nelistäen vuoroin kutakin auttamaan. Samoin menetteli hän seuraavana-kin päivänä ja niin saapuivat he kaksipäiväisen nopean marssin jälkeen Tribola-nimiseen vuoristokaupunkiin, josta he yhä edelleen jatkoivat kulkuaan etelää kohti, pyrkien Carteiaan, joka vanhalla ajalla oli Etelä-Espanjan suurimpia kaupunkeja. Vetelius, joka oli kaiken aikaa seurannut espanjalaisia melkein heidän kintereillään, uskaltamatta kuitenkaan vuoristossa ryhtyä heidän kanssaan varsinaiseen taisteluun, päätti nyt tehdä hyökkäyksensä estääkseen heitä rikkaaseen ja hyvin varustettuun Carteiaan pääsemästä. Mutta Viriathus, joka oli jo edeltäkäsintä tätä hyökkäystä odottanut, oli asettanut joukkonsa salaväijyksiin Venus-nimisen vuoren ku-

peille, ja ansaan joutunut roomalainen armeija kärsi täydellisen tappion, menettäen puolet lukumäärästään, eli 5,000 miestä kaatuneissa ja vangituissa, muiden muassa kuolettavasti haavoittuneen päällikkönsäkin.

Heti tämän Venus-vuoren taistelun jälkeen kaikkialta yli koko Espanjan riensi orjia ja useita espanjalaisia vapaitakin Viriathuksen armeijaan, paisuen siten hänen alkuperäinen joukkonsa monenkertaseksi.

Paitsi Vetiliuksen legionia oli Roomalla tähän aikaan Espanjassa toinenkin armeija, jossa oli 5,000 miestä, ollen se majotettuna Ebro-joen varsille, pohjossa. Heti, kun sen leiriin saapui sanoma Vetiliuksen kärsimästä tappiosta, lähti se kiireimmän kautta etelää kohti liikkeelle kukistaakseen tuon voitollisen orjajoukon, ennenkuin se ehtisi liian suureksi kasvaa. Viriathus oli kuitenkin varuillaan ja päätti estää tätä pohjoisesta tulevaa osastoa yhtymästä Vetiliuksen armeijan jätteidensä kanssa, jotka tappiostaan toinnuttuaan olivat jälleen niin voimistuneet, että saapuvien lisäjoukkojen kanssa niiden yhteinen lukumäärä nousi kaiken kaikkiaan noin 16,000 mieheen. Äkkiarvaamatta hyökkäsi hän näiden yhdistyneiden roomalaisten kimppuun ja tuhosi ne ankarassa taistelussa jossain lähellä Cadesta — nykyajan Cadizta — niin perin pohjin, että vihollisensa koko voimasta jäi tuskin montakaan miestä jällelle.

Kun Roomaan saapui sanoma näistä sen armeijain kärsimistä verisistä tappioista ja päällikköjen kaatumisesta, lähetettiin Caius Plautius 10,000 jalkamiehen ja 3,000:n ratsumiehen kera Espanjaan kukistamaan hinnalla millä tahansa tuo voittoa orjajoukko.

Sillä välin vapautti Viriathus melkein koko Espanjan: sekä Lusitanian että Karpentanian, niemimaan länsi-

etelä- ja itäosan roomalaisesta orjuudesta. Vapautunut kansa valitsi hänet kuninkaakseen, myöntäen hänelle hallitsijan vallan ja aseman. Mutta, kun hän kieltäytyi kaikesta itsevaltiudesta, merkitsi hänelle kuninkuus itse asiassa hyvin vähän, pysyen hän yhä edelleenkin yksinkertaisena paimenena ja työläisenä, tasa-arvoisena toisiin luokkansa jäseniin nähden, tahtoen vain olla heidän johtajansa sodassa roomalaisia sortajia vastaan — ei muuta. Miten nämä vapautuneet orjat muuten yhteiskuntansa asiat järjestivät, siitä historiat eivät tiedä paljoakaan kertoa, ne ainoastaan mainitsevat, että kuninkaaksi tultuaan Viriathus oli loistonsa kukkuloilla, valliten vapaus ja hyvinvointi jälleen Espanjassa sekä ollen orjien asema vapaampi ja parempi kuin koskaan ennen ja sitten hänen jälkeensä.

Mutta näitä rauhan aikoja ei kestänyt kauan. Plautius, jonka armeija matkan varrella oli kasvanut 16,000 mieheksi, oli tulossa tätä vapaata orjayhteiskuntaa kukistamaan. Tuhottuaan ensin Plautiuksen 4,000-miehisen etujoukon, hyökkäsi Viriathus hänen pääjoukkoaan vastaan ja useissa peräkkäisissä taisteluissa niin perinpohjin voitti tämän roomalaisen sotapäällikön, että hän katsoi viisaammaksi sotajoukkonsa jäännösten kanssa kii-reimmän kautta paeta ja jättää espanjalaiset rauhaan. Tämän kärsimänsä tappion johdosta kutsuttiin Plautius takaisin Roomaan ja tuomitsi senati hänet häpeälliseen maanpakoon.

Scuraava kenraali, joka Roomasta Viriathusta vastaan lähetettiin, oli ennen mainitun Epeiroksen hävittäjän Paulus Emiliuksen poika Quintus Fabius Maximus Emilianus. Hänelle annettiin Roomasta mukaan 15,000 jalkamiestä ja 2,000 ratsumiestä sekä vallan koota ar-

meijaansa kaikki tien varrella saatavissa olevat joukot, niin että Espanjaan saapuessaan hänen armeijansa nousi jo noin 50,000 mieheen. Nykyisen Sevillan, Vanhanajan Orsonan luona Viriathus tuhosi ensin erään Emilianuksen alapäällikön houkuteltuaan hänet joukkoineen rakentamaansa salaväijytykseen ja senjälkeen voitti ja tuhosi itse Emilianuksen, joka kärsimänsä tappion johdosta jautui Rooman senatin epäsuosioon ja menetti päällikkyytensä eräälle sukulaiselleen Quintus Servilianukselle.

Tämä kenraali tuotatti Karthagosta, Pohjois-Afrikasta 18,000 miestä jalkaväkeä, 16,000 ratsumiestä ja 10 sotaelefanttia niiden joukkojen lisäksi, joita hänellä jo ennestään Espanjassa oli. Helppoa oli tälle sotaan harjaantuneelle ja voimakkaalle armeijalle vallottaa useita Viriathuksen hallussa olleita kaupunkeja ja maakuntia ja siten pakottaa ne jälleen Rooman vallan alaisiksi. Useita orjakapinan johtajia ja siihen osaaottaneita joutuivat niiden kukistuessa roomalaisen kenraalin vangiksi. Tuhansia heistä surmattiin tai myytiin orjiksi. Useilta sitä ennen silvottiin toinen, tai molemmat kädet. Eräsäkin tilaisuudessa telotettiin yli 500 entistä Viriathuksen armeijan sotilasta.

Mutta lopulta Viriathus, joka kaiken aikaa oli vaatinut otollista tilaisuutta, yllätti tämänkin roomalaisen armeijan Erisanen kaupungin luona äkkihyökkäyksellä. Ankaran taistelun jälkeen saivat orjat koko roomalaisen armeijan ajetuksi ahtaaseen vuorensolaan, jossa sen olisi täytynyt antautua, taikka olisi se tullut viimeiseen mieheen tuhotuksi. Mutta silloin roomalainen kenraali sai Viriathuksen kanssaan sovintoa hieromaan ja niin tapahtuikin, että hän antoi koko tuon satimeen joutuneen roomalaisen armeijan mennä tiehensä senjälkeen, kun

Servilianus, ja tietenkin aivan ilomielin, oli tunnustanut Lusitanian — Viriathuksen synnyinmaan, länsi-eteläisen Espanjan, vapaaksi sekä hänet sen kuninkaaksi ja Rooman liittolaiseksi. Rooman senati luonnollisestikin antoi alussa tehdyille sopimukselle näennäisen hyväksymisensä saadakseen siten aikaa valmistaa uutta sotaretkeä Viriathusta vastaan.

Viisaan, mutta sotapäällikkönä kovaonnisen Servilianuksen tilalle lähetettiin nyt Roomasta häntä vieläkin viekkaampi Caepio. Että Rooman senati oli menettelytapansa muuttamisessa ja miehensä valinnassa tällä kertaa oikeaan osannut, vakuuttivat sille pian ne mieluisat sanomat, jotka ennen pitkää Roomaan Espanjasta saapuivat. Salakavala Caepio lahjoi muutamat Viriathuksen ystävät vehkeilemään päällikköään vastaan ja eräänä yönä vuonna 139 e. Kr. s. ne hänet sitten katalasti surmasivatkin hänen tapansa mukaisesti täysissä varustuksissa teltissään nukkuessaan.

Vaikka Viriathuksen armeijan pääosa heti tämän jälkeen joutui täydelliseen sekasortoon, taistelussa tappiolle ja melkein kokonaan antautui roomalaisille, jatkui sotaa Espanjassa vielä monta vuotta. Rooman senatin oli sinne lähetettävä paraimmat sotapäällikkönsä, m. m. itse Scipion, Karthagon hävittäjän, ja monta parasta legionaansa ennenkuin Espanjan orjain epätoivoinen kapina oli perinpohjin kukistettu, heidän kaupunkinsa olivat vallatut ja hävitetyt. Melkein viimeisenä antautui vasta vuonna 133 luja Numantia, joka vuosikausia oli sitkeästi pitänyt puoliaan ylivoimaista vihollista vastaan.

Ja näin oli vihdoin tämä suuri orjasota päättynyt, kestettyään ainakin lähes 20 vuotta, kuten roomalainen

historioitsija Vellejus Paterculus kertoo, eikä 8 vuotta, kuten Appian mukaan useat nykyajan historioitsijat väittävät. Mutta tämän jättiläistäistelun jälkimainingit, sen hirveät seuraukset jatkuivat kauan vielä senjälkeen, kun varsinainen sota jo oli päättynyt. Kauheasti hävittäen samosivat roomalaiset legionat onnettoman Espanjan ristiin rastiin, ryöstäen, polttaen ja murhaten minkä ehtivät. Ne, jotka eivät näissä verilöylyissä surmaansa saaneet, vangittiin sekä myytiin orjiksi ja useita kymmeniä tuhansia raahattiin kaukaiseen Roomaan asti, jossa heidät pakotettiin Rooman suuren sirkuksen hiekkanayttämöllä gladiatoreina keskenään miekkaillemaan, surmaamaan toinen toisiaan, taikka, annettiin heidät nälästyneiden petoeläinten kappaleiksi revittäviksi. Varsinkin juuri ne näytelmät olivat suuresti suositut, joissa nuo kovaonniset orjat pakotettiin hurjia petoeläimiä vastaan itseään ja rakkaitaan puolustamaan. Varta vasten tällaisia pöyristyttäviä verileikkejä varten oli kaikkialta Rooman valtakunnasta ja sen ulkopuoleltakin pääkaupunkiin kuletettu jos jonkinlaisia petoeläimiä: leijonia, tiikereitä, elefanteja, metsäkarhuja, susia, villihärkiä y. m. Viikkomäärin kiusattiin niitä sitten nälässä ja muutenkin kaikin tavoin ärsytettiin, jotta ne tulisivat niin verenhimoisiksi ja raateluhaluisiksi, kuin suinkin.

Vihdoin sitten, kun nämä ja muut alkuvalmistukset olivat suoritettut, kuletettiin noiden eläinten raadeltaviksi määrätyt orjat sirkuksen arenalle. Siellä heidät sitten useinkin järjestettiin ryhmiin: nuoret miehet, naiset, vanhukset, lapset j. n. e., kukin joukko eri paikkaansa, joka oli siten valittu, että se joutui joidenkin määrättyjen petojen häkkien lähettyville. Tavallisesti heidät riisuttiin aivan alastomiksi. Joskus miehille annettiin

aseitakin: lyhyet miekat, tai puukot, joilla kuitenkin ei voinut juuri muuta, kuin ärsyttää jo muutenkin raivoisan petoeläimen vieläkin hurjemmaksi, jota varten ne oikeastaan olivatkin annetut.

Kun sitten katsojat olivat saapuneet, täyttäneet sirkuksen istuimet alhaalta ylös asti; kun kaikki: "ylhäiset" roomalaiset ylimykset ja heidän "hienot" naisensa olivat paikoilleen istuutuneet, antoi näytöksen toimeenpanija — joku mahtava roomalainen kenraali — merkin ja — tuo kaikkein aikain ehkä surullisin näytelmä alkoi. Häkkiä rautaovet avattiin ja hurjasti ulvoen, karjuen, tai mylvien hyökkäsivät nälkäiset pedot niistä ulos, hitaampia sirkuspalvelijain tulisilla raudoilla siihen kiihottaessa.

Äärimäisen jännityksen ilme kasvoillaan, kaula kurotettuna pitkälle eteenpäin roomalainen ylimysmies ja -nainen seurasi sitten katseillaan esim. suurta afrikalaista elefanttia, joka raivokkaasti piesten kärsäänsä ilmassa syöksyi hurjana eteenpäin. Katsojan sydän — julma sydän sykkii kiihkeästi, clefanti lähenee orjalasten kauhun valtaamaa joukkoa ja nyt — se syöksyy sen yllä tallaten noita hentoja valkoisia ruumiita jaloissaan murskaksi aivan, kuin ne olisivat — hauraita lasikuplia. Ja yhä eteenpäin tuo raivostunut eläin kulkee, se lähenee naisten joukkoa, sieppaa niistä kenenkä sattuu kärsäänsä, nostaa korkealle ilmaan ja paiskaa äärettömällä voimalla tuon alastoman ja värisevän olennon murskaksi jalkoihinsa.

Toisella puolella arenaa hurjistunut villihärkä teilaa harmaahapsisen orjavanhuksen sarviinsa. Tuolla verenhimoinen tiikeri raatelee surmaamaansa uhria, täällä leijona sieppaa hampaisiinsa nuoren orjan ja purasee kes-

keltä kahtia, taikka hirveästi karjuen raatelee jättiläis-
kokoista voimakasta orjaa, joka on tuon petoeläinten
"kuninkaan" temmannut syliinsä, koettaen sitä — mut-
ta onnistumatta kuristaa. Katsojat ovat haltioissaan;
he taputtavat myrskyisesti käsiään tuolle jännittävälle
kaksintaistelulle — mutta lyhyt on heidän nautintonsa,
leijona on voittanut, orjan hengetön ruumis viruu kau-
heasti raadeltuna sen etukäpäälain alla ja katsojain hu-
mio siirtyy jotakin toista yhtä jännittävää ja yhtä jul-
maa kohtausta seuraamaan. Niin kuluu koko pitkä
päivä, hirveän pitkä noille onnettomille orjille. Arenan
peittävät kauheasti raadeltujen ihmisruumiiden jätteet.
Nälkäiset pedot ajetaan niiltä takaisin häkkeihinsä.
Näytelmä on loppunut. —

Pitkät ajat Viriathuksen orjakapinan jälkeen pan-
tiin tällaisia suuremmissa teurastusjuhlia Roomassa toi-
meen. Tuhansittain niissä orjia hukkuu. Roomalainen
ylimys ei tyytynyt orjiaan vain yksinkertaisesti riistä-
mään ja sortamaan, vaan hän tahtoi tosissaan nähdä
niiden lämpymän veren vuotavan, saadaakseen nauttia
heidän kärsimyksistään ja tuskallisesta kuolinkamppai-
lustaan. — On maita, joissa nykyajan ylimykset eivät
tässäkään suhteessa mitenkään eroa noista roomalaisista
edeltäjistään, vaan vuodattavat nykyisten työläisten ver-
ta, minkä suinkin kerkiävät ja ehkäpä vieläkin julmem-
masti siinä menetellen.

KYMMENES LUKU

Sisilian ensimmäinen orjakapina.

Eunus — Acheus — Cleon — Comana

Kun Karthago ensimmäisen punilaissodan päättymisen jälkeen oli rauhanteossa v:nna 241 e. Kr. s. luovuttanut Sisilian voittajalle — Roomalle, oli siten melkein koko Italia mannermaineen, saarineen joutunut tuon vuosi vuodelta paisuvan maailman vallan alaiseksi. Senjälkeen alkoivat roomalaiset valloukset ulkopuolella varsinaisen Italian, joutuen joka taholla: idässä, lännessä, etelässä ja pohjoisessa naapurimaa toisensa jälkeen sen raskaan ikeen alle. Ja samassa suhteessa, kuin sen ulkonainen valta ja mahtavuus kasvoi, kärjistyivät myös vastakohtat sen eri luokkain välillä. Yhä korkeammalle varallisuudessa, loistossa ja ylellisyydessä nousivat ja pyrkivät sen ylimykset, yhä syvemmälle kurjuuteen, nälkään ja puutteeseen sortuivat sen työläiset — orjat. Riistämisen mukana kaikenlainen sortaminen kehittyi yhä ankarammaksi, julmemmaksi ja väkivaltasemmaksi. Niin oli vähitellen kaikkialla yli koko Rooman valtakunnan, mutta varsinkin Sisiliassa orjuus kasvanut kerrassaan sietämättömäksi.

Sisiliassa, jota roomalaiset kutsuivat "vilja-aitakseen" omistivat heidän ylimyksensä, kuten yleensä muualakin valtakunnassa suuria maatiloja, joita kutsuttiin latifundeiksi. Yleensä kuuluikin näihin aikoihin kaikki maa ylimyksille, sillä ne olivat sotapäällikköinä, senatoreina ja muina valtion virkamiehinä ollessaan ennen kaikkea käyttäneet tilaisuutta hyväkseen kavaltaakseen

itselleen ja suvulleen valtion maata — sekä jo am-
moin valloitettua että vasta hiljan voitettua. He anas-
tivat sitä itselleen niin paljon, kuin suinkin saattoivat
ja julkisivat. Ja maa ei ainoastaan ollut jautunut yli-
mysten käsiin, vaan se oli kaiken lisäksi vähitellen
kiertänyt muutamien harvain käsiin. Roomalainen tut-
kija Strabo mainitsee "maantieteessään", että jo vuonna
103 e. Kr. s. Roomassa tuskin oli 2,000 henkilöä, joilla
oli omaisuutta niin paljon, että heitä voitiin siitä ve-
rottaa.

Samoin oli asianlaita Sisiliassa, jossa Leontine-
nimisessä maakunnassa oli noin 88 maanomistajaa, Mu-
ticessa 186, Herbitassa 257 ja Agyriumissa 230. Siellä
oli useita suuria kaupunkeja, jotka olivat muutamana
kymmenen ylimyksen omaisuutta, toisin paikoin oli heitä
tuskin kymmentäkään. Ja kaikkialla yli koko Sisilian,
mutta varsinkin juuri suurilla latifundeilla oli mitä an-
karin orjatyö käytännössä. Täällä paahtavan auringon
helteessä aamusta varhain iltamyöhään asti henkiorjina
raatoivat rinnatusten Sisilian entiset omistajat, sen alku-
asukkaat ja muualta ympäri Rooman valtakuntaa sinne
raahatut muiden valloitetujen maiden orjiksi tehdyt asu-
jamat. Rooman ylimystöllä oli nim. tapana sen sota-
joukkojen valloittua uuden maan, ei ainoastaan ryöstää
se putipuhtaaksi kaikesta, mikä maksoi vaivan Roomaan
asti kulettaa ja anastaa sen maat itselleen, vaan myös
tehdä sotavangeiksi ja myydä orjiksi niin paljon, kuin
suinkin tuon hävitetyn maan entisistä asujamista.

Kuta enemmän orjia sitten ylenmääräisellä työllä
rääkättiin ja kurjalla "hoidolla" surmattiin, kuta enem-
män niitä tapettiin ylimysten eläimellisissä juhlissa ja
kaikenlaisissa sisäisissä mellakoissa, sanalla sanoen, kuta

enemmän kaikin tavoin heitä tuhottiin, sitä välttämättömämmäksi kävi yhä uusien ja uusien maiden valloittaminen, uusien ja satojen tuhansien orjain — lisätyövoimain hankkimiseksi. Sodat eivät päässeet siten koskaan loppumaan.

Kun Etelä-Italiassa sijaitseva Tarentum v:nna 209 e. Kr. s. vallotettiin, myytiin 30,000 sen asukasta orjiksi. V:nna 207 Metauruksen taistelun jälkeen myytiin 5,400; v:nna 200 vangittiin ja myytiin vähintään 15,000 ja v:nna 137 yli 30,000 sardinialaista miestä, naista ja lasta meni Rooman vasaramarkkinoilla orjiksi, myytiin mikä millekin ylimykselle. Orjain hinta viime mainittuna vuonna laskeutuikin niin tavattoman alas, että syntyi sananparsii: "halpa, kuin sardinialainen".

Ja Sisilian latifundeilla näitä sotavankeja työskentelekin sadoin tuhansin: kreikkalaisia, syrialaisia, makedonialaisia, sardinialaisia ynnä useita muita kansallisuuksia rinnan. Se seikka, että Sisiliassa, varsinkin Ennan, Sisilian sennimisen satumaisen hedelmällisen ylätasangon seuduilla, jossa tämä orjakapina alkoi, oli hyvin paljon kreikkalaisia, ja syrialaisia orjia, joista hyvinkin useat kotimaassaan olivat kuuluneet kaikenlaisiin ammattityöläisten yhdistyksiin ja siten tottuneet työväen järjestyneeseen toimintaan, on meidän tarkoin huomioon otettava tätä suuremmissa tapausta seurattessamme; samoin sekin seikka, että Sisiliassa melkein kaikki puhuivat kreikan-kieltä, omaten siten yhdyssiteen, joka suurestikin helpotti heidän yhteistoimintaansa, teki sen ylipäänsä mahdolliseksi.

Vaikka yleensä orjuus olikin suorastaan sietämättömän ankara, tarvittiin tavallisesti isäntien puolelta joku järkyttävämpi ja julmempi väkivallanteko, joka saattoi si-

tä lähinnä olevien orjien veren yht'äkkiä kuohahtamaan ja vihanvimmoissaan surmaamaan isäntänsä, ennenkuin orjat kapinaan nousivat. Ja kun kipinä kerran oli tulleen leimahtanut, syttyi tavallisesti palo, joka kulovalkean tavoin kulki yli laajojen maakuntien tiellään hävittäen kaiken. Ja, että roomalaiset ylimykset väkivaltaisudessa ja julmuudessa orjiaan kohtaan joskus menivät pöyristyttävän pitkälle, osoittaa esim. seuraava Ennassa sattunut tapaus:

Kerran tuli erään Damophilus-nimisen sangen rikkaan Ennassa asuvan latifundiumin omistajan luo hänen paimenensa, jotka hän oli ajanut alastomina Ennan vuoristoon kaitsemaan siellä laitumella kulkevaa karjaansa. He pysyivät saada joitakin ryysyjä suojellakseen niillä alastonta ruumistaan vuoriston kylmiä viimoja vastaan, mutta tämä kovasydäminen ylimys vastasi heidän sääliä herättäviin rukouksiinsa suunnilleen seuraavin sanoin: "eivätkö vaeltavat veronkantajat samoile halki maan alastomina, sillä täytyyhän heidän antaa vaatteensa niille, jotka niitä haluavat? Ja minultahan kannettaisiin tullivero niistä ryysyistä, jotka teille antaisin?" Tämän sanottuaan sidotti hän nuo vilusta värisevät paimenet kaa-kinpuuhun, ruuskitti heidät sekä näin "lämmitettyinä" lähetti heidät takaisin karjalaumojaan paimentamaan.

Ja Damophiluksen vaimo Megallis ei ollut miestänsä julmuudessa ensinkään huonompi. Hänellä oli tapana ruoskia naisorjiensa ja teki sen aina niin säälimättömästi, että onnettomat uhrinsa mitä hirveimpiä tuskia kärsien kuolivat hänen käsiinsä. Eikä hän ollut ainoa laatu-
aan, sillä roomalaiset ylimysnaiset, kuten heidän miehensäkin, yleensä nauttivat siitä, että saivat nähdä toisen ihmisen, orjan, oikein kovasti kärsivän; he nauttivat hei-

dän tuskallisesta kuolinkamppailusta. Pistää hehkuvia hiusneuloja naisorjan kielen lävitse, puhkaista heidän silmänsä, kiduttaa heitä nälällä ja kaikilla mahdollisilla keinoilla, oli näille ihmispedoille sangen yleinen ja jokapäiväinen nautinto. Saksalainen historioitsija Karl Bücher, joka on kirjoittanut näistä kapinoista laajan erikoisteoksen, mainitseekin, että yhtenä syynä Sisilian ensimmäisen orjakapinan syntymiseen olivat juuri mainitun avioparin harjoittamat julmuudet.

Ja varmastikin juuri nämä ja useat muut samankaltaiset tapaukset olivat saattaneet orjain mielet kuohuksiin. Heidän keskuudessaan alkoi voimakas kapinanhenki kytä. Silloin ryhtyi eräs Syriasta, Antiokian lähellä sijaitsevasta Apaneasta kotoisin oleva orja, Eunus, jota läheiset orjuustoverinsa pitivät johtajanaan, Ennan seuduilla yleisesti kiihoittuneita orjia salaisesti järjestämään, pidättäen heitä ryhtymästä mihinkään ennenaikaisiin ja suunnittelemattomiin äkkipikaisiin kostotoihin. Sen johdosta, että hän jo luultavasti kotimaassaan oli työväenliikkeessä toiminut, ollut jossain syrialaista ammattilaisten yhdistyksessä ehkä vaikutusvaltainenkin jäsen ja osasi tällaiselle salaseuran johtajalle kuuluvalla tavalla tehdä kaikenlaisia taikatemppeja ja "ihmetöitä", puhalttaa tulta suustaan, parantaa sairaita y. m., oli hänellä tovereihinsa melkein rajaton vaikutusvalta; ne pitivät häntä profeettanaan ja vapahtajanaan, messiaana, jonka muka Ennan, koko Sisilian ja hänen kotimaansa Syrian suojelusjumala Demeter, eli Ceres oli lähettänyt heitä — orjia auttamaan, pelastamaan heidät ylimysten sorronalaisuudesta — vapahtamaan. Ja kun kaiken lisäksi hän itsekkin väitti, että suojelusjumalansa Demeter oli hänelle ilmestynyt ja sanonut, että hänestä oli tuleva orjien va-

pahtaja — messias ja kuningas, kertoen rohkeasti asian isännälleenkin, eräälle orjakauppiaille, nimeltä Antigene, alkoivat — eivät ainoastaan orjat, vaan useat ylimyksetkin — uskoa hänen olevan yliluonnollisen olemuksen, joka todellakin oli lähetetty orjia vapahtamaan. Menipä hän asiansa varmuudessa niinkin pitkälle, että jo etukäteen lupasi Antigeneelle armahtavansa häntä tulevina "vihansa päivinä" — jonka lupauksen hän myös siten uskollisesti täyttikin.

Jonkun aikaa yllä kerrotun Damophiluksen paimenten ruoskimisen jälkeen oli Eunus saanut rakennetuksi liiton Ennan kaupungin ja yleensä ympäristön maakartanoiden orjien salakeskuudessa. Ennakolta sovittiin miten ja milloin heidän oli kapinaan noustava. Näin oli siis tämän verisen ja vaiherikkaan kumouksen alku päätetty, kestäen sitten, ennenmainitun Bücherin mukaan, taistelua kokonaista kymmenen pitkää vuotta, eli 143—133 e. Kr. s.

Sopimuksen mukaisesti kokoontuikin sitten eräänä iltana yön tullen noin neljä sataa orjaa eräälle kentälle lähelle Ennan linnoitusta. Nopeasti järjestivät he kokouksen, tekivät pyhän valan pysyä asialleen viimeiseen asti uskollisina ja siten, tosin huonosti asetettuina, mutta päättäväisinä ja rohkeina lähtivät he, heidän rohkeutensa kihottamiseksi kaikenlaisia taikatemppuja tekevän päällikkönsä — Eunuksen johdolla marssimaan Ennan kukkuloita kohti. Ja onnellisesti, kohtaamatta mitään vastarintaa he pääsivät portista sisälle kukkulan huipulla olevaan kaupunkiin. Heti valtasivat he nyt kaupungin kadut ja kaikki tärkeimmät paikat piirittäen ylimykset taloihinsa ja siten estäen heitä yhtymästä. Ankara oli se kosto, joka nyt kohtasi ylimyksiä; ketään ei armahdettu,

joka vähääkään oli orjiaan kohtaan julmuutta harjottanut, ollut ilkeä ja väkivaltainen. Vihdoin löydettiin Damophiluskin ja julma vaimonsa Megallis huvilastaan kaupungin ulkopuolella, jonne he olivat mellakan alkaessa paenneet ja tuotiin heidät kauhusta kalpeina ja vapisevina kaupunkiin, jossa raivoisat joukot hät'hätää muodostivat järjestyneen kokouksen heidät tuomitakseen. Damophilukselle annettiin tilaisuus vastata niihin kauheisiin syytöksiin, joita häntä vastaan räökkäämässä entiset orjat siinä esittivät ja ryhtyikin hän itseään suurella taitavuudella puolustamaan. Silloin yht'äkkiä kaksi jättiläiskoista kreikkalaista orjaa Zeuxis ja Hermias, jotka hiljan itse olivat saaneet Damophiluksen julmuutta kokea, hyökkäsivät esille ja surmasivat hänet siihen paikkaan.

Ja hänen vaimonsa Megalliksen kohtalo ei sen parempi ollut. Käsistään ja jaloistaan sidottuna antoi kokous hänet entisten naisorjainsa haltuun, jotka muodostettuaan keskuudestaan jonkunlaisen tuomioistuimen, esittivät itse kukin syytöksensä häntä vastaan, luetellen kaikki hänen julmat tekonsa ja tuomitsivat hänet sitten kuolemaan. Näiden alkuvalmistusten jälkeen he raahasivat hänet erään äkkijyrkänten äyräälle ja syöksivät hänet siltä suin päin kallion rotkoon, jonka pohjalla hänen ruhjottu ruumiinsa saj sitten pitkät ajat korppien ja kotkien ruokana virua.

Tällainen oli tämän julman ylimysparin väkivaltainen, mutta monin kerroin ansaittu kohtalo; vihansa hetkellä orjat täten kostivat heille tuhannet kärsimänsä väkivaltaisuudet. Mutta aivan toisin he kohtelivat heidän nuorta tytärtään, joka oli aina heille, onnettomille orjille lempeä ja armelias ollut. Vahvan suojelusvartion turvissa he lähettivät hänet sukulaistensa luo kauas rauhalliseen Catanan asti, sinne sodan kauhuilta ja vaaroilta turvaan.

Kun orjat olivat täten välinsä kaikkien entisten isäntiensä kanssa lopullisesti selvittäneet ja kaupunki oli kaikkine omaisuuksineen, varastoineen, aseineen täydellisesti heidän käsiinsä joutunut, ryhtyivät he kiireimmän kautta järjestämään nuorelle yhteiskunnalleen hallitusta ja saattamaan se mahdollisten pikaisten hyökkäysten varalta puolustuskuntoon.

He tahtoivat perustaa valtakunnan, jossa ei olisi orjia eikä ylimyksiä, vaan kaikki olisivat vapaita, yhdenarvoisia sekä taloudellisesti hyvinvoivia, se on, jossa saisivat itse nauttia työnsä tulokset. Niitä Sisilian hedelmällinen luonto heidän kaltaisilleen uutterille työntekijöille yltäkyllin antaisikin. He valitsivat Eunuksen kuninkaakseen sekä erään entisen naisorjan hänen puolisoikseen — kuningattareksi — ja antoivat hänelle melkein rajattoman vallan mielensä mukaisesti järjestää heidän valtionsa asiat ja laitokset. Vankiloista päästettiin kaikki niihin sulletut orjat ja sotavangit vapauteen ja heidän tilalleen heitettiin sinne kaikki ne ylimykset, jotka maaseuduilla joutuivat Eunuksen lähettämien sotaväenosastojen vangiksi ja jotka olivat Ennaan kuletetut hänen tuomittavakseen. Myöhemmin kuitenkin Eunuksen kokoonkutsu-massa sotaneuvottelussa päätettiin kaikki vangitut ylimykset surmata siten estääkseen heitä pakenemasta ja tämä päätös myös toteutettiin. Sensijaan saivat ylimykset, jotka eivät olleet orjiansa pahasti kohdelleet, pitää sekä henkensä — vapautensa että omaisuutensakin, paitsi orjia. Samoin temppelit ja muut "pyhät" rakennukset jätettiin rauhaan.

Kun Eunu ei katsonut voivansa yksin hallita, valittiin hänelle avuksi vakinainen hallitusneuvosto, jonka jonkunlaiseksi esimieheksi ja Eunuksen lähimmäksi aut-

tajaksi, "oikeaksi kädeksi", tuli eräs Achaiasta, Kreikasta kotoisin oleva Acheus-niminen mies. Acheus oli luja-luontoinen, älykäs ja rohkea mies, joka ei epäillyt itse Eunuksellekin jokaisesta asiasta totuutta sanoa, vaikka tiesikin hänen niiden suhteen toista mieltä olevan. Varsinkin oli Acheus taitava järjestäjä. Kolmessa päivässä oli hän järjestänyt ja asestanut 6,000 miestä täyteen sotakuntoon ollakseen taisteluun millä hetkellä tahansa valmiina, sillä ennen pitkää saattoi odottaa roomalaisten armeijain Ennan juurelle saapuvan. Sillä välin kapina levisi yhä laajemmalle. Joka taholla orjat vapautuivat entisistä isännistään ja liittyivät kaikki, jotka suinkin aseita pystyivät kantamaan Acheuksen järjestämiin joukkoihin, niin että ennen pitkää hänellä oli 10,000 miehenin, hyvin asetettu ja harjoitettu armeija johdettavanaan. Kun sitten roomalaisten sotavoimain etujoukot vähdoinkin saapuivat, eivät ne mitään mahtaneet tätä ylivoimaista orjajoukkoa vastaan, vaan täytyi niiden useiden veristen taistelujen jälkeen vetäytyä takaisin, orjain siten levittäessä yhä kauemmaksi valtaansa, ulottuen heidän valtakuntansa jo mereen asti.

Samoihin aikoihin puhkesi Etelä-Sisiliassa kahden Comanasta, Vähästä-Aasiasta kotoisin olevan Cleon- ja Comana-nimisen cilicialaisen veljeksien johdolla toinen kapina, joka tavattomalla voimalla levisi maakunnasta toiseen, niin että ennen pitkään koko se kulma Sisiliaa oli puhdistettu ylimyksistä ja oli arjien vallassa. Roomalaiset odottivat nyt, että nämä molemmat orjapäälliköt Eunus ja Cleon hyökkäisivät kateudesta toisiaan vastaan heidän ilokseen tuhotakseen toinen toisensa, sillä he arvelivat, että Cleon 70,000 miehen armeijan johtajana ei millään alistuisi Eunuksen käskettäväksi eikä päinvas-

toinkaan, Eunus hänen valtansa alle. Mutta he pettyivät toiveissaan, Cleon, kuten muutkin, pitäen Eunusta jumalien lähettämänä orjien vapahtajana, mielellään suostui ottamaan vastaan hänelle tarjotun samallaisen toimen, kun Acheukselle Eunuksen rinnalla oli. Molemmat armeijat yhdistettiin nyt yhdeksi, saaden Cleon 5,000-miehisen valiojoukon johdettavakseen.

Pian tämän tapauksen jälkeen saapuikin Sisiliaan uusi roomalainen 8,000 miehinen armeija pretori Hypseuksen johdolla, lähten rientomarssissa orjien puolustuslinjaa, joka ulottui Ennasta aina Agrigentumiin asti etelässä. 20,000 orjasotilasta Acheuksen ja Cleonin johdolla heittäytyi roomalaisen armeijan kimppuun, joka myös lyhyen, mutta ankaran taistelun jälkeen perinpohjin tuhottiin.

Tieto tästä uudesta voitosta levisi nopeasti yli koko Sisilian. Joka päivä saapui sadottain, tuhansittain uusia tarjokkaita voittajan armeijaan, niin että pian se oli paisunut 200,000-miehen suuruiseksi. Helposi tämä jättäläisarmeija tuhosi sitten roomalaisen sotajoukon toisensa jälkeen.

Seuraava roomalainen kenraali, joka Hypseuksen jälkeen sai tehtäväkseen tämän orjakapinan kukistamisen ja niinikään joutui taistelussa perinpohjin häviölle oli Manlius. Häntä seurasi sitten konsuli C. Fulvius Flaccus, menestyen hän yrityksessään yhtä huonosti kuin edeltäjänsäkin. Senjälkeen tuli Lentulus, hänen jälkeensä Piso ja viimeksi Rupilus, jotka kaikki, paitsi viimeinen, joutuivat saman kohtalon uhriksi, se on, tappiolle ja melkein heti, kun orjain ylivoimaiset joukot tekivät tuhoa tuottavat hyökkäyksensä heitä vastaan.

Taisteluja oli jo kestänyt kuusi vuotta ja orjat alkoivat uskoa itsensä ja kuninkaansa voittamattomiksi. Koko Sisilia oli nyt hänen vallassaan, oli vapaa. Kaupunki toisensa jälkeen oli antautunut heidän haltuunsa ja ne, jotka olivat vastustaneet, oli valloitettu väkiryssä, muiden muassa mahtava Syracusakin ja merisatamana tärkeä Messana.

Eunus oli valtansa ja mahtavuutensa kukkuloilla. Pitkällinen menestys nousi hänelle ja hänen joukoilleen "päähän". Ennassa alettiin kemuilla ja viettää ylellistä elämää. Pääliiköiden kesken syntyi kateutta, riitaa ja eripuraisuutta, sotajoukkojen keskuudessa kurittomuutta ja vellostumista. Ja kun sitten kaiken lisäksi alkoi vastoinkäymisten ankara aika, kun kärsittiin ensimmäinen tappio, katosi yht'äkkiä heidän luottamuksensa Eunuksen ylliluonnolliseen voittamattomuuteen, katosi kaikki luottamus omiin voimiinkin ja tappiota alkoi tappio seurata.

Tavallaan ensimmäisen voiton saavutti jo ennen mainittu Piso. Hänen nimittäin onnistui vallottaa Messana roomalaisille takaisin ja sai sen puolustamisessa 8,000 orjaa surmansa sekä useita tuhansia sitäpaitsi joutui vangiksi ja ristiinnaulittiin. Messanasta Piso samosi suoraan Ennaa, Eunuksen pääkaupunkia kohti ja alkoi sitä piirittää, mutta jouduttuaan taistelussa Cleonin joukkoja vastaan tappiolle, täytyi hänen vetäytyä takaisin Messanaan päin ja jättää valloitusretkensä kesken.

V:na 133 tuli sitten valituksi se sama Rupilius Roman konsuliksi, joka oli järjestänyt vainon Tiberius Gracchusta vastaan tämän ylilyyksille vastenmielisten maalakiin kumoamiseksi. Pian senjälkeen, kun hän oli konsuliksi päässyt, lähti hän Sisiliaan, siellä itse johtaakseen Roman armeijan taisteluja Eunusta ja hänen sotajouk-

kojaan vastaan. Vähää ennen hänen perille saapumistaan oli juuri hänen lankonsa joutunut pahasti tappiolle taistelussa Cleonia ja tämän osastoa vastaan, joutuen roomalaisten hiljan vallottaman Tauromanion kaupunki jälleen orjien käsiin. Rupilius lähetti heti kovaonnisen lankonsa takaisin kotiinsa ja ryhtyi itse suuren armeijan kanssa Tauromaniota piirittämään, aikoen nälällä pakottaa se antautumaan.

Tauromanien urhoollisten puolustajien johtajana oli Cleonin veli Comana. Eräänä epätoivon hetkenä, nälän ja kärsimysten heikontamana päätti hän tunkeutua roomalaisten piirityslinjain lävitse hakeakseen piiritetyille Ennasta apua. Mutta hänet keksittiin ja vietiin Rupiliuksen eteen, joka kaikilla mahdollisilla kidutuskeinoilla koetti pelottaa hänet ilmoittamaan, paljonko Tauromaniassa oli puolustajia. Kun Comana näki, että aijottiin ryhtyä Rupiliuksen uhkauksia toimeenpanemaan, hän pädätti henkeään niinkauan, että kaatui kuoliaana maahan hämmästyneiden vihollistensa keskelle, aivan Rupiliuksen jalkain juureen.

Vihdoin roomalaiset saivat kuitenkin Tauromanion etuvarustukset valtaansa ja jonkun päivän ankaran piirityksen jälkeen itse päälinnotuskin vallattiin väkirynnäköllä, erään Comanan alapäälliköistä petettyä toverinsa ja salaa avattua linnan portin. Antautumista seurasi mitä hirvein verilöyly. Rupilius sidotti kaikki vangit yhteen siksi aikaa, kun hänen sotamiehensä pystyttivät äärettömän joukon ristinpuita, joihin heidät sitten ristiinnaulittiin. Jälkeenpäin heidän ruumiinsa revittiin alas ja heitettiin kallionrotkoihin petolintujen raadeltavaksi. Kapinallinen orja ei parempaa ansainnut. Vahinko vaan, että häntä ei voinut kuin vain yhden kerran ristiinnaulita,

ajatteli kai roomalainen ylimys, kostaessaan täten näille orjille heidän rohkeutensa pyrkiä vapauteen.

Tauromanion kukistumisen jälkeen Rupilius marssi suoraapäätä Ennaa kohti, jonne Eunus armeijansa pääosan kanssa oli vetäytynyt ja jonka puolustamisen johdon alapäällikkönsä Cleon sai toimekseen. Rupilius alkoi heti ankaran piirityksen pakoittaakseen Ennankin, kuten Tauromanion, nälkäkuoleman uhalla antautumaan. Kerta toisensa jälkeen koettivat orjat murtautua roomalaisten piirityslinjain lävitse päästäkseen pois vaarallisesta asemastaan, mutta heidät ajettiin aina verissäpäin takaisin. Eräässä sellaisessa rajussa uloshyökkäyksessä m. m:ssa Cleonkin kaatui. Acheus oli jo sitä ennen jotenkin saanut surmansa, mutta miten, sitä eivät tarinat tiedä kertoa.

Kun sanoma Cleonin kaatumisesta tuli piiritettyjen orjain tietoon, valtasi epätoivo heidät ja heidän kuninkaansa Eunuksen. Toivon mukana meni myös rohkeutensa kin. Mutta sittenkin vielä oli roomalaisen kenraalin turvaututtava halpamaiseen lahjomiseen, katalan kullan taikavoimaan, jolla sai erään orjasoturin avaamaan kaupungin portit, ennenkuin Enna kukistui. Sen antautumista seurasivat hirveät näytelmät. Tuhansittain vangiksi joutuneita orjia ristiinnaulittiin, tuhansittain kuletettiin muille seuduille ja heitettiin niiden työvankiloihin raskaissa kahleissa lopun elämäänsä raatamaan. Eunus muiden muassa joutui roomalaisten vangiksi ja kuletettiin Roomaan, jossa hän eräässä sen maanalaisessa vankilassa matojen syömänä ja kiduttamana, nälän näännyttämänä sittemmin heitti henkensä.

Sillä välin Rupilius Sisiliassa jatkoi teurastustyötään. Joka taholle lähetti hän roomalaisia sotaväenosastoja tu-

hoomaan Eunuksen orja-armeijan hajaantuneet jätteet. Kaikkialla seurasi niiden voittoja samanlaiset kauheat veri-näytelmät; koko Sisilia oli ristinpuiden ja surmattujen orjien ruumiiden peittämä. Sisilian ensimmäinen orjakapina oli päättynyt orjien tappioksi kauheaan verilöylyyn. Ja miksi niin oli käynyt, olihan heillä ollut koko saari vallassaan ja hyvin harjaantunut 200,000:n miehen armeija itseään ja vapauttaan puolustamassa? Arvelaan, että alapäällikköjen: Cleonin ja Acheuksen välillä olisi kateudesta, tai jostakin muusta syystä syntynyt riita, jonka seurauksena sitten olisi ollut ankara orjien keskinäinen taistelu ja Acheuksen kuolema. Tietenkin oli roomalaisille sangen helppoa tällaisten sisäisten eripuraisuuksien ja taistelujen aikana ja jälkeen saavuttaa päämääränsä — orja-armeijan tuhoamisen ja kukistaa sitten heidän yhteiskuntansa. Yleensä taistellessaan orjiaan vastaan olivat ylimykset aina yksimielisiä, karttaen visusti kaikkea eripuraisuutta ja hajaannusta; orjat sensijaan ylimyksiä vastaan taistellessaan useinkin eksyivät keskenään riitelemään ja sotimaan, siksi heidän lopulta aina voitettiin. Useasti on näin asian laita nykyajankin ylimysten ja orjien keskuudessa!?

YHDESTOISTA LUKU

Kapinā Pergamuksessa.

Aristonicus

Tuskin oli Rooman ylimystö saanut Sisilian orjakapinan kunnolla kukistetuksi, kun jo toisella kulmalla tuota laajaa valtakuntaa, nimittäin Vähässä-Aasiassa oli sa-

manlainen sisällinen sota puhjennut uhaten sieltä päin tuon mahtavan roomalaisen ylimystön sortovaltaa kumouksella. Tapahtui, että Pergamus-nimisen Vähä-Aasialaisen valtakunnan kuningas Attalus III kuollessaan v. 133 e. Kr. s. luovutti maansa Rooman senatille vähääkään tämän omituisen*) testamentin suhteen kansansa mieltä tiedustelematta.

Kuten muuallakin Vähässä-Aasiassa niin Pergamuksessakin oli vapaan työväestön asema yleensä sangen hyvä, ainakin monta vertaa parempi kuin missään Rooman valtakunnassa. Vapaa työ kukoisti ja aiheutti maassa yleisen hyvinvoinnin. Maata viljelivät ja karjaa hoitivat sekä vapaat pikkutilalliset että osaksi ylimyksetkin, joilla oli suuret joukot orjia, kuten yleensä muualla silloisilla ylimyksillä oli. Kaupungeissa työskentelivät kaikenlaiset ammattilaiset, joilla oli heidän yhdistyksensä, apukassansa, temppelinsä ynnä muut laitoksensa. Niinpä kun siten Pergamuksessa tuli tiedoksi, että heidän kuningaansa sala-kavalasti oli heidän maansa roomalaisille lahjottanut ja siten myös heidät Rooman alamaisiksi luvannut, valtasi melkein koko kansan yleinen hämmästyksensä ja pelko, sillä kaikki tiesivät varsin hyvin, mitä roomalainen hallitus oli heille mukanaan tuova. Sentähden, kun Attaluksen velipuoli Aristonicus, joka oli edellisen kuninkaan eräälle soittajattarelle tekemä äpäräpoika, astui vaatimaan isänsä perintöä, Pergamuksen kuningaskruunua itselleen, koko Pergamuksen kansa, mutta varsinkin työläiset asettuivat häntä heti kannattamaan. Ja syystäkin juuri työ-

*) Arvellaan, että hänen hovissaan olevat roomalaiset lähetit olisivat joillakin petollisilla keinoilla tämän testamentin hankkineet, jotta Rooma saisi siten ulkopuolaisen teko-syn sekaantua tämän maan asioihin.

läiset ryhtyivät Rooman senatin vallanpyynteitä vastustamaan, sillä he tiesivät, että joutuessaan Rooman vallan alle, he samassa vapautensa kadottaisivat ja sen sijaan ankaraan orjuuteen sortuisivat. Sitä paitsi oli Aristonicus heidän keskuudessaan suuressa suosiossa, sillä olihan hänen äitinsä heidän vertaisensa, heidän luokkansa jäsen ja Aristonicus itse oli heidän keskellään kasvanut.

Mutta roomalaiset eivät aikoneet niin vain ilman muuta antaa keinottelemansa oikeuksien raueta ja alhaista sukuperää olevan kruununtavottelijan suuren valtakunnan aivan heidän käsistään kaapata. Eivätkä myös sellaiset rikkaat ja suuret kaupungit, kuten Samos, Colophon ja Myndum peläten roomalaisten kosta uskaltaneet ja tahtoneet asettua Aristonicuksen puolelle, joten hänen täytyi ryhtyä julkisotaan voidakseen koko riidenalaisen "perintömaansa" valtaansa saada.

Palkattuaan thrakialaisia merenkulkijoita palvelukseensa ja saatuaan siten joltisenkin laivaston kokoon, lähti hän pienen sotajoukon kera liikkeelle pakottaakseen Samoksen ja muut Rooman puolelle asettuneet kaupungit antautumaan. Matkan varrella kohtasi hänet rikkaan Epheson suuri laivasto ja perinpohjin hävitti hänen pienen laivueensa.

Tämän onnettomasti päättyneen merisodan jälkeen hän päätti koettaa onneaan maalla. Sillä välin olivat suurten tilanomistajain orjat nousseet ilmi kapinaan, surmanneet isäntänsä, ottaneet haltuunsa heidän tiluksensa ja kartanonsa sekä ryhtyneet puolustusarmeijaa järjestämään. Aristonicus saapui nyt heidän kokoukseensa ja piti heille puheen, jossa pyysi heidän apuaan, luvaten kaikille täydellisen vapauden, täydet ihmis- ja kansalaisoikeudet sekä järjestää valtakuntansa heidän ihanteiden-

sa mukaiseksi vapauden ja tasa-arvoisuuden maaksi, jollaisesta heidän yhdistyksensä kokouksissa oli puhuttu ja uneksittu. Heidän valtakuntansa olisi oleva "aurinko", kaikkien valtioiden joukossa. Auringon jumala oli heidän suojelijansa oleva ja he itse tulisivat olemaan sen valtakunnan vapaita ja onnellisia jäseniä, "auringon valtakunnan kansalaisia" — heliopolitai. Kaikki ihmisiin suostuivat Aristonicuksen tarjoukseen ja sekä orjat, että vapaat ammattilaiset kilvan liittyivät hänen armeijaansa.

Nyt alkoi taistelujen — alussa innostavien suurten voittojen ja lopussa surkeiden tappioiden — aika. Ensimmäinen kaupunki, joka väkiryssä verratettiin oli Thyrateia; seuraava oli Apollonis ja sen jälkeen seurasi kaupunki kaupunkia, voitto voittoa.

Näiden ensi taistelujen aikana, vuosina 133 ja 132 e. Kr. s. pysyttiin Roomassa tämän kapinan suhteen toimetomina, sillä Rooman ylimyksillä oli kotonaan Roomassa ja Capuassa tarpeeksi asti työtä ja vaivaa saada Tiberius Gracchuksen johtama plebeijiliike kukistetuksi. Vasta sen jälkeen kun he olivat surmanneet tämän "kansan" tribunin ja 300 hänen puolueistaan sekä siten tyhjäksi tehneet hänen esittämänsä heille epäedulliset maallat, he joutuivat Pergamusta ja siellä puhjennutta orjkapinaa ajattelemaan. Vuonna 131 lähetti Rooman senati toisen konsuleista Crassuksen Vähään-Aasiaan, ollen hän tähän hänelle uskottuun tehtävään sangen sopiva jo sen tähden, että hän puhui, paitsi varsinaista Kreikan kieltä, useita sen aasialaisia murteita.

Heti kun Crassus saapui Vähään-Aasiaan, ryhtyi hän Pergamuksen naapurivaltain hallitsijain kanssa keskusteluihin, koettaen niistä saada itselleen liittolaisia; jossa hän myös helposti onnistuikin, sillä he kaikki pelkäsivät

omien orjiensa seuraavan Pergamuksen orjien esimerkkiä ja ajan tullen kukistavan heidät. Neljän valtakunnan kuninkaat lupasivat hänelle apuaan ja lähettivätkin he sitten itse kukin suuren sotajoukon hänen komennettavakseen.

Mutta toiselta puolen sai Aristonicuskin ja hänen heliopolitainsa apua. Suuri Phocean kaupunki auttoi häntä rahallisesti, joten hän saattoi pestata suuren joukon thrakialaista palkkasotaväkeä palvelukseensa ja Italiasta asti saapui eräs Blossius-niminen sivistynyt ylimys, joka oli ollut Tiberius Gracchuksen hyvä ystävä ja ihailija ja joka ylimysten kostoja peläten pakeni ystävänsä kuoleman jälkeen Vähään-Aasiaan. Ystävänä ja neuvonantajana oli hän sitten Aristonicukselle tulevissa taisteluissa sangen suuresta merkityksestä.

Saavuttuaan yhdistyneine roomalais-vähä-aasialaisine armeijoineen Pergamukseen ryhtyi Crassus heti piirtämään lujaa Leucen kaupunkia, kestäen piiritystä koko seuraavan talven. Crassuksen konsuliaika oli nyt kohta lopussa ja hän alkoi valmistautua matkalle, palatakseen Italiaan. Silloin saapui Aristonicukselle lisäväkeä ja Crassuksen täytyi ryhtyä taisteluun hyökkääviä heliopolitaita vastaan. Hänen armeijansa joutui kuitenkin perinpohjin tappiolle ja hän itse vihollistensa vangiksi. Kun hän sitten uhittaakseen vastustajiaan tuikkasi erästä vartijoistaan ratsupiiskalla silmään, vimmastui tämä ja surmasi hänet miekallaan siihen paikkaan.

Seuraavana vuonna, 130 e. Kr. s. lähetettiin konsuli Paperna Vähään-Aasiaan ja ryhtyi hän heti Aristonicusta ahdistamaan, joka sillä välin oli sotaväkensä talvimajoille hajottanut. Ennenkun Aristonicus oli ehtinyt joukkojaan koota, teki Paperna hyökkäyksensä ja kiivaassa taiste-

lussa voitti pergamolaiset. Taistelun jälkeen pakeni Aristonicus sotajoukkonsa jätteiden kanssa Stratonicen kaupunkiin, mutta joutui ankaran nälkäpiirityksen jälkeen lopulta antautumaan.

Aristonicus kuletettiin sitten vangittuna ja raskaisiin kahleisiin taottuna Roomaan, jossa hänet vankeudessa v:nna 129 kuristettiin. Hänen ystävänsä ja neuvonantajansa Blossius päätti itse päivänsä, nähtyään miten elämänsä ihanteet raunioiksi raukesivat. Entä miten kävi heliopolitain, noiden kovaonnisten orjain, jotka olivat rohkeasti nousseet katkomaan vuosituhanten takomat kahleet sekä lähteneet itselleen ja luokalleen vapautta, tasa-arvoisuutta ja onnea vallottamaan? Historia ei tiedä siitä mitään yksityiskohtaista kertoa. Mutta voimme olla varmat, että jos joitakin asiakirjoja olisi säilynyt jälkimaailmalle selostamaan näiden Pergamuksen työläisten surkeasta kohtalosta, tietäisivät ne kauheista tapauksista kertoa, ristipuista, joukkoteurastuksista ja tuhansien ihmisten raahaamisesta kauas vieraisiin maihin vankeuteen ja ankaraan orjuuteen. Sellainen oli roomalaisten ylimysten tapa kapinoitsijoille kostaa, sellainen heidän menettelynsä yleensä voitettujaan kohtaan ja varsinkin, jos ne olivat työläisiä — orjia!

KAHDESTOISTA LUKU

Sisilian toinen orjasota.

Oarius — Salvius — Athenion — Satyros

Vuonna 104 e. Kr. s., eli siis 29 vuotta Eunuksen orjakapinan jälkeen puhkesi Sisiliassa toinen orjasota, joka, vaikkakaan se ei kestänyt täyttä vuotta, lyhyes-

tä ajastaan huolimatta oli edelliseen nähden paljon suuremmoisempi, ankarampi ja verisempi.

Ne pitkät ja alituiset sodat, joita Rooma kävi, joko yhdistääkseen jonkun uuden alueen suureen valtakuntaansa, taikka kukistaakseen jossain tuon laajan valtion jollain kulmalla puhjenneen kapinan, aiheutti sen, että se vähitellen joutui ankaraan sotamiesten puutteeseen, sillä ainainen sotaretkillä olo, siitä johtuva taloudellinen rappeutuminen, suurylimysten harjoittama kaiken sotasaa-liin ja maanomaisuuden valtaaminen, vähitellen saattoivat plebeijit ja Rooman muut vähävaraiset vapaat kansalaiset, jotka juuri muodostivat sen sota-armeijain pääosan, yhä tukalampaan asemaan. Ne alkoivat myös kaikin tavoin käydä sotilaksi kelvottomiksi, puhumattakaan siitä, että niiden lukumäärä suhteellisesti Rooman valtakunnan kasvamiseen nähden, alkoi yhä pienemmäksi ja riittämättömämmäksi käydä. Vihdoin, kun ei siitäkään enään ollut kylliksi apua, että pakotettiin jokainen vallotettu alue asettamaan vissin määrän vapaita asujamiaan Rooman armeijaan, kun niihin yleensä roomalaiset eivät montakaan vapaaksi jättäneet, niin näin ollen oli Rooman senatin ryhdyttävä keinoon, joka oli kaikkia perinnäisiä käsityksiä, tapoja ja lakeja vastaan, ja tietenkin sille sangen vastenmielinen, nimittäin tekemään itselleen orjista sotamiehiä. Mutta kun orja orjana ei ollut sotamiehen "jaloon ja pyhään" ammattiin kelvollinen oli hänet sen-tähden ensin jalostettava, se on, vapaaksi tehtävä. Pääs-täkseen alkuun hyväksyi Rooman senati lain, jossa luvat-tiin, että kaikki sellaiset, jotka verojen kantajat olivat orjiksi myyneet, saavat jälleen vapautensa, kun vain il-mottautuvat paikkakuntansa lähimmän kaupungin viran-omaisille.

Kun sitten vuonna 104 e. Kr. s. Sisilian pretori Nerva sai käskyn piiristään koota erään määrän sotamiehiä Rooman hupenevaan armeijaan, päätti hän senatin hyväksymän lain nojalla vapauttaa tarpeellinen määrä orjia ja tehdä niistä sotamiehiä. Mutta ylimykset eivät olisi mielellään siihen suostuneet. Orjan menettäminen oli heille aineellinen tappio, mutta kun he eivät muutakaan voineet, yrittivät he lahjoa Nervan. Tämä ottikin heidän lahjansa vastaan, mutta että ei joutuisi siitä epäluulonalaiseksi ja häpeään, hän näön vuoksi kuulututti orjille, että ne, jotka siihen ovat oikeutetut, tulkoot saamaan vapautensa, johtaen hän siten tämän kierän tempunsa kautta koko Sisilian uuteen veriseen sisällissotaan.

Julistuksella olikin vaikutuksensa; noin 800 orjaa, joista useimmat tietenkin olivat isäntänsä luota karanneet, noudatti kutsua ja saapui Nervan luo. Mutta tämä sensijaan, että olisi julistuksensa lupauksen mukaisesti tehnyt heidät vapaiksi ja ottanut joukkoihinsa, kehoitti heitä palaamaan takaisin isäntänsä luu, luvaten heitä suojella ja jälkeempään heidän asiansa järjestää. Kauhuvaltasi nyt nuo herkkäuskoiset orjaraukat, sillä he tiesivät mikä heitä odottaisi, jos he isäntänsä luu takaisin palasivat. He eivät sentähden noudattaneetkaan Nervan kehotusta, vaan pakenivat Palikoi-nimisten jumalakaksoisten kunniaksi erään suon keskelle rakennettuun linnoitettuun temppeeliin. Täällä "jumalien suojassa" he sitten harkitsivat vaikeata asemaansa ja rakensivat suunnitelman tulevaa toimintaansa varten.

Sillä välin oli eräässä läheisessä Scillato-nimisessä kylässä 30 orjaa, muodostettuaan salaliiton, yöllä katkonut kahleensa, hyökännyt isäntänsä asuntoihin ja surmannut heidät vuoteisiinsa. Myöhemmin samana yönä vielä 200

orjaa riistihe vapaaksi vankeudestaan ja surmattuaan isäntänsä, he valtasivat läheisen vuoren huipulla olevan linnoituksen, saaden siten itselleen lujan turvapaikan. Palikoin temppelistä sekä kaikkialta ympäristön kylistä ja kaupungeista saapui seuraavina päivinä tähän orjain hallussa olevaan lujaan linnoitukseen puolustajia niin, että kun roomalainen kenraali — sama pretori Nerva sotajoukkoineen saapui näiden rauhattomuuksien paikalle, huomasi hän olevansa liian heikko julkitaisteluun ryhtyäkseen.

Mutta huonosti kävi näille uljaille orjille. Niillä seu-
duin majaili nimittäin eräs maantiersvoksi heittäytynyt entinen rappeutunut roomalainen ylimys, nimeltä Titinus Gaddeus, joka oli roomalaisesta vankilasta jotenkin pääs-
syt pakenemaan. Tämän entisen rikoksentekijän Nerva lahjoi toimimaan kätyrinään orjien ansaan johtamiseksi. Gaddeus tekeytyi orjien ystäväksi ja puoluelaiseksi ja sa-
vutettuaan heidän luottamuksensa johti heidät suoraa
päättä roomalaisen armeijan valmistamaan salaväijytyk-
seen. Orjat joutuivat kaikki satimeen ja ne, jotka eivät
olleet epätoivoisessa kahakassa surmaansa saaneet, rist-
tiinnaulittiin, taikka syöstiin päistikkaa kallion jyrkän-
teeltä syviin vuorenrotkoihin.

Nerva luuli nyt, että hänen oli onnistunut perin poh-
jin tukehuttaa tuleen leimahtaneen kapinaliekin, mutta
siinä hän suuresti erehtyi. Tuskin olivat nuo Oriuksen
johtamat orjat ehtineet ristiinpuulla heittää henkensä, kun
jo eräessä hiukan etäämmällä itä-etelässä olevassa kau-
pungissa Heraclea Minoassa 80-miehinen orjajoukko mur-
tauduttuaan kaupungin työvankilasta, ergastulumista va-
pauteensa, nosti kaatuneen kapinan lipun jälleen ylös.
Saaden joka taholta lisäjoukkoja avukseen samosi tämä

tarmokas joukko 2,000-miehen suuruisena armeijana pohjoista kohti, leiriytyen Alaba-nimisen joen äyräille. Kului jonkun aikaa, ennenkun roomalainen kenraali sai niin paljon sotaväkeä kokoon, että uskalsi tätä orja-armeijaa vastaan lähteä. Ennan linnotuksesta asti otettiin 600 miestä legionain täytteeksi. Mutta taistelussa, joka tapahtui aikas'n keväällä v:nna 103 roomalaiset joutuivat perinpohjin tappiolle, heittäen aseensa ja varustuksensa jäivät voittajille ja he itse pakenivat, minkä jaloistaan pääsivät.

Kapina, joka tähän asti oli rajottunut verrattain ahtaaseen piiriin, ollut paikallisen tyytymättömyyden ilmaisu, levisi nyt yli koko maakunnan saaden suuren luokkasodan luonteen. Pian Alaba-joen taistelun jälkeen oli orjien armeijassa 6,000 hyvin asestettua ja harjaantunutta miestä, joten se saattoi jo ryhtyä ylimysten vallassa olevia kaupunkejakin vallottamaan. Pidettiin joukkokokous johtajan valitsemiseksi. Heidän joukossaan oli eräs Salvius niminen mies, joka noiden 80:n karatessa Heraclea Mionsan vankilassa ja sittemmin Alaba-joen taistelussa oli erityisesti kunnostanut itseään ja jo silloin jonkin'aisena päällikkönä toiminut. Kuten Eunus, osasi tämä Salviuskin tehdä kaikenlaisia taikatemppeja, puhaltaa tulta suustaan, soittaa huilua ja parantaa sairaita, joten hän toveriensa keskuudessa oli saavuttanut jonkunlaisen profectan maineen. Hänet he nyt valitsivat johtajakseen.

Heti ensi töikseen selitti Salvius miehilleen, että menestys ei heitä seuraisi, jos he tuhoaisivat kaiken omaisuuden, laskisivat maan autioksi ja hedelmättömäksi, sillä silloin he lopulta itsekkin hätään joutuisivat, siksi hän kaiken omaisuuden hävittämisen jyrkästi kielsi. Sotajoukkonsa hän jakoi kolmeen osastoon ja käski niiden

eri teitä kulkien määrätyllä ajalla määrättyssä paikassa jälleen yhtyä. Suunnitelma onnistui täydellisesti. Määrättyssä paikassa yhtyivät jälleen kaikki kolme osastoa tuoden mukanaan suunnattomat määrät kaikenlaisia elantotarpeita: viljaa, karjaa, hevosia, vaatteita sekä aseita, sotavarustuksia y. m., niin että armeija oli pitkäksi aikaa kaikista aineellisista huolista päässyt.

Armeija sillävälän kasvoi, ollen siinä jo 20,000 jalkamiestä ja 2,000 hyvin varustettua ratsumiestä. Nyt vasta lähti Salvius joukkoineen liikkeelle Morgantonia kohti, joka oli tujasti varustettu linnotuskaupunki ja valtisi koko ympäristöään. Roomalainen pretori ymmärtäen, että orjilla oli tarkoituksena vallata Morgantion ja koko maakunta käsiinsä, kokosi niin suuren armeijan; kuin hänellä Sisiliassa oli mahdollista ja lähti 10,000 miehen kera eteneviä orjia vastaan. Ennen taistelun alkua Salvius lähetti sanan pretorin armeijalle, jossa varmaankin sotilaina oli paljon orjiakin, että he heittäisivät aseensa eivätkä taistelisi omia luokkaveljiään vastaan. Seurauksena tästä kehoituksesta olikin, että roomalaisen kenraalin sotamiehet taistelun alkaessa suurin joukoin heittivät aseensa ja lähtivät pakoon. Seurasi yleinen sekasorto ja Salviuksen armeijan onnistui vangita 4,000 vihollistaan, useita satoja sai takaa-ajossa surmansa. Koko roomalaisen armeijan sotavarasto joutui myös voittajain saaliiksi. Joukkonsa jätteiden kanssa vetäytyi roomalainen kenraali Morgantioniin, joka kuitenkin pitkällisen ja ankanan piirityksen jälkeen johdoin orjille antautui. Morgantionin kukistuksen johdosta Salvius 30,000-miehisen armeijansa kanssa uhrasi kiitosuhrin Palikoi-kaksoisille, uskoen noiden kuolemattomien jumalien heidän asiaansa orjain vapauden taistelussa auttaneen ja heitä siinä suojelleen.

Sanoma Salviuksen johtaman orjajoukon voitosta levisi yli koko Sisilian aina sen läntisempään kolkkaan asti. Täällä eräs Athenion-niminen Ciliciasta, Vähästä-Aasiasta kotoisin oleva orja, joka kahden rikkaan roomalaisen veljeksensä maatilalla toimi jonkunlaisena karjapaimenten esimiehenä, saatuaan kuulla noista idässä tapahtuneista taisteluista, päätti itse nousta ja nostattaa orjuustoverinsa samanlaiseen kapinaan. Orjien kiihtyneet mielet helposti hyväksyivät hänen suunnitelmansa. Määrätyllä hetkellä hän ja 200 toveriansa hyökkäsivät äkki- arvaamatta isäntiensä kimppuun ja surmasivat heidät. Senjälkeen työväen ovet avattiin selko selälleen; kaikkialla kahleita katkottiin, vapautettiin orjat raudoistaan ja jo viiden päivän kuluttua oli 1,000 miestä aseissa valmiina Athenionin johdolla nuorta vapauttaen viimeiseen hengenvetoonsa asti puolustamaan.

Athenion valittiin kuninkaaksi ja ryhtyi hän heti tarmolla asioita järjestämään. Jokaisen hänen armeijaansa pyrkivän hän tarkoin tutki, valiten siihen vain kelpoisimmat. Toisten käski hän palata entisiin toimiinsa, maata viljelemään, karjaa kasvattamaan ja kaikenlaisia muita tarpeita itselleen ja taisteleville tovereilleen valmistamaan. Hän sanoi, että ellei niin tehtäisi, kohtaisi heitä nälkä ja puute, joka olisi heille monta vertaa tuhoisampi ja vaarallisempi, kuin roomalaiset armeijat. Ennustaan tähdistä, hän kertoi seuralaisilleen pian tulevan koko Sisilian kuninkaaksi. Vihdoin, kun hänen armeijansa oli kasvanut 10,000 miehen suuruiseksi hän katsoi voivansa ryhtyä Sisiliata todenteolla valloittamaan.

Aluksi ryhdyttiin lujasti linnotettua Lilybeumin kaupunkia valtaamaan, mutta kun sen piiritys venyi tavattoman pitkäksi ja Lilybeum sai apua Mauretanian kunin-

kaalta Bocchukselta Afrikasta, niin katsoi Athenion edullisemmaksi jättää Lilybeum rauhaan ja ryhtyä sen sijaan sen ympäristöä vallottamaan, jonka jälkeen hän arveli orjien valtaan joutuneiden alueiden keskelle jääneiden kaupunkien itsestäänkin antautuvan.

Niin myös kävikin. Vallattuaan täten useita maakuntia ja niiden mukana kymmeniä kaupunkeja ja kyliä Athenion joukot tunkeutuivat yhä syvemmälle sisämaahan itää kohti, kunnes Leontinen maakunnassa ne kohtasivat Salviuksen suuren armeijan. Molemmat orjapäälliköt tapasivat nyt toisensa ja tekivät keskenään liiton, jonka pyhitykseksi. Palikoille jälleen uhrattiin suuremoinen kiitosuhri. Salvius valittiin nyt kuninkaaksi ja muutti hän nimensä Tryphoniksi. Senjälkeen vetäytyi hän joukkoineen takaisin Alaba-joen varrella olevaan Tricola-nimiseen linnotukseen ja toimeenpani täällä ehkä jo aikaisemmin hautomansa katalan suunnitelman.

Athenion sai nimittäin käskyn saapua Tricolaan, jonne hän myös menikin mukanaan 3,000 soturiaan, jättäen sitäpaitsi 7,000 miestä luotettavien päällikköjen johdon alaisina kaupungin ulkopuolelle. Mutta kaikista näistä varokeinoista huolimatta ei Athenion voinut kohtaloaan välttää. Tryphon vangitutti hänet ja sulki hänet kahleisiin kytkettynä linnan synkkään vankiholviin.

Sillä välin Roomassa vara-pretori L. Licinius Lucullus valmisti lähtöään Sisiliaan, jonne hän vihdoin saapui mukanaan 16,000-miehen suuruinen armeija. Kootuaan vielä kaikki Sisiliassa olevat roomalaisten ja mauretaniaalaisten armeijain jätteet joukkoihinsa, niin että hänellä kaikkiaan lopulta oli noin 25,000 miestä johdettavanaan, lähti hän suoraapäätä Tricolaa kohti, voidakseen nälkäpiirityksen avulla, kuten Rupilius edellisen or-

jasodan aikana, saada orjat antautumaan ja tuhotuksi. Tryphonille tuli nyt kiire kysyä vangitulta kilpailijaltaan, Athenionilta neuvoa. Tämä kehoitti Tryphonia jättämään joukkoineen kaupungin ja sensijaan etsimään taistelua roomalaisten kanssa avoimella kentällä, jossa orjain koko suunnaton jättiläisarmeija voisi vapaasti liikkua ja toimia.

Ja Tryphon noudattikin Athenionin viisasta neuvoa. Molemmat armeijat kohtasivat toisensa Scirthean luona ja verinen taistelu syntyi. Orjat tunsivat taistelevansa vapautensa ja kaiken puolesta, mikä heille oli kallista sekä hyvin myös tiesivät, mikä oli heidän kohtalonsa oleva, jos he tappiolle joutuisivat. Toiselta puolen roomalaiset soturit ollen sotaan tottuneita ja monessa taistelussa karastuja, eivät millään olisi häviön häpeätä itselleen tahtoneet ja sitäpaitsi tiesivät he, että tappiolle joutumisesta ankarat rangaistukset heitä kohtaisivat heidän omien päällikköjensä puolelta. Kummallakin puolella taisteltiin sentähden epätoivoisen hurjasti. Keskellä tulisinta ottelua ilmestyi taistelevien keskelle Athenion korskuvan ratsun selässä johtaen 200 ratsumiestä — valioväkeään ja hyökkäsi roomalaisten tiheintä keskustaa vastaan. Täällä sai hän kolme niin voimakasta iskuä päähänsä, että hän syöksyi pyörtyneenä hevosensa selästä maahan, jonka nähdessään hänen miehensä säpsähtivät ja heittäytyivät hillittömään pakoon luullen rakastetun päällikkönsä kaatuneen. Päästään hurjan voitonhuudon syöksyivät roomalaiset täydehiseen sekasortoon joutuneen orja-armeijan niskaan ja surmasivat sekä vangitsivat noin 20,000 miestä pakottaen loput 20,000 miestä vetäytymään Tryphonin johdolla takaisin linnoitetun Tricolan muurien sisäpuolelle. Yön pimeyden peittäessä tuon verisen taistelukentän, Athenion heräsi tainnostilastaan ja hiipi

roomalaisten vartiosotamiesten ohi Tricolaan, jonne hän myös onnellisesti saapuikin.

Yhdeksän päivää Scirthean taistelun jälkeen ilmestyi roomalainen armeija Tricolan porttien ulkopuolelle ja ryhtyi linnaa heti piirittämään. Athenion, joka sillä välin oli täydellisesti toipunut, johti joukkonsa kedoille Tricolan ulkopuolelle ja siellä syntyi partiotaijelu, johon vähitellen kummankin puolen kaikki joukot sekaantuivat. Tällä kertaa oli orjien vuoro voittaa. Roomalaiset jouituivat perinpohjin tappiolle, heidän leirinsä vallattiin väkiryännäköllä ja joukkonsa hajotettiin kuin akanat tuuleen.

Mitä oli näiden kahden taistelun aikana tapahtunut Tryphonin ja Athenionin välillä, ei kukaan voi kertoa, mutta mahdollisesti Athenion oli kilpailijansa surmannut ja siten hänelle kostanut, tosiasia vain oli, että Tryphonia Tricolan taistelun jälkeen ei enään ollut elävitten joukossa. Athenion valittiin senjälkeen kuninkaaksi.

Seuraava roomalainen kenraali, joka Sisiliaan lähetettiin kukistamaan voitollinen orjakuningas ja kostamaan Luculluksen kärsimä häviö, oli Servilius, saaden hän samanlaisen, taikka ehkä vieläkin suuremman pretorianiarmeijan mukaansa, kuin Lucullus oli saanut. Mutta orjajoukot voittivat hänet ja valloittivat roomalaisten rikkaan leirin saaden suuren sotasaaliin, uusia aseita ja varustuksia.

Tämän taistelun jälkeen Athenion joukkoineen samosi Pohjois-Sisiliaan vallaten matkan varrella useita kaupunkeja, muiden muassa rikkaan Messanankin ja vetäytyen senjälkeen takaisin länteenpäin aina Macellanimiseen linnoituskaupunkiin asti, joka oli lähellä jo ennen mainittua Lilybeumia, siis niillä seuduilla, joissa hän oli ensimmäiset voittonsa saavuttanut.

Oli vuosi 101 e. Kr. s. Roomassa oli Aquillius valittu toiseksi konsuliksi ja oli hän saanut senatilta käskyn lähteä kiireimmän kautta Sisiliaan johdossaan kokonainen konsuliarmeija. Avoimella kentällä lähellä Mecellaa molemmat jättiläisarmeijat kohtasivat toisensa. Molemmat päälliköt heittäytyivät itse taistelun kuumimpaan tuoksiinaan. He etsivät toinen toistaan ja vihdoin tapasivatkin. Syntyi ankara kaksintaistelu, jota kummankin armeijan lähimmät miehet jännityksellä seurasivat. Vihdoin Athenion kaatui pahoin haavoittuneena ja kuolevana voittajansa jalkain juureen.

Kuten Scirthean taistelussa, valtasi nytkin Athenionin joukot tavaton kauhu ja heittäytyivät ne sekasortoiseen pakoon. Suurin osa tuosta 200,000 miehisestä armeijasta hakattiin maahan, tai joutui roomalaisten vangiksi, muutamat harvat pääsivät pakoon, pelastuen lähi-seudun vuoristoihin. Kahden vuoden ajan heitä sitten ajettiin takaa, kuin metsänotuksia, kunnes heidät kaikki oli saatu tuhotuksi. Kuten tavallisesti seurasi tätäkin roomalaisten voittoa ankarat kostotoimenpiteet. Tuhansittain vangiksi joutuneita orjia ristiinnaulittiin, tai syöstiin kallioiden jyrkänteiltä murskaksi syviin vuorten rotkoihin.

Tämä suuremmoinen murhenäytelmä ei kuitenkaan vielä ole loppunut, yksi—viimeinen näytös on vielä esittämättä. Eräs Athenionin alapäälliköistä, Satyros miehineen oli vielä kaksi pitkää vuotta jatkanut suurta vapauden taistelua. Roomalaisen kenraalin kaikki yritykset saada tuo leijona ajetuksi ulos luolastaan — jylhästä vuoristosta eivät olleet onnistuneet. Vihdoin väsyi hän taistelemaan ja tarjosi Satyrokselle sekä hänen miehilleen loistavat antautumisehdot. Hän lupasi heille, että heitä

ei tulvaisi rankaisemaan, vaan kohtelemaan sotavankeina, siis siten, kuin vapaita ja ylimyksiä oli tapana kohdella. Mutta kun tuo katala sanansa syöjä oli saanut Satyrokseen miehineen vangikseen ja Roomaan kuletetuksi, niin hän jättikin heidät Rooman verenhimoisen ylimystön käsiin. Heidät raahattiin sirkukseen arenalle ja sanottiin, että luvatus vapautensa asemasta heidän täytyi gladiatorina toisiaan vastaan taistella Rooman ylhäisten naisten ja miesten huviksi ja nautinnoksi. Eikä siinä kyllä, heidän oli, kuten orjain ainakin taisteltava villedä petoeläimiä vastaan. Sirkus oli täynnä väkeä, Rooman ylimystöä: rikkaita ja köyhiä — orjilla ei siellä tilaa ollut, kuten ei muuallakaan teattereissa, huvittelupaikoissa ja temppeleissä — sillä tulihan Aquillus tarjoamaan heille suuremman näytelmän, jota maksoi katsella. Tulivathan orjien uljaimmat sinä iltana petoja ja toisiaan vastaan taistelemaan ja sallimaan heidän ihailla noiden voitattomien voimia, notkeutta ja taitoa, joille roomalaisten soturien parhaimmatkaan eivät kyenneet vertoja vetämään.

Vihdoin Satyros miehineen tuotiin kahleisiin taotuinarenalle. Suuttumus ja viha täytti heidän mielensä, kun heidän kahleensa auaistiin ja sanottiin mitä heidän oli tehtävä. Hetkisen keskusteltuaan, he tekivät keskenään juhlallisen lupauksen surmata toinen toisensa, päästäkseen siten roomalaisten ylimysten nautinnoksi petoeläimiä vastaan taistelemasta.

Satyros johti tätä surullista veljesmurhaa. Siepatuaan aseet, lyhyet miekat käsiinsä, hyökkäsivät he toinen toisiaan vastaan yhtä hurjasti, kuin he viiden vuoden ajan olivat roomalaisia satureita vastaan taistelleet. Katsojat valtasi hämmästyks. Urhea orja toisensa jälkeen

Vangittuja orjia kuletetaan onkalolihin.

kaatui rinta toverinsa ja uskollisen taistelukumppaninsa miekan lävistämänä. Satyros, tuo uljas kreikkalainen orja oli vielä pystyssä vuodattaen verta useista haavoista. Luoden halveksivan, moittivan katseen sinne, missä istuivat konsulit, senati ja tuo katala vallapattoinen roomalainen kenraali, hän syöksi miekan syvälle rintaansa ja niin kaatui hän kuollessaankin voittamattomana, tuo Vanhanajan tarmokas työn jättiläinen.

Toisin päätti päivänsä Aquillius, tuo kurja ylimys Häntä vastaan nostettiin kanne virkavaltansa väärin käyttämisestä ja laittomasta kiskomisesta. Kaunopuhelias Antonius tuskin onnistui hänet pelastamaan häpeästä ja tulemasta maanpakoon tuomituksi. Myöhemmin joutui hän eräällä sotaretkellä Vähässä-Aasiassa vihollistensa vangiksi ja he sitoivat hänet suureen kiveen sekä kaatoivat sitten sulaa kultaa hänen kitaansa. Jos he tarkoittivat tällä teollaan muistuttaa roomalaiselle ylimykselle, kuinka heidän kullanhimonsa johtaa heidät itsensäkin lopulta surkeaan perikatoon, niin he oikeaan osasivat.

KOLMASTOISTA LUKU

Viimeinen taistelu

Spartacus — Cricxus — Enomanus

Tasavallan suurten vallotusten aika oli päättynyt. Rooma oli vähitellen laskenut valtansa alle sekä koko Italian että kaikki läheisemmät naapurimaat. Ulkonaisessa suhteessa oli tämä Vanhanajan merkillisin tasavalta

suurimman mahtavuutensa saavuttanut. Äärettömiä rikkauksia olivat sen voittosat legionat kukistamiltaan kansoilta ryöstäneet ja Roomaan kulettaneet. Kaikkialla: Italiassa, Espanjassa, Kreikassa ja Vähässä-Aasiassa olivat viljavat laaksot, hedelmälliset maat, rikkaat kaupungit ja kylät sen haltuun joutuneet. Rooma oli suunnattomasti rikastunut.

Mutta samoihin aikoihin ja samassa suhteessa, kuin Rooman valta oli täten ulkonaisesti vaurastunut, oli se sisäisesti ruvennut rappeutumaan — kulkemaan ensin verkalleen, myöhemmin yhä nopeampaan tulevaa perikatoaan kohti. Ja siihen oli syynä juuri se sama Rooman yhteiskunnallinen järjestelmä, joka oli ajanut sen ja yhä edelleenkin pakotti yhä uusiin ja suuremmissimpiin sotiin, valloituksiin ja ryöstöihin, sanalla sanoen vienyt Rooman ulkonaiseen mahtavuuteensa. Orjatalous oli se pakottava pohjavoima, joka Rooman valtakunnan seikkailusta toiseen johdatti ja vihdoin välttämättömään perikatoonsa syöksi. Kuten yleensä kaikki ryöstötalous, niin roomalainen orjatalouskin lopulta koitui tuhoksi ja turmioksi, paitsi ryöstön alaisille — orjille, myös itse ryöstäjillekin — roomalaisille ylimyksille. Sillä mikäli roomalaisella ylimyksellä oli pyrkimyksensä saada orjistaan ja näiden työn tuloksista niin paljon hyötyä, kuin suinkin — ja muu hänellä ei saattanut ollakaan päämääränään — sikäli hän pakostakin johtui yhä enemmän ja ankarammin orjiaan riistämään ja sortamaan, huonommin kohtelemaan ja polkemaan heitä; sanalla sanoen, hän joutui tätä työvoimaansa hurjasti ja järjettömästi tuhlaamaan. Siksi oli hänen, voidakseen edelleenkin yhä kasvavia elämän vaatimuksiansa tyydyttää, voimattomaksi imemänsä maan ja näännyksiin nytkemänsä orjain

lisäksi ja tilalle koettava hankkia yhä uusia ja vereksiä alueita ja työvoimia, se on, hänen oli niitä ympäristönsä naapureilta ryöstettävä. Ja alue liitettiin alueeseen, heimo- ja vihdoin kansakunta toisensa jälkeen raastettiin roomalaiseen orjuuteen, joka samassa suhteessa, kuin se kasvoi laajuuteensa nähden, myös kehittyi yhä väkivaltaisemmaksi ja yhä enemmän tuhoa tuottavaksi. Rooman valtakunnan lopullinen perikato oli tosin vielä sangen kaukana, mutta sen tuloa jo kuvatut orjajastelut ennustivat ja myös osaltaan auttoivat.

Mutta vielä toisessakin suhteessa Rooman valtakunnan ulkonaisen mahtavuuden ja loiston kehitys merkitsi samassa sen sisäistä rappeutumista ja sen perikatoaan kohti kulkemista. Se nimittäin aiheutti Rooman vapaitten kansalaisten keskuudessa yhä jyrkemmän luokkajaon ja — ristiriitain syntymisen sekä kasvamisen. Sekä kaikki omaisuus että valtiollinen valta ja oikeudet joutuivat vähitellen muutamien harvain käsiin, kansalaisten suuren enemmistön sortuessa sekä taloudelliseen köyhyyteen, että valtiolliseen voimattomuuteen. Rooman tasavalta muuttuu vähitellen yksinvallaksi — keisarikunnaksi. Tapahtui nimittäin, että Rooman valtakunnan laajeneminen, sen mahtavuuden ja rikkauden kasvaminen sen sijaan, että se olisi tasapuolisesti sen vapaita kansalaisia hyödyttänyt, se ainoastaan aivan yksipuolisesti paisutti muutamien harvain äärettömiä rikkauksia ja yhteiskunnallista valtaa sekä päinvastoin sorti enemmistön yhä syvemmälle köyhyyteen ja sorronalaisuuteen.

Sotapäällikköinä ja valloitetujen maiden kuvernööreinä ja tuomareina: prokonsuleina ja propretoreina. Rooman rikkaat ylimykset pitivät ennen kaikkea huolen siitä, että he ja heidän sukulaisensa ryöstetyistä rikkauk-

sista ja uusista alueista hyötyivät niin paljon kuin suinkin. He hävyttömän ahnaasti anastivat itselleen kaiken sotasaaliin ja julkeasti jakoivat valloitetut alueet keskenään, jotavastoin köyhät plebeijit, jotka sotamiehinä olivat kaikki sodan vaivat ja vastukset kantaneet, saivat kaikesta vallottamisestaan ja ryöstämisestään tuskin sen vertaa, että kunnolla hengissä ja sotakelpoisina pysyivät. Ollen alituisesti sotarekillä, eivät he tietenkään voineet kotiasoitaa kunnolla hoitaa, josta oli luonnollisena seurauksena, että heidän maatilansa, vaikkei ne olivatkin verrattain pienet, kuitenkin kaikitenkin vähitellen rappeutuivat sekä joutuivat siten nekin maat lopulta veloista, tai muista syistä rikkaitten patrisien käsiin. Täten vähitellen Roomassa tuhansia kansalaisia: plebeijia ja joukossa myös useita patrisejakin niin perinpohjin köyhtyi, että he lopulta eivät omistaneet kerrassaan minkäänlaisia toimeentulon mahdollisuuksia, vaan olivat pakotetut turvautumaan sekä yksityisten että valtion jakamiin almuihin. Minkäänlaiseen työhön he eivät ruvenneet, eivätkä kenneet, eivätkä sellaista saaneet ja orjiksi asti ei valtio näitä Rooman toreilla ja kaduilla vetelehtiviä ylimysrenttuja — proletaareja, kuten heitä kutsuttiin, sallinut sortaa, sillä he olivat vaalikarjana kulloinkin vallassaolevalle, tai valtaan pyrkivälle patrisisuvulle, tai puolueelle sangen suuresta merkityksestä.

Näin ollen ne suunnattomat rikkaudet, jotka olivat muutamien ylimyssukujen käsiin kertyneet sekä tämän rahalla, viljalla ja sirkusnäytännöillä ostettavan vaalikarjan olemassaolo, tekivät mahdolliseksi sille, tai tälle ylimykselle tavotella yksinvaltaa, kunnes kaikkein ensin Sullalla, sitten Cæsar ja vihdoin Oktavianus, Cæsarin sukulainen, sen saavuttivat. Rooman "tasavalta" oli siten

ainiaaksi kukistunut, roomalainen yhteiskuntajärjestelmä — sen orjatalous oli täten kehityksellisesti valtiolaitoksenkin mukaisekseen kypsyttännyt; kaikki valta yhteiskunnassa oli joutunut niiden käsiin, jotka kaiken omistivat, kaikesta hyödyn kiskoivat.

Rikkaat ylimykset näkivät nyt enään vain kaksi luokkaa, itsensä ja vastassaan orjat: itsensä vallassa ja ylellisyydessä ja lukemattomat orjat riistettävinsään ja sortettavinaan. Luokkajako oli selvä ja yksinkertainen. Se oli sama yli koko laajan valtakunnan. Kaikkialla saivat orjat tuntea roomalaisen ylimyksen olevan isäntänsä, kokea saman ryhmäkunnan, samaan kaupunkiin — Roomaan keskittyneen rosvojoukon säälitöntä sortoa. Yhtähyvin Sisiliassa, kuin kaukana Vähässä-Aasiassa orjat tiesivät mistä heidän kärsimänsä sorto oli lähtöisin. Yhtähyvin sekä espanjalaiset että kreikkalaiset orjat tunsivat Rooman ja sitä kauhun ja vihansekaisin tuntein ajattelivat.

Tähän astiset orjataistelut olivat olleet enemmän tai vähemmän paikallisia, kohdistuneita, joko suorastaan isäntiänsä, taikka paikallisia viranomaisia vastaan. Vaikkakin niihin osaaottaneilla orjilla olikin ollut joskus taroituksena, paitsi kostaa noille välittömille ruoskijoilleen ja verenimijöilleen ja vapautua heidän sorronalaisuudestaan myös, kuten Sisiliassa, Espanjassa ja Pergamoksessa järjestää paikallisiin oloihin sopiva jonkunlainen oma vapaa työläis-yhteiskuntansa, ne eivät kuitenkaan olleet tähdätyt ylimystöä vastaan kokonaisuudessaan, luokkana. Ne eivät olleet taistelua Rooman ylimysvaltaista luokkahallitusta vastaan sen kukistamiseksi ja uuden yhteiskuntajärjestelmän rakentamiseksi. Niistä puuttui itse asian juuren kantava pyrkimys. se on yhteiskunnallisen vallan-

kumouksen luonne; ne eivät olleet vallankumousyriytyksiä, vaan satunnaisia paikallisia kapinoita.

Mutta vähitellen olivat olosuhteet valmistaneet maaperää yleisempää ja kauemmaksi tähtäävää orjakapinaa varten. Rooman mahtava valtakunta nopein askelin kulki suurta sisällissotaa kohti. Pian oli jättiläistäistelu puhkeava, joka oli tuota suuremmoista rakennusta järkyttävä perustuksiaan myöten. Kaksi jättiläistä: Rooman miljoniin nouseva orjaluokka ja sen upporikas ylimystö iskevät yhteen. Kysymys ei enään ole vaan kostamisesta ja muutamien sortajien poistamisesta, vaan kysymys on nyt ylimysluokan ja -vallan kukistamisesta yhteiskunnan perin pohjin uudistamiseksi. Se on kahden vastakkaisen luokan taistelua elämästä ja kuolemasta. Se on Vanhan ajan työväenliikkeen — orjien tuhatvuotisten toiveiden ja pyrkimysten suuri ratkaisuhetki. Se on viimeinen taisto!

Sisilian toisen orjakapinan jälkeen oli orjien asema yli koko Rooman valtakunnan, mutta varsinkin Sisiliassa ja Etelä-Italiassa kehittynyt yhä vain entistään tukalamaksi. Kostonvimmossaan ylimykset useinkin menivät väkivaltaisuuksien harjoittamisessa onnettomia orjiaan kohti niin pitkälle, että he itsekin selvin päin olisivat pitäneet sitä suoranaisena hulluutena. Orjia teuras-tettiin kaikissa mahdollisissa tilaisuuksissa ja jos jonkinlaisista syistä. Hautajaisissa ynnä muissa perhetilaisuuksissa, mutta ennen kaikkea julkisissa sirkusnäytännöissä ja yleisissä juhlissa gladiatoritaistelut, nuo veriset leikit, joissa satoja, tuhansia orjia menetti henkensä omien luokkatoveriensa surmaamina, olivat nyt tulleet aivan yleisiksi. Kuta useampia gladiatoreja — orjia tällaisessa tilaisuudessa taisteli ja kaatui, sen suuremmoisempi oli

juhla sekä senjohdosta juhlanantajan saavuttama maine ja kunnia. Sentähden ylimykset suorastaan kilpailivat keskenään siitä, kuka voisi useamman parin gladiatoreita ja komeimmin varustettuina asettaa toisiaan vastaan taistelemaan. Mutta orjien sydämiä tällaiset verileikit katkeroittivat vain yhä kiivaammin sortajiaan vihaamaan. Mieliä heidän keskuudessaan siten vähitellen kypsyi tulevaa suurta taistelua varten. Tarvittiin vain kipinä ja Rooman valtakunta oli oleva tulessa, orjat ilmikapinassa. Ja vihdoin v:nna 74 e. Kr. s. kipinä leimahtikin Capuan kaupungissa Keski-Italiassa ja sytytti palon — kaikkein aikain ehkä suurimman orjataistelun.

Siellä, nimittäin Capuan miekkailukoulussa oli eräs Spartacus-niminen orja gladiatorina.*) Hän oli kotoisin Pohjois-Kreikasta Thracian maakunnasta,**) jossa hän karja-paimenena oli heimolaistensa kanssa viettänyt vuoristolaisten vapaata ja raitista elämää, kunnes roomalaiset legionat olivat tulleet, vallottaneet maan ja kulleet sen asujamat kauaksi Italian suurille latifundeille — orjiksi. Taru kertoo, että roomalaiset sotilaat olisivat nauhinneet tällöin Spartacuksen isän puuhun ja että 15-vuotias Spartacus olisi silloin kuolevalle isälleen pyhästi vannonut kostavansa roomalaisille heimonsa ja omaistensa kärsimän väkivallan. Oli tuon aisian laita miten tahansa, tosiasia on, että Spartacus muiden heimolaistensa kanssa kuljetettiin Italiaan. Syyistä, tai toisesta ei häntä

*) Orjat, jotka olivat gladiatoreiksi tuomitut, "ad gladium", olivat määrättyt vuoden kuluessa menettämään henkensä, ja ne, jotka olivat tuomitut "ad ludum", saattoivat kolmen vuoden perästä päästä siitä toimesta vapaiksi, jos yleensä niin kauan elivät.

**) On nykyään osana Euroopan Turkista.

Gladiatori ja leijona

kuitenkaan oltu heti tehty orjaksi, vaan oli hänet pantu roomalaiseen maakuntalegionaan sotamieheksi ja vasta senjälkeen, kun hän oli sotaväestä karannut ja uudelleen vangiksi joutunut oli hänet lähetetty Capuaan sikäläiseen miekkailukouluun joutuakseen gladiatorina orjien tavoin ylimyksiä huvittamaan. Ja varmaankin ylimykset — sekä miehet että naiset ihastunein katsein seurasivat tuon nuoren ja jättiläiskokoisen orjan nopeita ja tarmokkaita liikkeitä, ihailivat hänen notkeata ja jäntevää vartalooan ja tavatonta voimaansa, kun hän lyhyellä thrakialaisella miekallaan Capuan sirkuksessa jakeli tuhoavia iskujaan kova-onnisille taistelukumppaneilleen. Mutta vaikka hän ruumiillisesti olikin melkein voittamaton, oli hän mieleltään ystävällinen, jalo ja lempeä. Hänen koko luontonsa kapinoi sitä raakaa ammattia vastaan, johon hänet väkivaltaisesti oli pakotettu. Hänen mielensä paloi pois tuosta julmasta ympäristöstä, johon hän oli joutunut; se kaivosi sinne metsäisten vuorten, vuolaitten purojen, sinisten vetten — paimenlaulujen maahan, jossa hän oli vapaana ja onnellisena heimonsa karjalaumoja kaitsenut. Vastustamattomasti vetivät häntä sinne lapsuusaikansa suloiset muistot, nuoruutensa toiveet, unelmat, joiden toteutumisen maahan tunkeutunut väkivaltainen vihollinen oli tyhjäksi tehnyt.

Samassa miekkailukoulussa oli, paitsi Spartacusta ja useita hänen thrakialaisia maamiehiään, myös useita muita kansallisuuksia olevia entisiä vapaita paimentolaisia, etupäässä gallialaisia. Yhteensä oli siellä kaiken kaikkiaan noin 200 gladiaattoria, jotka kaikki vihasivat roomalaista orjuutta ja kuten Spartacus, odottivat vain sopivaa tilaisuutta yrittääkseen siitä karata palatakseen sitten takaisin kaukaiseen kotimaahansa. Nämä sopivat

nyt keskenään seuraavasti pakosuunnitelmasta: salaliittolaisten tuli ensin varustaa itsensä veitsillä ja muilla laitoksen keittiöstä löydettävillä aseilla, senjälkeen oli heidän yht'aikaa rynnättävä pää-ovelle, jota roomalainen sotilas-osasto vartioitsi ja murtauduttava sitten kadulle ja vapauteen. Mutta juuri vähäistä ennen, kun tuo määrätty hetki koitti, eräs salaliittolaisista, joko pelon valtaamana, taikka roomalaisten salapolisien lahjomana, ilmoitti viranomaisille koko juonen ja nämä saapuivat aivan äkkiarvaamatta paikalle vangitakseen salaliittolaiset. He olisivat siinä myös onnistuneetkin, ellei Spartacus olisi saanut kumppaninsa ripeästi toimimaan, jonka seurauksena oli, että 78 miehen onnistui tunkeutua pää-oven kautta roomalaisen vartiojoukon lävitse kadulle ja vapauteen.

Mutta tuskin he olivat kadulle päässeet, kun heidän oli ryhdyttävä taisteluun erään roomalaisen sotaväenosaston kanssa, joka koetti sulkea heiltä pakotien kaupungista ulos maaseudulle. Tässä ensi kahakassa orjat kuitenkin voittivat, vaikka heillä ei ollutkaan sen parempia aseita, kuin anastamansa keittiöveitset. Nyt saattoivat he kuitenkin heittää ne tielle, anastettuaan voittamiltaan roomalaisilta itselleen oikeat sota-aseet.

Capuasta suuntasivat he kulkunsa jonkun matkan päässä olevaa Vesuviuksen tulivuorta kohti ja saavuttuaan sen pohjoisrinteelle pysähtyivät eräälle sen toisella kupeella kohoavalle kalliokielekkeelle, jonka yläpuolella oleva jyrkkä vuorensainämä, suuret kallionlohkareet ja tiheät köynnöskasvit kokonaan vakoojan silmiltä kätkivät, tarjoten siten tuolle pienelle joukolle mainion piilopaikan. Täällä pitivät he nyt ensimmäisen sotaneuvottelunsa. Spartacus valittiin ylipäälliköksi sekä Crixus ja Enomanus hänen apulaisikseen.

Kun läheiseen Roomaan saapui sanoma pelätyn Spartacuksen ja hänen toveriensa karkaamisesta lähetettiin heti 3,000 miestä pretori Clodius Glabin johdolla pakolaisia takaa-ajamaan. Hän saapui vielä samana päivänä Vesuviuksen juurelle ja tietäen Spartacuksen miehineen olevan jossain sen rinteellä, hän leiriytyi joukkoineen juuri saman kallionkielekkeen alapuolelle, jonka yläpuolelle orjat olivat piiloutuneet sulkien niiltä siten ainoan mahdollisen pakotien.

Nyt olivat hyvät neuvot tarpeen ja osottautuikin, että nuo orjat olivat tavaalista tarmokkaampaa ja kekseliäämpää väkeä. Kun yö tuli, laskeutuivat he päivällä köynnöksistä punomansa köyden avulla kalliokielekkeeltä alas aivan roomalaisten keskelle. Senjälkeen kun viimeinen mies, laskettuaan ensin alas kaikkien aseet, kapusi itekin toveriensa joukkoon, järjesti Spartacus heidät rintamaan ja neuvoi miten heidän olisi meneteltävä. Täydellinen hiljaisuus vallitsi roomalaisten nukkuvassa leirissä. Silloin kuului yht'äkkiä hurja thrakialais-gallialainen sotahuuto ja nuo rohkeat gladiatorit hyökkäsivät monta kertaa suuremman roomalaisen sotajoukon kimppeen. Roomalaiset valtasi täydellinen sekasorto, 74 miestä sai surmansa ja loput, lähes 3,000 miestä, pakenivat päätä pahkaa jättäen aseensa, kuormastonsa ja koko leirinsä voittajien saaliiksi.

Tämä Spartacuksen pienen joukon lyhyessä ajassa saavuttama jo toinen voitto vaikutti, kuin sähkötäräys kaikkiin: sekä Rooman ylimyksiin että ympäristön orjiin, joiden keskuuteen siitä tieto ihmeteltävän nopeasti levisi. Tuskin oli montakaan päivää kulunut, niin Spartacuksella oli jo 10,000 miestä armeijassaan, sillä kaikkialta kiiruhti orjia hänen kotkinsa ympärille taistellakseen hä-

nen johdollaan Rooman ylimystöä vastaan. Useat toivat aseet mukanaan, enemmistölle täytyi kuitenkin sellaiset hankkia, sillä noilta 3,000 roomalaiselta soturilta anastetut aseet eivät likimainkaan tällaiselle joukolle riittäneet. Yötä päivää kalskuttelivat sepät Spartacuksen leirissä, valmistaen kiiruimman kautta miekkoja, tapparoita ja muita aseita. Toiset ammattilaiset, joita Spartacuksen avuksi suuret joukot lähiseudun kaupungeista pakeni, valmistivat, mitkä vaatteita, mitkä jalkineita, mitkä mitäkin sotavarustuksia ja muita välttämättömiä tarpeita. Kaikki oli saatava pian taistelukuntoon, sillä minä hetkenä tahansa saattoi uusi roomalainen armeija saapua paikalle tekemään orjien vapaudesta pikaisen lopun ja siksi kaikki tekivät parhaansa.

Roomassa oli myös pretori Glabin tappion jälkeen ryhdytty kiireellisiin toimenpiteisiin. Niinpä melkein heti sen jälkeen lähetettiin pretori Varinius suuren sotajoukon kanssa vangitsemaan Spartacus miehineen hinnasta mistä tahansa. Onnettomuudekseen Varinius jakoi joukonsa: lähettäen 2,000 miestä erään alapäällikkönsä Furiuksen johdolla Spartacuksen joukkoa vakoilemaan ja häiritsemään. Heti, kun Spartacus huomasi roomalaisen sotapäällikön tehneen tällaisen tyhmyyden, oli hänen suunnitelmansa valmis. Aivan äkkiarvaamatta, kuin salama hyökkäsi hän kaikkine joukkoineen Furiuksen osastoa vastaan, tuhoten sen lyhyessä taistelussa melkein perinpohjin.

Roomalaisten armeijasta oli vain kaksi joukkoa nyt enään jälellä. Spartacus vaani otollista tilaisuutta hyökätäkseen niidenkin kimppuun. Yhden päällikkönä oli Variniuksen toinen apulainen Cossinus ja hän oli niin varmaton, että pysähtyi Salene-nimiseen kaupunkiin

kylpeäkseen, jolloin paraikaa, kun hän — hienostunut roomalainen kenraali antoi orjiensa itseään lämpimässä kylvyssä pestä ja ruumistaan kallisarvoisilla voiteilla hie-roa, Spartacuksen nopeat etujoukot hyökkäsivät paikalle ja olivat vähällä saada itse kylpyhaluisen kenraalin vangiksi. Hän tosin nopean paon kautta siitä pelastui, mutta hänen armeijansa, jonka luo hän hädin tuskin ehti, kärsi äkkiarvaamattomassa taistelussa musertavan tappion orjajoukon myrskytuulen tavoin sitä vastaan heittäytyessä. Useat roomalaiset soturit saivat surmansa ja Cossinus itse kaatui yrittäessään palauttaa järjestystä sekasortoon joutuneisiin joukkoihinsa. Roomalaisten tavattoman rikas leiri joutui taas voittajien saaliiksi.

Salenen voiton jälkeen Spartacus hyökkäsi häntä vastaan lähetetyn roomalaisen armeijan viimeisen osan, itse Variniuksen johdossa olevan pääjoukon kimppuun ja voitti hänet suuressa taistelussa, jossa ylpeä roomalainen sotapäällikkö menetti kaiken: kunniansa, pretorimerkinnsä, hevosensa, kuormastonsa ja armeijansa.

Näiden taistelujen aikana ja heti niiden jälkeen oli Spartacuksen armeija tavattomasti kasvanut, ollen siinä jo lähemmäs 70,000 miestä. Mutta Variniuksen tuhoaminen oli muutenkin orjille suuri voitto, sillä sen kautta oli koko Etelä-Italia joutunut hänen valtaansa. Heti tuon ratkaisevan taistelun jälkeen hän lähtikin joukkoineen etelää kohti liikkeelle samoten läpi Campanian, Samniumin ja Lucanian maakuntain pysähtyen talvehtimaan Metapontium-nimisen kaupungin lähistölle, joka sijaitsi sangen rikkaassa ja viljavassa Suus-Kreikassa*) Tarentin lahden rannalla.

*) Suur-Kreikaksi kutsuttiin Italian niemimaan eteläistä osaa, joka aikoinaan oli ollut kreikkalainen siirtokunta.

Täällä ryhtyi nyt tuo farmokas orjapäällikkö mitä pontevampiin toimenpiteisiin saattaakseen joukkonsa hyvään kuntoon tulevia jättiläistaisteluja varten. Kaikkialla, minne hän saapui, vapautti hän orjat julistaen tehtävänsä olevan poistaa orjuus, päästää heidät vuosituhansien kahleista, sorronalaisuudesta. Ankaran rangaistuksen uhalla kielsi hän sotamiehiään y. m. harjoittamasta tarpeettomia väkivaltaisuuksia ja roomalainen historioitsija Plinius kertoo, että "kultaset ja kullatut esineet ovat löisi-totavaroita, joita mikäli tiedämme, Spartacus kielsi leiriinsä tuomasta; sillä kellään sotilaalla ei saanut olla kultaa eikä hopeaa. Tämä osottaa, kuinka paljon jalompia, kuin meidän, olivat meidän karanneiden orjiemme sielut." Hän vaati sotilailtaan raittiutta, sillä hänen mielestään päihtynyt mies oli kykenemätön heidän suurta asiaa kunnolla palvelemaan. Hän kohteli vangituita roomalaisia lempeästi, mutta samassa siten, että ne heti ymmärsivät, että hänen kanssaan ei ollut leikiteltäväkään. Elämäntavoiltaan oli hän yksinkertainen ja vakaa, karttaen visusti kaikkea loistoa ja ylellisyyttä, sydämellisesti rakastaen vaimoaan, joka jaettuaan hänen kanssaan vankeusajan kärsimykset, seurasi häntä kaikilla hänen retkillään, jakaen niiden vaivat ja vastukset kuin myös ilot ja toiveetkin. Kerrotaan, että hänen vaimonsa nimi oli Aurinia ja että häntä suuresti kunnioitettiin orjien armeijassa vieläpä kyseltiin hänen neuvoaan ja mielipidettään, varsinkin kaikissa tärkeimmissäkin asioissa.

Saadakseen suurelle armeijalleen, joka sillä välin oli paisunut 120,000 miehen suuruiseksi, aseita ja elintarpeita, lähetti Spartacus partiojoukkoja kaikkiin ympäristön kaupunkeihin ja kyliin kokoamaan roomalaisilta ylimyksiltä kaikkea mitä tarvittiin. Kun sitten vuoden 73:n

kevät läheni, aikoi Spartacus suuren armeijansa kanssa lähteä Roomaa kohti marssimaan, vallottaakseen tuon ikuisen kaupungin, roomalaisen ylimystön päävarustuksen ja siten täyttääkseen tehtävänsä, mutta joidenkin hänen ja Cricxuksen välisten keskinäisten riitaisuuksien tähden lähtö lykkääntyi yhä tuonnetemmaksi, kunnes keski-kevällä saapui sanoma, että kolme suurta roomalaista konsuliarmeijaa oli matkalla etelää kohti yllättääkseen orjajoukot talvimajoissaan ja ne siten perinpohjin tuhotakseen. Heti, kun tämä tieto oli saapunut Spartacuksen leiriin, lähti hän joukkoineen liikkeelle pyrkien pitkin Adrian meren rannikkoa pohjoiseen päin tarkotuksella kulkea Alppien yli ja siellä sitten hajottaa suuren armeijan palatakseen kukin kotimaahansa: Thraciaan, Galliaan, Kreikkaan, Vähään-Aasiaan y. m.

Tuskin oli kuitenkin liikkeelle lähdetty, kun Enomanus, toinen alapäälliköistä vastoin Spartacuksen nimenomaista tahtoa joukkoineen erosi pää-armeijasta ja samosi länttä kohti. Täällä kohtasi hänet Poplicola, joka johti yhtä noista kolmesta konsuliarmeijasta ja lyhyessä, mutta ankarassa taistelussa hän tuon pienen orjajoukon melkein perinpohjin tuhosi. Enomanus itse kaatui ja hänen joukkonsa harvalukuiset jätteet palasivat pääarmeijaan, Spartacuksen luo.

Samoin kävi Cricxukselle, joka niinkään oli 35,000 miehisen joukkonsa kanssa pää-armeijasta eronnut ja malttamattomuudessaan antautunut ylivoimaisen roomalaisen armeijan kanssa taisteluun Gorganus-nimisen vuoren juurella Piceneumin maakunnassa. Arvellaan, että roomalainen sotapäällikkö, nimeltään Arrius sai hänet jotenkin salavaijyksiin, erääseen umpisolaan houkuteluksi ja siellä tuhotuksi. Luultavasti Cricxus itsekin huomasi

varman tuhon tulevan, sillä ennen taistelun alkua hän miehilleen lausui seuraavat sitä todistavat sanat: "parempi on kuolla miehekkäästi vapauden puolesta taistellen, kuin joutua roomalaisen juhlapäivän kunniaksi teurastetuksi." Senjälkeen hyökkäsi hän taistelun kuumimpaan pyörteeseen ja hurjassa kamppailussa, jota kesti melkein koko päivän, hän ja hänen kanssaan suurin osa hänen armeijastaan kaatuivat. Pakoon päässeet palasivat sitten Spartacuksen armeijaan, varoen toiste siitä enään eroamasta.

Kaikkien kolmen konsuliarmeijan ahdistamana Spartacus joukkoineen pikamarssissa jatkoi vain matkaansa pohjoista kohden saapuen vihdoin Pohjois-Italian lakeuksien halki virtaavan Po-joen rannalle. Vaikkakin hän oli nopeilla ja tarmokkailla vastahyökkäyksillä kerta toisensa perästä verissä päin lyönyt takaisin sivustojaan ja jälkijoukkojaan ahdistavat roomalaiset armeijat, oli hän tarkasti karttanut niiden yhdistyneitä joukkoja vastaan ratkaisevaan taisteluun antautumasta, odottaen sopivaa tilaisuutta ne yksitellen kohdatakseen ja tuhotakseen.

Vihdoin oli kauan odottamansa hetki tullut. Toista sivustaa ahdistava Poplicolan konsuliarmeija oli edennyt kauaksi muista erilleen. Spartacus antoi heti 120,000-miehiselle armeijalleen käskyn kääntyä päin ja kaikella tarmollaan hyökätä Poplicolan legioneja vastaan. Taistelu oli vimmainen, legiona toisensa jälkeen kiihuhti kumaltakin puolen jo taistelevien joukkojen avuksi. Vihdoin sitkeän vastarinnan jälkeen alkoi roomalainen rintama murtua, legionat vetäytyä verkalleen takaisin. Se lisäsi orjasoturien intoa, kahta kiivaammin hyökkäsivät he horjuvan vihollisen rivejä vastaan. Tuhansittain roomalaisia kaatui. Tuhansia, niiden joukossa mahtavia roo-

malaisia ylimyksiä, joutui vangiksi, vain aniharva pääsi pakoon. Yö tuli ja peitti mustalla vaipallaan tuon verisen taistelukentän ja Spartacuksen voittoisan armeijan väsyneet soturit vetäytyivät telteihinsä lepäämään.

Jonkun aikaa tämän suuren voiton jälkeen Sparta-cuksen armeija vietti Cricuksen kaatumisen surujuhlaa. Siinä tilaisuudessa pakotti hän vangiksi joutuneet ylpeät roomalaiset ylimykset gladiatoreina halveksittujen orjien tavoin toisiaan vastaan taistelemaan Cricuksen ja hänen kaatuneiden toveriensa kuoleman kostamiseksi ja heidän henkiensä lepyttämiseksi. Mahtoi noita mahtavia ylimyksiä suuttuttaa, kun heidän piti toistensa verta alhaisen orjain kuoleman kunniaksi vuodattaa, tuhansien orjain sitä katsellessa ja peukalon alaspäin kääntämisellä määrätessä heidät antamaan toinen toisilleen kuoleman iskun.

Samoin kuin hän oli Poplicolan konsuliarmeijan tuhonnut, hävitti hän äkkiarvaamattomain hyökkäysten avulla perätysten kaksi roomalaista pretoriarmeijaakin, ennenkun ne olivat ehtineet saada apua roomalaiselta pää-armeijalta. Toista näistä pretori-armeijoista oli varakonsuli Cassius johtanut ja oli siihen kuulunut noin 10,000 miestä, jotka melkein kaikki ankarassa taistelussa Po-joen luona kaatuivat. Toista johti pretori Manlius ja sille kävi yhtä huonosti.

Kului koko se kesä ja seuraava talvi, 72—71 e. Kr. s. teki tuloaan, mutta yhä vieläkin Spartacus armeijoiheen oli Italiassa, samoten nyt etelään päin, kohti ikuista Roomaa. Kaikesta päättäen ne suuret voitot, jotka he olivat roomalaisista saavuttaneet sekä se seikka, että heistä useat olivat syntyperäisiä Italialaisia, saattoivat Spartacuksen

sotamiehet vastustamaan Italiasta lähtöä ja sensijaan vaatimaan Rooman vallottamista. Oli syy mikä tahansa, pääasia on, että näemme nyt Spartacuksen jo monessa taistelussa karaistun orja-armeijansa kanssa olevan matkalla Roomaa kohti vallottaakseen tuon ylimysten pääpesän ja tehdäkseen kerta kaikkiaan heidän vallastaan lopun.

Piceneumissa noin 160 km. Roomasta kohtasivat hänet konsulien Lentuluksen ja Poplicolan yhdistyneet armeijat, mutta kärsivät täydellisen tappion! Tie Roomaan oli nyt tuolle voittoisalle orjajoukolla avoin. Vihan ja häpeän sekaiset tunteet valtasivat Rooman ylimykset, sillä uhkasivathan heitä nyt nuo halveksimansa orjat kukistuksella ja perikadolla. Lentulus kutsuttiin heti Roomaan ja karkotettiin sitten häpeälliseen maanpakoon. Mutta samassa, kun he Spartacusta pelkäsivät, nuo ylpeät ylimykset kaikin tavoin häntä ja hänen joukkojaan parjasivat ja lietsoivat Roomassa vihaa häntä vastaan, pakottaen kirjailijatkin kaikenlaista valheellista hänestä kirjoittamaan. Mutta, kun sitten saapui sanoma, että nuo urheat orjat olivat Piceneumissa voittaneet heitä vastaan lähetetyn Mummiuksenkin armeijan, valtasi roomalaiset ylimykset niin suuri pelko, että kun oli valittava valtiolle uudet konsulit, ei löytynytäkään ketään, joka olisi ruvennut tuohon vaaralliseen virkaan ehdokkaaksi, sillä konsulien oli itse henkilökohtaisesti lähdettävä tuota pelättävää orjapäällikköä vastaan taisteluun. Ensikerran Roomassa niin tapahtui, sillä tavallisesti konsuliksi pyrkijöitä oli useampia, joskus kymmeniäkin, ollen se virka jokaisen roomalaisen ylimyksen kultaisten unelmien "viimeinen" päämäärä. Vihdoin pitkien arvelujen jälkeen Marcus Licinius Crassus suostui ehdokkaaksi ja sai vaaleissa tietenkin yksimielisen kannatuksen.

Roomassa alkoi nyt kiireellinen varustautumisen aika; kilvan tarjoutuivat varsinkin ylimysnuorukaiset sotaväkeen, niin että ennen pitkää Crassuksella oli kahdeksan legionaa, eli 48,000 miestä koolla. Ennen liikkeelle lähtöään kokosi hän vielä joukkoihinsa kaikki Lentuksen, Poplicolan ja Mummiuksen armeijain jätteet, saaden siten vähitellen armeijansa lukumäärän nousemaan noin 100,000 mieheen.

Sillä välin oli Spartacus kuulututtanut yli koko Pohjois-Italian, että orjat vapautuisivat, liittyisivät hänen joukkoihinsa ja siten yhteisvoimin hyökkäisivät Roomaa vastaan, kukistaakseen sen vihatun ylimystön. Ja suurin joukoin orjat noudattivatkin tuota julistusta, kiiruhtaen hänen taistelukotkiensa ympärille, joten hänenkin armeijansa kasvoi päivä päivältä yhä suuremmaksi.

Edellisten konsulien vahingoista viisastuneena ja muutenkin peläten ryhtyä äkkiaarvaamattomaan taisteluun tuon ylivoimaisen ja voitostaan varman orja-armeijan kanssa, Crassus tyytyi siihen, että kaikin tavoin häiritä sen muonitusta, ahdisti sen sivustoja ja jälkijoukkoja. Mutta kun hän sitten lähetti vara-konsuli Cassiuksen useiden legionain kanssa Spartacuksen armeijaa kiertämään tarkoituksella, että se toiseltakin puolelta sitä kaikin tavoin häiritä, mutta varoisi kaikissa tapauksissa visusti taisteluun antautumasta, Spartacus, joka oli jotain sentapaista kaiken aikaa odottanut ja heti sen vainunnut hyökkäisikin yht'äkkiä kaikkine joukkoineen sen kimp- puun ja tuhosi sen täydellisesti.

Tämän Mutinan luona tapahtuneen taistelun jälkeen Spartacus jälleen kääntyi jatkamaan marssiaan etelää kohti, jonka Crassuksen armeijan tulo oli joksikin aikaa keskeyttänyt, vieläpä pakoittanut pohjoiseksi kääntymään.

Pysyen sodankäyntitaktiikalleen uskollisena hän karttoi hyökkäämästä roomalaisten yhdistyneitä voimia vastaan, odottaen malttavaisesti tilaisuutta, jolloin tapaisi ne jakaantuneina. Ja sellainen tulikin. Pretori Manlius oli se roomalainen kenraali, joka joukkoineen joutui viekkaan orjapäällikön ansaan ja verisessä tappelussa tuli murskatuksi.

Vihdoin Crassus pysähtyi päättäen sulkea Spartacukelta tien etelään. Hän asettui legionineen tavattoman hyvään asemaan aikoen siinä odottaa vaarallisen vastustajansa tuloa. Pakottaakseen vihollisensa jakamaan joukkonsa Spartacus antoi osan armeijaansa lähteä kiertämään roomalaisten asemaa, mutta seurasi itse pääjoukkoineen tämän osan aivan kintereillä voidakseen sitä tarpeen tullen auttaa. Roomalainen kenraali lankesikin viritettyyn ansaan. Hän lähetti luotetuimman alapäälliköistään Mummiuksen tuota kiertävää orjajoukkoa vastaan, kuitenkin ankarasti varottaen häntä taisteluun antautumasta. Mutta Mummius, joka luuli, että hän joukkoineen voisi helpostikin tuon pienen orjajoukon tuhota ei välittänytkaan ylipäällikön kiellosta, vaan johti 12,000 miestänsä rohkeasti ja pelkäämättä suoraa päätä taisteluun. Hän siten osottaui juuri siksi mieheksi, jota Spartacus oli kaivannut. Taistelu alkoi ja juuri kun Mummius luuli, että nyt hän voi tuon pienen orjajoukon aivan viimeiseen mieheen saakka maan päältä hävittää, kajahtikin roomalaisia vastaan yli sadantuhannen orjasotilaan päästämä jylisevä sotahuuto ja aivan heidän riviensä edestä, sivulta ja takaa, ikäänkuin olisi se itse maanuumenista yht'äkkiä noussut. Koko roomalainen armeija hävitettiin, tuskin montakaan pelastui heitettyään aseensa ja kauhun valtaamana paettuun, minkä jaloistaan pääsivät.

Crassus oli raivoissaan. Ankarin sanoin hän nuhteli Mumiusta. Aseensa menettäneet sotilaat varustettiin uudestaan, jaettiin kymmenmiehisiin joukkoihin ja arvala määräten joka kymmenes tuomittiin menettämään henkensä. Tuomio myös heti koko armeijan nähden toimeenpantiin ja siten, että heidät lyötiin nuijalla kuoliaaksi. Se oli häpeällisin rangaistus, joka saattoi Rooman vapaata kansalaista kohdata ja sitä ei oltu enään vuosisatoihin käytetty.

Tämän jälkeen Crassus itse johti koko pääarmeijansa Spartacusta vastaan, joka sillä välin oli kulkenut joukkoineen hänen ohitsensa ja jättänyt hänet taaksensa, saadakseen siten roomalaisen kenraalin hyökkäämään. Mutta Spartacus kääntyikin silloin liian äkkiä takaisin ja Crassus ei uskaltanutkaan aiottua hyökkäystä tehdä; tarinat nimittäin eivät tiedä kertoa, että tällä kertaa olisi mitään taistelua tapahtunut.

Sensijaan, että olisi nyt hyökännyt Roomaa vastaan, päätti Spartacus joukkoineen samota etelään, aina Sisiliaan asti ja nostattaa koko niemimaan ja varsinkin Sisilian satatuhatlukuiset orjat kapinaan. Rooman vallottamisen oli hänen vielä toisestakin syystä tuonnemmaksi jätettävä. Crassuksen suuri armeija oli vielä tuhoamatta ja itse Roomassa oli vielä niin paljon asekuntoista väkeä, että olisi ollut liian uhkarohkeata 150,000:kaan miehen kanssa lähteä sitä vallottamaan. Sitäpaitsi olivat ammatillisesti järjestyneet kalastajat, merenkulkijat ja soutajat roomalaisten kutsumat "merirosvot", jotka olivat Spartacusta jo ennenkin auttaneet muonavarojen, aseiden y. m. hankinnassa ja kulettamisessa, luvanneet kulettaa koko hänen armeijansa Messinan salmen ylitse Sisiliaan, jossa se olisi sitten kaikessa rauhassa saanut seuraavan talven levätä

ja valmistautua lopullista ratkaisevaa taistelua varten. Rikas ja viljava Sisilia olisi myös kyennyt yltäkyllin tuolle suurelle armeijalle elintarpeita antamaan, sillä olihan se itse Rooman "vilja-aitta".

Mutta nuo merirosvot pettivätkin nyt Spartacuksen. He ottivat kyllä häneltä palkan ja jo etukäteen, mutta eivät täyttäneetkään lupaustaan. Rooman senaatin rikkaammat lahjat saivat heidät — orjat, auttamaan hätään joutuneita ylimyksiä ja nopeilla aluksillaan kaikin tavoin häiritsemään Spartacuksen jättiläisarmeijan muutenkin vaikeata muonitusta, ryöstäen ja polttaen rannikkokaupunkien vilja-aitat ja tavaravarastot. Orja-armeijan asema alkoi käydä tukalaksi. Ja Crassus, tuo varovainen roomalainen sotapäällikkö, joka aina turvallisen välimatkan päässä pysyen oli seurannut kaikkia Spartacuksen armeijan liikkeitä ja huomannut sen vaikean aseman, johon se nyt oli joutunut, päätti käyttää sitä hyväkseen. Hän antoi sotamiestensä luoda korkean hiekkavallin poikki koko Bruttiumin-niemen*), jonka kärekkeellä Spartacus joukkoineen majaili.

Oli 71—70 vuosien välinen talvi. Orja-armeijaa alkoi nälkä ahdistaa. Jotain oli tehtävä. Spartacus odotti sopivaa tilaisuutta päästäkseen joukkoineen tuosta vaikeasta asemasta väljemmille aloille. Eräänä pimeänä ja myrskyisenä yönä, kun Crassuksen miehet kaikessa rauhassa nukkuivat telteissään odottamatta mitään sellaisessa ilmassa tapahtuvan, orjajoukot yht'äkkiä jättivätkin nuotiotulensa, täyttivät vallihaudan maalla ja puilla ja roomalaisten ankarasta vastustuksesta huolimatta murtautuivat heidän piirityslinjansa lävitse. Roomalaisen kenraa-

*) Nykyinen Calabria.

lin valtasi nyt pelko, että hän itse vuorostaan joutuu saarroksiin ja hän lähetti heti pikälähetin Roomaan pyytäen sieltä kiireellistä apua.

Tällä tärkeällä hetkellä pelosta vapisevain ylimysten onneksi orja-armeijassa puhkesi jälleen tyytymättömyys. Noin 50,000 miestä erosi pääjoukosta syyttäen Spartacus-ta pelkuriksi, joka ei uskaltanut antautua taisteluun roomalaisen kenraalin kanssa. He valitsivat johtajikseen Gannicus- ja Castus-nimiset miehet ja vaativat näiltä kokemattomilta johtajilta, että heidät oli heti taisteluun johdettava. Crotonin luona Etelä-Lucaniassa erään järven rannalla he saivat Crassuksen antautumaan kanssaan taisteluun. Se oli tavattoman ankara. Kesti kauan ennenkuin orjain paljon vähälukuisempi armeija alkoi murtaa. Ei kukaan väistynyt, ei yksikään kääntänyt selkäänsä vihollista kohti. Noin 35,000 miestä oli jo kaatunut, kun Spartacus, joka rientomarssissa oli kiiruhtanut entisille sotilailleen avuksi, yht'äkkiä saapui paikalle, jolloin roomalaiset hänen tulostaan säikähtyneinä kiireimmän kautta vetäytyivät taistelusta linnoitettuun leiriinsä ja pelastuivat siten varmasta perikadosta.

Crotonin verilöylyn jälkeen — sillä sellainen se oli — Spartacus lähti joukkoineen uudestaan pohjoista kohti tarkoituksella vihdoinkin hyökätä Roomaa vastaan. Tiellä kohtasi hän Petelian luona erään roomalaisen pretori Quintiuksen johdon alaisen armeija-osaston, sai sen houkuteltua taisteluun antautumaan ja tietysti tuhosi sen.

Mutta Crassus hänen vastustajansa ymmärsi asioita oikein arvostella. Hän tiesi, että tuo voitto saattaisi jälleen Spartacuksen sotamiehet malttamattomiksi. Ja niin kävikin. Voiton huumaamat orjasoturit paljastetuin miekoin vaativat päällikköään johtamaan heidät Crassuksen

legionia vastaan ja pakottivat hänet siten antamaan armeijalleen käskyn kääntyä aivan päinvastaiseen suuntaan, kuin mihin Spartacus oli aikonut sen johtaa. Tuo malltamattomuus tulikin sitten yhdeksi orjajoukon lopullisen tappion syyksi. Pian sen jälkeen saapui nim. sanoma, että Pompelius oli pohjoisesta päin suuren sotavanhusarmeijansa kanssa tulossa hätääntyneen Rooman avuksi ja sulkeakseen Spartacukselta tien Roomaan ja että toinen suuri roomalaisarmeija Luculluksen johdolla oli meritse matkalla Aasiasta Brundisiumiin Etelä-Italiaan siellä Crassuksen joukkoihin yhtyäkseen ja häntä auttaakseen.

Jos Spartacus tahtoi nyt välttää joutumasta noita kolmea armeijaa vastaan yht'aikaa taistelemaan, oli hänen joukkoineen heti kiiruhdettava Brundisiumiin ehkäistäkseen Luculluksen maallenusun ja jos mahdollista yrittääkseen sieltä saada laivoja, niillä Sisiliaan purjehtiakseen ja siellä sitten levähtääkseen sekä uusia voimia kerätäkseen ja joukkojaan lisätäkseen.

Mutta pahaksi onneksi Lucullus ehti Brundisiumiin juuri, kun Spartacus joukkoineen oli nousemassa laivoihin ja pakoitti hänet vetäytymään takaisin sisämaahan päin. Näin oli tuo kauan sinne tänne harhaillut orjaarmeija joutunut kolmen suuren konsuliarmeijan väliin, jotka kukin omalta taholtaan sitä ahdistivat, uskaltamatta kuitenkaan yksitellen noiden pelättyjen orjain kanssa taisteluun antautua. Vihdoin, kun se saapui Silarus-joen lähteille, antautui Crassus vastustajansa kanssa vihdoinkin taisteluun, mutta silloin tämä roomalainen kenraali saattoikin jo asettaa yli 400,000 miestä Spartacuksen 300,000 vastaan.

Spontaneu apud in primo equine fortissime dimicans, quasi imperator securus est? Fissus, II, 26.

Ennenkun taistelu alkoi, molemmat armeijat seisoivat jonkun aikaa vastakkain ikäänkuin toistensa voimia mitaten. Senjälkeen ryhdyttiin molemmilla puolin kiireesti rintavarustuksia rakentamaan ja kun ne oli valmiiksi saatu kiihottamaan toista alkamaan taistelun. Oli helmikuu v. 70 e. Kr. s.

Eräänä päivänä, kun Crassus oli lähettänyt joukon sotamiehiään vallihautaa kaivamaan, Spartacuksen miehet hyökkäsivät heidän kimppuunsa ja niin alkoi tuo suuri taistelu, joka oli Spartacuksen kahdestoista ja samassa sekä hänen että Rooman orjain viimeinen ja ratkaiseva taistelu. Kummaltakin puolelta legiona toisensa jälkeen kiiruhti taisteleville tovereilleen avuksi niin, että vihdoin nuo jättiläisarmeijat olivat kokonaisuudessaan joutuneet keskenään kamppailuun elämästä ja kuolemasta. Kun Spartacus antoi miehilleen yleisen ryntäyskäsken tuotiin hänelle hänen sotaratsunsa, mutta yhdellä ainoalla miehkansa iskulla hän kaatoi sen ja hyökkäsi kohti vihollistensa tiheintä joukkoa kehottaen sotureitaan seuraamaan itseään, lausuen: "jos voitaa, saan hevosia yllin kyllin vihollisilta; jos joudun tappiole, en enään sellaista tarvitse." Taistelu oli ankara. Kaikkein eellimmäisenä Spartacus jakeli tuhoavia iskujaan häntä ahdistaville roomalaisille, pyrkien heidän riviensä lävitse Crassusta kohti, saadakseen tuon vihatun vastustajansa kynsiinsä. Joukotain makasi roomalaisia sotureita tantereella siten selvästi osottaen, mistä tuo jättiläinen oli itselleen tietä raivannut, mutta Crassusta hän ei sittenkään saavuttanut, vaikkapäsi jo niin lähelle, että kaatoi kaksi hänen alapäällikköään, vaan kaatui hän lukemattomien haavain peittämänä kauan etsimänsä vihollisensa melkein jalkain juureen.

Roomalaiset historioitsijat lausuvat, että "hän kaatui kuin roomalainen imperator!"*)

Yhtä hurjasti ja kuolemaa halveksivasti taistelivat hänen joukkonsakin, kunnes näkivät rakastetun päällikkönsä kaatuvan. Silloin heidän rivinsä horjahtivat, jännitetyt mielet hätkähtivät, hetkisen epäröivät. Se kuitenkin riitti. Hurjasti karjuen roomalaiset sotamiehet syöksyivät orjien horjuviin riveihin ja murtivat ne. Seurasi hirveä teurastus. Armoa ei annettu eikä myöskään pyydettykään. 60,000 orjaa makasi kuolleena tantereella, kun tuo verinen taistelu vihdoinkin illan tullessa päättyi.

Mutta teurastaminen ei siihen vielä päättynyt. Crassus lähetti heti melkein koko armeijansa ajamaan pakenevia takaa. Useita kymmeniä tuhansia pääsi kuitenkin pakoon, vetäytyen lähiseudun vuoristoon. Siellä ne uudelleen järjestyivät neljään joukkoon, jotka sitten jonkun aikaa puolustivat itseään ahdistavia roomalaisia vastaan. Vihdoin nekin vähitellen kaikki tuhoutuivat. Viimeiset pohjoiseen päin pyrkivät jätteet tuhosi Pompeius. Koko tuo suuri orja-armeija oli melkein viimeiseen mieheen saanut tässä taistelussa ja senjälke'sessä takaa-ajossa surmansa, paitsi 6,000, jotka joutuivat roomalaisten vangiksi.

Tuo neljä vuotta kestänyt suuremoinen sisällissota oli siis vihdoinkin päättynyt. Jo monasti sen aikana oli Rooman ylimystö ollut aivan kukistuksensa partaalla, mutta voimain ynnä muiden sille suotuisten olosuhteitten pakosta oli sen perikato joka kerta kuitenkin tuonnemmaksi lykkääntynyt, kunnes vihdoin Rooman senati oli ehtinyt koota kaikki Espanjassa, Aasiassa ja muualla siirtokunnissa olevat sotavoimansa Italiaan voittoisaa orja-

* Imperator kääntyy, ylipäällikkö = konsuli.

armeijaa vastaan ja ylivoimaisen sotaväkensä avulla sen sitten kukistaa ja perinpohjin hävittää.

Ylpeinä palasivat roomalaiset kenraalit takaisin pääkaupunkiin, sillä olivathan he isänmaan "pelastaneet" sitä uhanneesta suuresta vaarasta. Ja nyt tehdäkseen paluunsa Roomaan niin loistavaksi ja merkilliseksi sekä toiselta puolen niin orjia nöyryyttäväksi ja masentavaksi, kuin suinkin, julma roomalainen sotapäällikkö ristiinnaulitutti nuo 6,000 vankiaan sen saman Appian tien varrelle, joka johti Roomasta Capuaan, siis siihen kaupunkiin, jossa tuo mahtava orjakapina oli alkanut.

Riittääkö meiltä nykyajan orjilta muistoa noiden 6,000 uljaan työläisen osalle, joiden ruumiit kuukausimääriä ristinpuulla roikkuivat ohiajaviene ylimysten pilkan ja sylkemisen esineinä ja sentähden, että olivat uskaltaneet kaikkensa työväenluokan vapauden puolesta alttiiksi panna; vai saako yksi "risti" kaikki meidän ajatuksemme ja muistelemisemme osakseen? Eivätkö nuo tuhannet muut sankarit ja työväen vapauden aatteen jalot marttyyrit meille mitään merkitse? Eivätkö ne saa meidän silmiämme kyyneliin, mielemme murheellisiksi ja sydämemme heidän julman ja väkivaltaisen kuolemansa johdosta "koston pyhää tulta leimuamaan?" —

Mutta Spartacuksen orja-armeijan soturit eivät olleet ainoat, jotka joutuivat ylimystön verenhimon uhriksi, sillä heti senjälkeen, kun se oli tullut tuhotuksi, alkoi mitä sääliättömin orjajahti yli koko Rooman valtakunnan. Kuusi kuukautta kesti tätä kauheata ihmisteurastusta. Kaikkialla teloitettiin ja ristiinnaulittiin onnettomia orjia minä suinkin kerettiin. Ja sama vaino kohtasi lopulta noita Spartacuksen pettäneitä merenkävijöitäkin. Kului tuskin vuottakaan Silarus-joen taistelusta, kun Rooman laivasto

oli jo ne perin pohjin hävittänyt. Se oli heidän palkkansa! Pettäjäin palkka!

Eräs vanhanajan kirjoittaja Calactenus arvelee, että kaikkiaan noin 1,000,000 orjaa kaatui ja ristiinnaulittiin näissä suurissa sisällissodissa. Kuinka paljon oikeastaan näiden veristen luokkataistelujen yhteydessä orjia surmattiin — jos otetaan huomioon nekin monta vertaa suuremmat joukot, jotka varsinaisten taistelujen jälkeen ja niiden johdosta joutuivat roomalaisten ylimysten raivon, kostonhalun ja ankaran rangastuspolitiikan uhreiksi — siitä eivät tarinat anna mitäänlaisia tietoja. Voimme ainoastaan otaksua, että ehkä useitakin miljoonia orjia on siten hukkunut.

Suunnattomat olivat tietenkin näiden jättiläistaistelujen seuraukset. Paitsi sitä, että niiden johdosta Vanhanajan työläiset tulivat suorastaan melkein suurimmaksi osaksi hävitetyksi, ne senlisäksi aiheuttivat, että eloonjääneiden asema kehittyi entistä tukalammaksi. Orjat eivät kyenneet niiden kautta itseään vapauttamaan, eivät saavuttaneet toivomaansa "tuhatvuotista valtakuntaa", jonka puolesta niin uljaasti henkensäkin uhrasivat, vaan orjuus, kirottu tuhatvuotinen orjuus, se yhä edelleen niiden jälkeenkkin ja vielä entistä ankarampanakin jatkui, kestäen vielä vuosituhansia senjälkeen, kun Vanhanajan työläiset olivat jo aika päiviä kansojen muistostakin kadonneet. Se ainoastaan on muuttanut muotoaan, useissa tapauksissa vain nimeä, siinä kaikki. Työläisten riistäjät ja sortajat ovat yhä vieläkin vallassa, yhteiskunnan ylimykset eivät ole vielääkään kukistetut. Nykyajan orjain — palkkaorjain päämääränä ja historiallisena tehtävänä on sen tekeminen. Onnistuvatko he siinä, sen osottaa tulevaisuus.

Mitä Rooman ylimystöön tulee niin, vaikka se näissä taisteluissa olikin näennäisesti voittanut, koitui se sille lopulliseksi perikadoksi. Se tuhosi tuen altaan, kun se raiskasi työvoimansa, joka sitä elätti, sekä sille kaiken valmisti ja se sortui sortamiensa kanssa samaan hautaan. "Latifundit Rooman hävittivät", sanotaan, ja mikäli niillä tarkotetaan orjataloutta, tuo lause pitää täydellisesti paikkansa.

JÄLKIKATSAUS

Vanhanajan työväenyhdistykset. — Kristinuskon synty ja leveneminen

Suurten orjataistelujen aika oli päättynyt. Rooman laajan valtakunnan sisällistä rauhaa eivät orjain pelottavat kapinat enään häritse, eivät enään järkytä tuon mahdavan maailmanvallan perustuksia ja uhkaa sen ylpeätä ylimystöä, sen vallassaolevaa vähälukuista sortajaluokkaa: vallankumouksella ja perikadolla. Tosin siellä täällä ja varsinkin rajamaissa, tai vasta hiljan vallotettujen kansain keskuudessa kapinanliekki aika ajoin leimahtaa ilmi-tuleen, kuten esim. Palestiassa noin v:na 70 j. Kr. s. ja kerran myöhemminkin, mutta nopeasti ja verisesti roomalainen sotaväki nuo rajamaiden kapinat tukahuttaa. Sitäpaitsi ne useinkaan eivät ole mitään varsinaisia orjakapinoita, vaan hyvinkin sekalaista luonnetta olevia joukkoliikkeitä.

Orjain kumouksellinen kapinaliike oli Spartacuksen jättiläisy yrityksessä saanut kuoliniskun. Sen jälkeen he eivät enään uskaltaneet eivätkä kyenneetkään julkitaisteluun nousemaan. He olivat siihen kaikki taisteluvoimansa keskittäneet — koonneet; he olivat siihen kaiken toivonsa rakentaneet, kaiken intonsa ja tarmonsansa siinä uhranneet. Jos he voittivat, oli se ratkaiseva voitto, jonka jälkeen heidän ei enään olisi koskaan tarvinnut roomalaista ylimystöä vastaan taistella; jos he sensijaan hävisivät — kuten tapahtuikin — niin oli se heille kerta kaikkiaan ratkaiseva tappio, jonka mukana he menettivät kaikkensa — uskonsakin orjien vapauteen.

Ja kun sen "kultaisen ajan", "tuhatvuotisen valtakunnan" asemasta, jonka he olivat toivoneet vihdoin heille — orjille koittavan, kun odottamansa onnellisen elämän, vapauden ja ilojen asemasta, heitä kohtasi rai-vostuneen roomalaisen ylimystön verenhimoinen ja sää-litön kosto, ja entistä monta kertaa ankarampi orjuus, pakkotyö ja kärsimykset, niin heidän viimeisetkin voimansa murtuivat. Ennen toivorikkaat, taisteluhaluiset ja kukistumattomat mielet lamautuivat. Ne lankesivat äärimäiseen epätoivoon, synkkään tylsyyteen ja kaikkeen vastustukseen kykenemättömään voimattomuuteen. Varmasti voisivat historiat kentoa tuhansistakin itsemurhasta, joita näinä epätoivon aikoina Rooman orjain keskuudessa tapahtui, jos ne olisivat sellaiselle seikalle niin paljon arvoa antaneet; mutta kun niille orjien teot ja asiat ovat olleet yleensä sangen vähästä merkityksestä, rajottuvat tietomme näiltä surkeilta ajoilta sangen vähäseen.

Yhtenä suoranaishana seurauksena Spartacuksen joh-tamasta vallankumousyrityksestä oli, että Rooman yli-

mystö — etupäässä senati ja yksinvaltaan pyrkivät "suurmiehet" näkivät eduilleen parhaammaksi kukistaa myös vapaan ammattityöväestön järjestyneen liikkeenkin, lopettaa heidän vapautensa ja oikeutensa ja hävittää heidän yhdistyksensä, rahastonsa y. m., joiden tukemina he olivat saattaneet jo vuosisatoja säilyttää itsenäisen asemansa, pitää puoliensa kaikkea yksityisten ylimysten puolelta tulevaa vastustusta, sortoa ja kilpailua vastaan. Jo ennen on kerrottu siitä, miten kuuluisa roomalainen puhuja Cicero turhaan yritti ammattilaisilta heidän yhdistymis- ja kokoontumisoikeuttaan riistää ja samoin siitä, miten jo pari vuotta sen jälkeen, Rooman silloinen konsuli ja yksinvaltaa tavoitteleva ylimys Gaius Julius Caesar tuon ylimyksille mieluisan tuuman toteutti. Kaikki työläisten yhdistykset, muutamia vanhempia uskonnollisia seuroja lukuunottamatta hänen toimestaan v:na 58 e. Kr. s. lakkautettiin.

Mutta tämä työläisten kaikkea järjestäytymistä vastaan tähdätty isku ei täydellisesti saavuttanutkaan tarkotustaan; vaan tärkein, minkä se ehkä aiheutti, oli siinä, että se osaltaan mahdollisesti esti työläisten yhdistyksiä varsinaisiksi taloudellisiksi ja valtiollisiksi järjestöiksi kehittymästä, pidättäen ne, ainakin ulkonaisesti, kaikenlaisina uskonnollisina yhdistyksinä, jonkalaisia ne suureksi osaksi olivatkin alun pitäen olleet.

Vaikka näin ollen, siis varsinainen ammattiyhdistysliike niihin aikoihin, kun Kristinusko syntyi, oli Rooman valtakunnassa, myös sen itä-osissa: Kreikassa, Väähässä-Aasiassa ja Palestinassa suurimmaksi osaksi rappeutunut, tai muotoaan muuttanut, oli kuitenkin vielä kaikkialla ja varsinkin juuri yllämainituissa valtakunnan osissa kövhempien kansanluokkien, siis työläisten kes-

kuudessa, paljon kaikenlaisia sekä viranomaisten sallimia, että etenkin heidän vihaamia salaisia seuroja olemassa.

Jos ne uskonnollisiin menoihinsa, yhteiskunnallisiin haaveisiinsa y. m. nähden toisistaan ja joskus suurestikin erosivat, oli kuitenkin niille kaikille yhteistä köyhäin, työläisten "tuhatvuotisen valtakunnan", "kultaisen ajan", "paratiisin" odottaminen ja siihen pyrkiminen. Niissä iti ja kasvoi sama aate, se sama pyrkimys, jota veriset orjataistelut olivat aikanaan ja tavallaan edustaneet, mutta luonteeltaan kokonaan päinvastaisena — nimittäin rauhallisena "maailmanparannus" liikkeenä — ja sulautuen sitten siksi suureksi uskonnollistaloudelliseksi jättiläisliikkeeksi, joka historiassa, ja ehkä aivan väärin, kantaa nimeä — Kristinuskko.

Kristinuskolla oli tosin monta ja hyvinkin voimakasta juurta Israelin kansan taloudellisessa ja etenkin sen uskonnollisessa kehityksessä. Sen uskonnollisia käsitteitä ja oppeja voikin pitää melkein suoranaisena kehityksen tuloksena Vanhan Testamentin aikuisista nk. Mooseksen ja hänen jälkeläistensä opeista, joihin aikain kuluessa tietenkin — oikeastaan jo alunpitäen — oli sekaantunut Israelin kansan naapurien, varsinkin juuri voimakkaan babylonialaisen sivistyksen ja uskonnon käsitteitä, katsomuksia ja oppeja. Nykyajan tiede voikin viime vuosina tehtyjen suurten muinaislöytöjen pohjalla todistaa, että — eivät ainoastaan Vanhan Testamentin jumalalliset totuudet: maailmanluomis-, syntiinlankeemus- ja vedenpaisumuskertomukset, "Mooseksen lait", kymmenet käskyt j. n. e., vaan myös useat Uuden Testamentinkin evankeliset sanomat: vapahtaja-aate, enkelit y. m. ovat babylonialaista alkuperää, osaksi tietenkin myös rinnakkaisen itsenäisen kehityksen tulosta.

Ne juuret, jotka Kristinuskolla on Israelin kansan taloudellisessa kehityksessä, jos mitkään, osottavat Kristinuskon olevan alkuaan pohjakerrosten liikettä, eikä ainoastaan Israelin kansan ulkonaista painajaista Rooman valtaa, vaan kansan sisäistä sortajaa — omaa yläluokkaa:in vastaan tähdätty.*)

Kun muistamme, että kreikkalainen ammattiyhdistysliike oli levinnyt kauas Vähään-Aasiaan, siis Palestiinaankin asti ja näissä maissa sitäpaitsi, kuten Foinikeassa oli jo varhain ollut sängen kukoistava itsenäisenkin työväenliike, niin voimme helposti ymmärtää, että niissä yhteiskuntataloudellisissa aatteissa ja pyrkimyksissä, jotka olivat yllämainituille Israelin kansan pohjakerrosten liikkeille ja niitä edustaville järjestöille — "lahkoille", kuten esseelaisille ynnä muille ominaisia, että niissä oli hyvin paljon sellaista, joka oli yleensä Vanhanajan uskonnollis-taloudelliselle työväenliikkeelle luonteenomaista. Niinpä esimerkiksi eivät yhteiset ateriat, yhteinen — kommunistinen talous, sairaiden hoito, kuolleittensa juhlallinen hautaaminen, veljellinen kanssakäyminen, yhteiseen suojelusjumalaan uskominen ja jumalallista alkuperää olevan "vapahtajan" todellisesta maallisesta orjuudesta ja kurjuudesta pelastavan "Messiaan toivominen ja sellaiseen uskominen, olleet yksinomaan kristinuskolle kuvaavia piirteitä, vaan olivat ne yleensä kaikelle silloiselle työväenliikkeelle oleellista ja olemme me jo orjataistelujen historiassa muutama

*) Näistä asioista antaa mitä selväpiirteisimmän ja seikkaperäisimmän kuvauksen Karl Kautskyn kirjottama tieteellinen tutkimus: "Kristinuskon alkuperä", joka on viime vuonna saksankielellä ilmostynyt. Suomalaista painosta siitä tietenkään ei vielä ole.

tällaisiin piirteisiin tutustuneekin, kuten Eunus-Messiaaseen, joka sanoi olevansa orjien suojelusjumalan Demeterin lähettäjä "vapahtaja" ja Pergamuksen orjain yritykseen perustaa aurinko-jumalan "tuhatvuotinen valtakunta" y. m.

Kristinusko, kuten mikä tahansa muukin silloisen ajan, varsinkin Vähän-Aasian ja Palestinan kansojen keskuudessa syntyneistä "uskonlahkoista", oli siis alkuperäänsä nähden sangen kirjava ja monihaarainen, mutta tämä sen alkuperä ei olekaan likimainkaan niin tärkeä seikka huomioon ottaa, kuin on sen leviäminen, sillä vasta "maailman vallottajana" se on merkityksensä saavuttanut, siten myös pelastunut siitä unhotuksesta, johon kaikki nuo toiset samanlaiset "lahkolaisliikkeet" ovat painuneet.

Ja monet ovat ne syyt, jotka pelastivat Kristinuskon joutumasta tuollaisen kohtalon alaiseksi, mutta pää-asiallisin niistä kuitenkin on siinä, että se oli syntynyt "Kreivin aikaan", kuten sanotaan eikä ainoastaan Israelin kansan historiaan nähden, vaan silloisen koko maailman tapahtumiin nähden.

Jo ennen juutalaisten kapinaa olivat israelilaiset kauppiaskansana levinneet melkein kaikkiin silloisiin "sivistysmaihiin" ja Jerusalemin "kauhean hävityksen" jälkeen heidät sitten roomalaisen valtiomahdin toimesta suorastaan hajotettiin ja kuletettiin tämän laajan valtakunnan eri osiin. Raamatussa kerrotaan Kristuksen kehottaneen opetuslapsiaan "menemään kaikkeen maailmaan ja tekemään kaikki kansat hänen opetuslapsikseen". Paremmin ja pikemmin ei tämä hurskas toivomus olisi voinutkaan toteutua, kun sille tapahtui Titus Vespasianuksen valloittaessa Jerusalemin ja hajottaessa

israelilaiset "kaikkeen maailmaan". Näiden eri maihin hajotettujen israelilaisten keskuudessa oli tietenkin aina joitakin n. k. kristittyjäkin, jotka sitten tekivät luonnollisesti kaikkensa aatettaan levittääkseen, ellei muiden, niin ainakin omien kansalaistensa keskuudessa, joissa se tuollaisissa sarronalaisissa olosuhteissa tietenkin löysi sangen otollisen maaperän.

Mutta minne tahansa nämä Kristinuskon levittäjät tulivatkaan, löysivät ne ja ehkä ihmeekseen, että kaikkialla toistenkin kansallisuuksien, nimittäin niiden sarronalaisten työläisten keskuudessa, mieliala oli sangen otollinen heidän oppejaan varten; vielä enemmänkin, he huomasivat, että niillä jo itsestään oli omat salaiset yhdistyksensä, aatteensa ja uskonnolliset menonsa ja melkein samankaltaiset, kuin ne, joita he — kristityt ominaan pitivät. Helppoa oli heidän näin ollen saada jalansijaa näiden työläisten keskuudessa; helppoa oli heidän istuttaa niihin omia oppejaan ja vallata heidän seuransa, tai tehdä heidät kristillisten seurainsa jäseniksi; helppoa oli kaikkien näiden mitä erilaisempien seurojen yhdistyä ja siten kristillisen liikkeen nimessä vallottaa koko silloinen maailma.

Ja kun kaiken lisäksi Rooman ylimysvaltainen hallitus oli riistänyt työläisiltä niiden yhdistymisvapauden ja siten pakottanut heidän yhdistyksensä salaisiksi muuttamaan, niin erityisesti niiden salaisten seurain olemassaolo, joita kutsuttiin kristillisiksi, ei kansan keskuudessa herättänyt sen suurempaa huomiota ja aiheuttanut sen enempää pelkoa, kuin muutkaan salaiset seurät; niillä oli siis mahdollisuus saada rauhassa kasvaa ja lisääntyä, ilman, että ne alussa joutuivat tavallista herkemmän ilmiannon ja ankaramman vainon alaisiksi.

Ja pääasia — Kristinusko oli ennen kaikkea orjien oppia. Se toi heidän epätoivoisiin mieliinsä jälleen toivon, se palautti heille heidän "vapahtajansa", viittasi heille jälleen tietä "tuhatvuotiseen valtakuntaan". Athenion, Eunus, Spartacus — kaikki he olivat kuolleet, mutta orjien vapahtajausko ei ollut niiden mukana mennyt, se oli vain ollut pitkät ajat synkän epätoivon tainnoksiin painama, mutta se heräsi jälleen niin pian, kun pieninkään kosketus sai tuon painajaisen liikahtamaan. Kristityt sanoivat heille: "meillä on Messias, joka pian on maanpäälle ilmestyvä ja perustava "tuhatvuotisen valtakunnan ja orjat ottivat riemuiten tuon sanoman vastaan; he tahtoivat päästä tuosta unelmaisesta ihanasta päämäärästä osalliseksi. Ja kun heille vielä kerrottiin, että "vapahtaja" toisi mukanaan suuren taivaallisen sotajoukon, että itse korkeat jumalat astuisivat maanpäälle orjien puolesta taistelemaan, kuten he sen käsittivät, niin ilomielin yhtyivät he kristittyjen seurakuntiin — muuttuivat kristityiksi.

Ja sitäpaitsi mahdollisesti kristilliset seurakunnat paremmin, kuin mitkään muut salaiset yhdistykset, kykenivät kaikkia köyhiä ja puutteenalaisia auttamaan, ja näitä kaikenlaisen avun tarvitsijoita oli tietenkin näinä Rooman yhteiskuntatalouden rappeutumisen aikoina lukemattomat joukot, eniten orjien keskuudessa. Tosin kristittyjen yhdistykset eivät olleet sen rikkaampia, kuin muutkaan työläisten salaiset avunantoyhdistykset, päinvastoin ne ehkä siinä suhteessa, ainakin alkuaikoinaan olivat kaikkia muita jälessä — köyhimmät, mutta tämän puutteen moninkerroin korvasi ensimmäisten kristittyjen tavaton uhraavaisuus, heidän uskonkihkoisen halunsa auttaa niitä, jotka suinkin heidän apuansa tarvitsivat:

köyhiä, vainoutuita, sairaita, orpoja, leskiä — sanalla sanoen kaikkia, joista ylimykset ja näiden itsekäs valtio ei voinut, joutanut, eikä tahtonutkaan huolehtia. Nopeasti levisi sentähden Kristinusko orjien keskuuteen — se voitti ennen pitkää kaikki Vanhanajan köyhät puolellensa. — Rooman valtakunnan orjien silloinen epätoivoinen asema, erityisesti heidän salassa kytevä toivonsa tulevasta vapahtajasta ja "tuhatvuotisesta valtakunnasta" — sekä vapaiden työläisten kaikenlaiset, etupäässä salaiset yhdistykset — kas siinä ne kolme seikkaa, jotka tekivät Kristinuskon nopean levenemisen mahdolliseksi ja jotka myös selittävät, miksi se ensimmäisellä kolmella vuosisadalla oli — köyhien, sorrettujen, työläisten oppia — liikettä.

Että alkuperäisiin kristillisiin seurakuntiin kuului melkein yksinomaan köyhälistöläisiä, on Edw. Gibbon laajassa teoksessaan selvästi todistanut. Hän siinä myös kertoo, miten ja miksi vähitellen sitten myöhemmin alkoi rikkaita ja "ylhäisiäkin" seurakuntiin tunkeutua. Yhdeksi syyksi hän mainitsee sen seikan, että kristillisten seurakuntain kasvaessa oli niiden virkailijat, varsinkin piispat saavuttaneet sängen huomattavan ja yleistä kunnioitusta osakseen saavan aseman ja tuollaisen vaikutusvaltaisen aseman tavoittelemisen tuli siten luonnollisestikin siksi kiihottimeksi, joka sai useankin ylimyksen kristityksi kääntymään. Ja niin tapahtuikin, että kuta enemmän kristillinen liike tarjosi kunnioitettavia virka- paikkoja, suuria tuloja, sanalla sanoen, mainetta ja rikkautta, sitä enemmän ylimyksiä siihen liittyi ja sitä enemmän se — kristillinen liike muutti muotoaan, henkeään. Lopulta nämä ylimyssyntyiset piispat ja arkki- piispat myivät koko liikkeen roomalaiselle keisarille —

ylimysvaltaiselle hallitsijalle, ollen kauppasummana sopimus, jonka mukaisesti hallitus takasi määrättyjä etuja näille kirkkoruhtinaille ja ne vuorostaan sitoutuivat antamaan hallitukselle jonkunlaisen määräämisvallan kristillisen kirkon yli. Ja muuta ei roomalainen ylimystö tahtonutkaan, sille riitti, kun se sai olla kristillisen kirkon "pontifex maximuksena", kaikki määräävänä "ylipappina" ja sai tuon mahtavan kansanliikkeen johtajat — piispat itseensä sidotuiksi, sen asemaa ja etuja puolustamaan. Kristillinen kirkko oli lakannut olemasta köyhäin kirkko — Vanhanajan työväenliike oli kärsinyt toisen suuren tappionsa ja se tapahtui v:na 325 j. Kr. s.!

L o p p u.

SISÄLTÖ:

Johdanto: Mitä me historiasta tiedämme ja mitä me emme tiedä?

ENSIMÄINEN OSA.

Yleisen yhteiskuntakehityksen alkuvaiheita.

Ensimmäinen luku: Suvun, yksityisomaisuuden, orjuuden ja perhelaitoksen synty.

Toinen luku: Valtion synty ja kehitys.

Kolmas luku: Katsaus muinaisten itämaisten kansain työläisten historiaan. — Egypti — Israel — Foinikea.

TOINEN OSA.

Neljäs luku: Alkuvaiheita muinaisajan Kreikan työväenliikkeestä. — Yhdistyksiä — Lakkoja — Taisteluja.

Viides luku: Lauriumin hopeakaivostyöläisten lakko. — Decelea — Sunion — Pangetos.

Kuudes luku: Chiossaaren orjakapina. — Drinakos.

KOLMAS OSA.

Suuret roomalaiset orjataistelut.

Seitsemäs luku: Rooman valtiollinen rakenne ja sen kehitys. — Patrisit — Plebeijit — Orjat.

Kahdeksas luku: Rooman orjataistelujen alkuvaiheista. — Yhdistyksiä — Lakkoja — Taisteluja.

Yhdeksäs luku: Suuri orjakapina Espanjassa — Viriathus.

Kymmenes luku: Sisilian ensimmäinen orjakapina. — Eunus — Acheus — Cleon — Comana.

Yhdestoista luku: Kapina Pergamoksessa. — Aristonicus.

Kahdestoista luku: Sisilian toinen orjasota. — Oarius — Salvius — Athenion — Satyros.

Kolmastoista luku: Viimeinen taistelu. — Spartacus — Crinrus — Enomanus.

JÄLKIKATSAUS.

Vanhanajan työväenyhdistykset. — Kristinuskon synty ja leveneminen.